

REPUBLIEK SURINAME

HERSTELPLAN

2020-2022

Een solide basis voor economische groei en
institutionele versterking

Goedgekeurd door de Regeringsraad en aangeboden aan
De Nationale Assemblée
10 mei 2021

Ministerie van
Financiën & Planning

Lijst van Afkortingen

ABS	Algemeen Bureau voor de Statistiek
Adekus	Anton de Kom Universiteit van Suriname
AFD	Agence Française de Développement
AML	Anti Money Laundering
BBP	Bruto Binnenlands Product
BIBIS	Ministerie van Buitenlandse Zaken, Internationale Business en Internationale Samenwerking
BiZa	Ministerie van Binnenlandse Zaken
BoP	Balance of Payment (Betalingsbalans)
CARICOM	Caribbean Community
CBMOD	Econometrisch model van de Centrale Bank van Suriname
CBvS	Centrale Bank van Suriname, (ook wel afgekort als Centrale Bank)
CDB	Caribbean Development Bank
CFT	Combatting Financing of Terrorism
DRP	Debt Restructuring Plan
HP	Herstelplan 2020-2022
DNA	De Nationale Assemblée
EBS	Energie Bedrijven Suriname
EFF	Extended Fund Facility
EZOTI	Ministerie van Economische Zaken, Ondernemerschap en Technologische Innovatie
FDI	Foreign Direct Investment
GBB	Ministerie van Grondbeleid en Bosbeheer
IaDB of IDB	Inter-Amerikaanse Ontwikkelingsbank
IsDB	Islamic Development Bank
IMF	International Monetary Fund
MEFP	Memorandum of Economic and Financial Policies
Mln	Miljoen
MINOWC	Ministerie van Onderwijs, Wetenschap en Cultuur
MKMO	Micro-, Kleine- en Middelgrote Ondernemingen
MoU	Memorandum of Understanding
NGO's	Niet Gouvernemente Organisations
NH	Ministerie van Natuurlijke Hulpbronnen
NOB	Nationale Ontwikkelings Bank
OPEC	Organization of Petroleum Exporting Countries
OW	Ministerie van Openbare Werken
PPP	Public Private Partnership
SBA	Stand-By-Arrangement
SLA	Staff Level Agreement (met IMF)
SER	Sociaal Economische Raad
SOZAVO	Ministerie van Sociale Zaken en Volkshuisvesting
SHP	Stabilisatie en Herstel Plan 2016 - 2017
SPS	Stichting Planbureau Suriname
SRD	Surinaamse Dollar
SAP	Structureel Aanpassing Programma
USD	US Dollar
VN	Verenigde Naties
VAT	Value Added Tax (Belasting op Toegevoegde Waarde)
WB	Wereld Bank

Lijst van tabellen

- Tabel 1.1: Begrote inkomsten en uitgaven van de overheid in 2021 volgens de Financiële Nota
- Tabel 1.2: Samenvatting van de extra kosten en opbrengsten van de HP maatregelen en projecten in 2021
- Tabel 2.1: Lopende Rekening 2010-2020 (in miljoenen US\$)
- Tabel 2.2: Stand van de Staatsschuld per december 2020
- Tabel 2.3: Contractuele rente- en schulverplichtingen 2021-2025 op basis van schuldpositie eind 2020
- Tabel 2.4: COVID registratie februari, maart en april 2021
- Tabel 2.5: Armoedegrenzen huishoudens in Paramaribo/Wanica in december 2014 en oktober 2020
- Tabel 3.1: Overzicht van fiscale en monetaire maatregelen 2020-2023
- Tabel 3.2: Projecties van geselecteerde macro-economische indicatoren 2020-2023
- Tabel 3.3: Goederenbalans van de betalingsbalans in het geprojecteerde BBP
- Tabel 3.4: Fiscale benchmarks in percentage van het BBP, program scenario 2020-2023
- Tabel 3.5: Internationale reserves en importdekking 2020-2023
- Tabel 3.6: Targets bij een mogelijk EFF voor Suriname
- Tabel 4.1: Strategiematrix van maatregelen Herstelplan
- Tabel 4.2: Maatregelen Sociaal Vangnet
- Tabel 4.3: Maatregelen en projecten ter stimulering van productie, export en werkgelegenheid
- Tabel 4.4: Maatregelen en projecten ter ondersteuning van productie, export, werkgelegenheid en infrastructuur
- Tabel 4.5: Maatregelen en projecten ter versterking van de instituten
- Tabel 4.6: Maatregelen ter versterking van de sociale sector
- Tabel 4.7: Inflatieverwachtingen voor de komende jaren gecalculeerd door verschillende modellen
- Tabel 4.8: Covid registraties naar categorie en geslacht, februari-maart 2021
- Tabel 5.1: Tijdelijk fiscale en monetaire maatregelen
- Tabel 5.2: Tijdelijk van maatregelen in het kader van het Sociaal Vangnet
- Tabel 5.3: Taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden CUHP
- Tabel 5.4: Financieringsmatrix van HP projecten en maatregelen in 2021

Lijst van Figuren

- Figuur 1.1: Relatie tussen HP, EFF en MOP
- Figuur 1.2: Aantal uit te voeren HP maatregelen en projecten
- Figuur 2.1: BBP per hoofd van de bevolking (in US\$)
- Figuur 2.2: Gecorrigeerde internationale reserves van Suriname, 2010-2020
- Figuur 2.3: Import en Export 2006-2020
- Figuur 2.4: Export naar product en waarde 2006-2020
- Figuur 2.5: Ontwikkeling van de goudprijs op de wereldmarkt 2011-2020
- Figuur 2.6: Ontwikkeling van de olieprijs op de wereldmarkt 2000-2020
- Figuur 2.7: Lopende Rekening 2010-2020
- Figuur 2.8: Inkomsten en Uitgaven van de Overheid 2010-2020
- Figuur 2.9: Uitgaven van de overheid naar bestemming (in SRD mln.) 2015-2020
- Figuur 2.10: Reguliere inkomsten van de overheid 2010-2020
- Figuur 2.11: Corruptie Perceptie Index 2020
- Figuur 2.12: Stroomtarieven in de regio en Suriname (met variaties)
- Figuur 2.13: Het verloop van het aantal COVID-19 besmettingen in Suriname in 2020-2021
- Figuur 2.14: Verhouding tussen officiële wisselkoers en parallelkoers 2019-2020
- Figuur 2.15: Inflatie 2010-2020
- Figuur 2.16: Ontwikkeling Consumenten Prijs Index, oktober 2019-december 2020
- Figuur 2.17: Beoordeling van Suriname op de SDG performance 2019
- Figuur 3.1: Schematische weergave van het brengen van meer balans in de overheidsbegroting
- Figuur 4.1: Publieke en private investeringen 2010-2019
- Figuur 4.2: Koopkrachtversterking en steun per loongroep en met inachtneming van het aantal kinderen ten opzichte van inflatieverwachtingen
- Figuur 5.1: Uitvoeringsorganisatie Herstelplan
- Figuur 5.2: Schets van de in te richten studio voor multimedia producties

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	7
1. ACHTERGROND, DOEL EN RESULTATEN	9
1.1 Inleiding.....	9
1.2 Achtergrond.....	11
1.3 Uitdagingen voor duurzame ontwikkeling.....	13
1.4 Doelstelling en maatregelen CHP.....	14
1.5 Verwachte resultaten.....	16
2. ANALYSE VAN DE FINANCIËEL-ECONOMISCHE CRISIS	20
2.1 Inleiding.....	20
2.2 Ontwikkeling van de economie.....	20
2.3 De import en export.....	21
2.4 De overheidsbegroting: uitgaven en inkomsten.....	27
2.5 De schuldenproblematiek.....	31
2.6 Bestuurlijke uitdagingen, risico van corruptie en AML/CFT.....	34
2.7 Subsidies drukken zwaar op de begroting.....	37
2.8 COVID effecten en de informele economie.....	38
2.9 De burger en zijn/haar koopkracht.....	41
2.10 Conclusies m.b.t. analyse.....	46
3. FISCALE EN MONETAIRE MAATREGELLEN	48
3.1 Inleiding.....	48
3.2 Goedkeuring eerste maatregelen door DNA.....	49
3.3 Schuldverschikking.....	51
3.4 Wisselkoers, inflatie en het financieel systeem.....	53
3.5 Inkomstenverhogende maatregelen.....	56
3.6 Maatregelen aan de uitgavenkant.....	58
3.7 Te treffen maatregelen.....	59
3.8 Resultaten.....	66
3.8.1 Fiscale effecten van de geselecteerde beleidsmaatregelen.....	66
3.8.2 Macro-economische effecten van de beleidsmaatregelen.....	66
3.9 Aanbevelingen.....	69
3.10 Risicofactoren	71
3.11 Samenwerking met het IMF.....	72
3.12 Doelstellingen van de Extended Fund Facility.....	72
4. STIMULEREN ECONOMISCHE GROEI , VERSTERKEN INSTITUTEN EN SOCIALE SECTOR	74
4.1 Inleiding.....	74
4.2 Sociaal Vangnet.....	77
4.3 Versterken bedrijfsleven en ondernemerschap.....	82
4.4 Ondersteuning productie en arbeidspotentieel.....	92
4.5 Versterken instituten, bestrijden corruptie, goed bestuur en AML/CFT raamwerk	99
4.6 Maatregelen ter versterking van de sociale en overige sectoren.....	109
4.7 Effect van de maatregelen voor de huishoudens.....	118
4.8 Vrouwen en Herstelplan.....	121
4.9 Binnenland en Herstelplan.....	122

5. UITVOERINGSMODALITEITEN EN TIJDLIJN.....	124
5.1 Inleiding.....	124
5.2 Verantwoordelijkheid voor implementatie en monitoring HP.....	124
5.3 Matrix van maatregelen en monitoring met tijdlijn.....	126
5.4 Versterking monitoringscapaciteit overheid.....	128
5.5 Communicatie en overleg.....	130
5.6 Financiering Herstelplan.....	132
5.7 Referenties.....	136
Bijlage 1: Regering krijgt toestemming in DNA voor maatregelen	138
Bijlage 2: Statistische Annex.....	140

Disclaimer:

Het Herstelplan 2020-2022 is opgesteld door het Ministerie van Financiën & Planning in opdracht van de Regering van Suriname. Het plan is tot stand gekomen in samenwerking met de Stichting Planbureau Suriname, het Algemeen Bureau voor de Statistiek, de Centrale Bank van Suriname en met input van vele stakeholders. De eindverantwoordelijkheid voor de inhoud berust bij het Ministerie van Financiën & Planning.

VOORWOORD: ALLEEN DOOR SAMEN TE WERKEN KOMEN WE VERDER

De Regering van Suriname is bij de overname van de macht in juli 2020 geconfronteerd met een lege staatskas, torenhoge schulden, een begroting die volledig uit balans was, een officiële wisselkoers die niet meer realistisch was, een hoge inflatie en een COVID-19 pandemie die de reeds zwakke economie verder ondermijnde met alle gevolgen van dien. Bij de overdracht heeft de vorige regering geen overzichten gegeven van de financieel-economische situatie, achterstallige betalingen en de verplichtingen waar de Staat zich aan verbonden had. Ook zijn computers en files met zeer belangrijke informatie verdwenen en kon de oud minister van Financiën niet meer geconsulteerd worden.

De nieuwe Regering is haar werkzaamheden begonnen met het inventariseren van vele zaken, waaronder de situatie m.b.t. de inkomsten en uitgaven van de Staat. Ondertussen moest voldaan worden aan lopende verplichtingen zoals de uitbetaling van salarissen, subsidiëes en andere noodzakelijke uitgaven. In de eerste maanden moesten daarvoor noodgedwongen toch weer wat lokale leningen worden afgesloten, omdat er simpelweg niet voldoende inkomsten waren. Gaandeweg is het beheer van de inkomsten aangescherpt, zijn prioriteiten gesteld v.w.b. de uitgaven, zijn maatregelen getroffen om corruptie te bestrijden en te voorkomen, worden maatregelen getroffen om witwassen van geld en financiering van terrorisme (AML/CFT) tegen te gaan, en is de belastingdienst wat beter gaan functioneren. Hierdoor kan de overheid nu tenminste uit eigen middelen de salarissen, subsidiëes en andere uitgaven, maandelijks betalen, weliswaar nog met veel moeite.

In het Regeerakkoord 2020-2025 heeft de regering in brede zin aangegeven wat haar beleid zal zijn, maar voor de onderbouwing daarvan is de inventarisatiefase nodig geweest, zodat er betrouwbare data aan het beleid ten grondslag ligt. In september 2020 is het voorlopige financieel-economische beleid gepresenteerd aan De Nationale Assemblee. Op basis van die presentatie gaf DNA via een ondersteunende motie goedkeuring voor een aantal maatregelen, die in uitvoering zijn genomen. Intussen werd begonnen met de opstelling van een Herstelplan, omdat er - naast de door DNA goedgekeurde kernmaatregelen - een pakket van maatregelen moet worden uitgevoerd.

Op 12 januari 2021 is het concept Herstelplan aangeboden aan een aantal stakeholders, terwijl iedereen het plan kon downloaden. Er zijn bijna 30 commentaren binnengekomen van ministeries, staatsinstellingen, adviesorganen, van maatschappelijke organisaties en zelfs van individuen. De commentaren zijn individueel en in breder verband gelezen en besproken en waar mogelijk overgenomen. Een deel van de commentaren is verwezen naar het op te stellen Meerjaren Ontwikkelings Plan, waar inmiddels door het Planbureau aan gewerkt wordt. Een groot deel had betrekking op zorgpunten rond de uitvoering en communicatie waar in deze finale versie meer aandacht is besteed. Op 18 maart is het Herstelplan aangenomen in de Regeringsraad, waarna het naar de Nationale Assemblee gestuurd zou worden. De goedgekeurde versie is een betere versie geworden door alle feedback, waarvoor wij dank zeggen.

Dit is een eigen Surinaams plan dat is opgesteld door Surinaamse deskundigen. Er is door deskundigen van het Planbureau en de Centrale Bank doorgerekend wat de maatregelen voor effecten zullen hebben en wat er voor nodig is. Het ABS heeft gezorgd voor de Statistische Annex en andere data. Deskundigen van het Ministerie van Financiën en Planning hebben niet alleen broodnodige data aangeleverd, maar ook exercities geplaatst om zaken door te rekenen en veel van het schrijfwerk gedaan.

Inmiddels was de Regering begonnen met gesprekken met het IMF. Het IMF heeft de Regering gevraagd om het Herstelplan door te mogen nemen, waarbij zij als commentaar aangaf dat de data die de regering in het Herstelplan gebruikt overeen moeten komen met de data die in de besprekingen met het IMF gebruikt worden. De Regering heeft dit toegestaan, omdat het immers betekent dat de data die gebruikt wordt ook door internationale organisaties geaccepteerd wordt. Uiteraard heeft dit weinig effect op de historische data (zoals bijvoorbeeld in hoofdstuk 2), maar wel voor de projecties van de komende jaren, omdat hier soms de uitgangspunten verschillen. Nadat het IMF haar data heeft opgestuurd, zijn deze weer door het Technisch Onderhandelingsteam IMF van Suriname geverifieerd om na te gaan of er geen uiteenlopende verschillen waren. Nadat het Technisch Team groen licht heeft gegeven zijn de data in het Herstelplan voor de komende jaren enigszins aangepast. Dit alles heeft wel tot vertraging geleid in de aanbidding van het Herstelplan aan de Nationale Assemblee, maar dat is tijd die niet verloren is, omdat het betekent dat er meteen na het bereiken van overeenkomst met het IMF verder gewerkt kan worden. Ook blijkt dat er over een aantal issues -zoals de inflatie- er betere cijfers uit de bus zijn gekomen, welke belangrijk is voor de koopkracht van de burgers. Zo blijkt dat de einde jaar inflatie over 2021 die in het concept Crisis- en Herstelplan van 12 januari nog uitkwam op 65% (CBMOD) in de versie van 18 maart verlaagd was naar 49% (CBMOD), maar indien wij de maatregelen in dit plan en die met het IMF zijn afgesproken uitvoeren is doorgerekend door het IMF dat wij rond de 26% kunnen uitkomen. Ook is de groeiprojectie van het BBP voor 2021 van het IMF iets beter (-3%). Dit zijn twee heel belangrijke cijfers.

Met de schuldeisers werd inmiddels ook gesproken, waarbij de overheid zich ook laat bijstaan door internationale financiële en juridische adviseurs. De schuldenberg van SRD 57 miljard betekent een enorme druk op de uitgaven van de overheid, want alleen in 2021 zou SRD 11,5 miljard aan rente en aflossingen betaald moeten worden. Er is uitstel van betaling aan de schuldeisers gevraagd -en gekregen- waarna tot onderhandelingen is overgegaan. Verder wilden de schuldeisers eerst goed naar de data kijken en hebben zij inzage gekregen in het macro-economisch raamwerk.

Vanwege de extra tijd die is gaan zitten tussen het eerste concept van het plan en de uiteindelijke goedkeuring door DNA zal het wellicht nodig zijn om de verwachtingen m.b.t. de inkomsten en uitgaven voor 2021 en de tijdlijn voor implementatie wat bij te stellen.

Het is echter hoog tijd om het Herstelplan in zijn geheel te implementeren en als we daar samen aan werken moeten we in staat zijn de ontspoorde economie weer op spoor te krijgen.

Armand Achaibersing,
Minister van Financiën en Planning

1 ACHTERGROND, DOEL EN RESULTATEN

1.1 Inleiding

Suriname is in een ernstige financieel-economische crisis beland, welke zich al vanaf 2013 duidelijk begon af te tekenen. Deze crisis onderscheidt zich van voorgaande crises, omdat dit keer het land met een ondragelijke schuldenlast te kampen heeft. Daarnaast is de bauxietsector ter ziele, zit de bananensector in hele grote problemen, is het overheidsapparaat flink uitgebreid zonder verbetering in kwaliteit en kwantiteit in dienstverlening, terwijl sinds april 2020 de effecten van de COVID-19 pandemie de economie en samenleving zwaar getroffen hebben. Het leven is voor de Surinaamse burger een stuk moeilijker geworden. De nieuwe regering die in juli 2020 is aangetreden ziet zich met diverse uitdagingen geconfronteerd, terwijl is gebleken dat de vorige regering te vaak onverantwoord is omgesprongen met staatsmiddelen en staatseigendommen.

Toen de inkomsten uit export verminderden (2013-2016) zijn er geen adequate, maar veeleer averechts werkende beleidsmaatregelen getroffen. De vermindering werd gemaskeerd door een buitensporig leengedrag, gekoppeld aan het niet betalen van een aantal rekeningen voor geleverde diensten aan Surinaamse bedrijven, waardoor het oppervlakkig bekeken leek alsof er weinig aan de hand was. Ook is gebleken dat ministeries en instituten, waaronder de departementen die voor inkomsten moeten zorgen, maar ook het financieel-, controle- en vervolgingsapparaat, verzwakt zijn. Hierdoor is de normale gang van zaken bij de overheid ondermijnd. Het is zelfs gebleken dat staatseigendommen (waaronder auto's, zwaar materieel, computers, en ander kantoor materiaal) in de periode vlak voor en na de verkiezingen zijn verdwenen dan wel vernietigd, terwijl bepaalde belangrijke documenten (m.a.w. data en informatie) onvindbaar zijn, en veel geld is weggesluisd.

In de periode voor de verkiezingen van mei 2020 zijn bijkans 7.000 personen in overheidsdienst genomen, terwijl de staatskas dat niet kon dragen. Corruptie en onethisch gedrag van vele overheids- en staatsfunctionarissen, inclusief vele parastale en financiële organisaties (waaronder de Centrale Bank), bleken te vaak norm te zijn geworden en vormde een bedreiging voor de hele samenleving. Vanwege het slechte voorbeeld dat vanuit de top werd gegeven en een intimiderende sfeer die stelselmatig vanuit het machtscentrum werd geschapen, hielden controlerende instituten zich kennelijk in en keurde de Nationale Assemblee –waar de toenmalige regering een ruime meerderheid bezat- het contraproductieve beleid keer op keer goed. Kortom de ontstane chaos bij de overheid is groter dan alleen maar blijkt uit een fors begrotingstekort.

De nieuw aangetreden regering Santokhi/Brunswijk wist dat de financieel-economische situatie niet rooskleurig was, maar in de realiteit bleek de situatie een stuk ernstiger te zijn dan verwacht. Ook blijkt de crisis verder te reiken dan het financieel-economisch gebied en strekt dit zich uit tot vele sectoren en instituten in de samenleving. Uiteindelijk is de burger het slachtoffer van wat mis is gegaan in de voorgaande periode. De nieuwe regering is dan ook genoodzaakt om thans een correctief beleid uit te voeren. Een nieuw beleid is dringend noodzakelijk om totale verarming van de samenleving te voorkomen.

Dit Herstelplan (HP) is bedoeld om vooral de financieel-economische crisis tegen te gaan en de overheidsfinanciën in de komende periode weer beheersbaar te maken. Dat vergt een aantal maatregelen die verder in dit document worden aangegeven en uitgelegd. Daaraan vooraf wordt een analyse van de economie en de financiële sector gemaakt. In de kern van het HP staan maatregelen die de uitgaven moeten verminderen en de inkomsten moeten verhogen, zodat de overheidsbegroting stapsgewijs weer in evenwicht komt. Tegelijkertijd zijn er maatregelen nodig om ervoor te zorgen dat de bevolking niet te zwaar belast wordt door de correctieve maatregelen, maar via een Sociaal Vangnet ondersteund wordt in de moeilijke periode. Ook moeten er maatregelen getroffen worden en projecten worden uitgevoerd die misschien niet meteen zorgen voor inkomsten op korte termijn, maar wel dat er meer werkgelegenheid komt en investeringen gedaan worden voor de middellange en lange termijn. Bij dit alles dient rekening gehouden te worden met de regionale en sectorale effecten van de maatregelen.

In het Regeerakkoord 2020-2025 is de regeertermijn opgedeeld in drie fasen t.w. de Crisis- of Urgentiefase (9 maanden), de Stabilisatie- of Herstelfase (24 maanden), en tenslotte de Groei- en Moderniseringsfase (laatste periode van de regering). Dit Herstelplan omvat vooral de eerste twee fasen, terwijl de derde fase in het op te maken Meerjaren Ontwikkelings Plan 2021-2026 beschreven zal worden. De twee plannen dienen echter goed op elkaar aan te sluiten. Daarom moeten in het HP al projecten zijn opgenomen die van belang zijn voor de economische groei (zie fig. 1.1). In het HP zijn 16 van de 26 prioriteitsacties die in het Regeerakkoord zijn aangegeven voor de Urgentiefase verwerkt.

Het Herstelplan is een Surinaams plan waarin de maatregelen en projecten zijn opgenomen, welke er toe moeten leiden dat de economie en financiën in balans gebracht worden en hersteld worden tot het punt waar duurzame groei weer mogelijk is. Omdat de begroting van de overheid op dit moment niet voldoende draagkracht en deviezen heeft om alle maatregelen en projecten zelfstandig te kunnen financieren is externe bijstand nodig. De bijstand wordt gezocht bij diverse donoren en financieringsinstellingen. Voor het herstel van de monetaire en fiscale situatie is het IMF benaderd en zijn gesprekken met het IMF gevoerd en 29 april is een Staff Level Agreement (SLA) bereikt. Met de IDB en de Wereldbank wordt hiernaast gesproken over extra ondersteuning. In het HP zijn een aantal projecten en programma's opgenomen, die in dit document slechts summier zijn aangegeven en nog ontwikkeld moeten worden, waarna de financiering rondgemaakt moet worden.

De kernmaatregelen in dit plan zijn grotendeels al in september 2020 aan de Nationale Assemblée voorgelegd, die de regering op 19 september goedkeuring gaf om de voorgestelde maatregelen te implementeren (zie bijlage 1 voor het persbericht terzake). Ofschoon de regering dus mandaat had om de maatregelen uit te voeren, heeft zij de kernmaatregelen eerst voorgelegd aan de Staatsraad en de Sociaal Economische Raad, die hierover advies hebben uitgebracht (zie par. 3.10). In het concept HP zijn de adviezen voor zover als mogelijk verwerkt. Het concept HP is in januari 2021 voorgelegd aan diverse stakeholders, terwijl iedereen het vrijelijk kon downloaden. Op basis van de feedback is de finale versie tot stand gekomen, waarbij soms afwegingen moesten worden gemaakt en het doel van het HP niet in gedrang mocht komen. In het voorwoord van de minister is hier al meer over gezegd.

Herstelplan 2020-2022 (HP)

Vanaf het aantreden van de regering is men begonnen met crisismaatregelen, welke aangevuld worden met herstel- en groeimaatregelen voor productie, export en werkgelegenheid.

IMF Overeenkomst 2021-2024 (EFF)

Het IMF zal voor de uitvoering van het HP betalingsbalanssteun geven. Het EFF richt zich op fiscale en monetaire maatregelen.

Meerjaren Ontwikkelings Plan 2022-2026 (MOP)

Het MOP zal op een structurele wijze de toekomstige ontwikkeling van Suriname plannen en het HP en EFF vanaf 2022 integreren met het MOP.

Figuur 1.1 Relatie tussen HP, EFF en MOP

1.2 Achtergrond

Op 29 september 2020 heeft de regering de begroting voor het jaar 2021 aangeboden aan de Nationale Assemblee. Die begroting geeft aan wat er met onze economie aan de hand is (zie tabel 1.1). In de tabel zijn de eigen inkomsten van de overheid (SRD 10,5 miljard) gescheiden van de inkomsten uit leningen en schenkingen (SRD 4,8 miljard). Bij de uitgaven is aangegeven wat het de overheid kost om het ambtenarenapparaat plus wat daaromheen zit (subsidieontvangers) draaiende te houden (SRD 9,4 miljard). De trekkingen betreffen vooral voor de kapitaaluitgaven (projecten). Die gelden mogen niet aan andere zaken worden uitgeven.

Hiernaast moet er in 2021 aan rente en aflossingen van leningen SRD 8,3 miljard betaald worden (dus volgens . Die schuldenlast blijft heel hoog tot en met 2026. De overheid verdient in 2021 zelf SRD 10,5 miljard, terwijl de schuldenlast dus SRD 8,3 miljard is. Als de regering alle rente en schulden betaalt, houdt zij nog maar SRD 2,2 miljard over om alle andere exploitatie-uitgaven (waaronder de ambtenarensalarissen en subsidies), die samen SRD 9,4 miljard bedragen, te betalen.

Tabel 1.1: Begrote inkomsten en uitgaven van de overheid in 2021 volgens de Financiële Nota
(zoals ingediend bij de Nationale Assemblée in september 2020)

Omschrijving	Begroting 2021 (in SRD miljoen)	Opmerkingen
Ontvangsten		
-Directe belastingen	1.099	Waarvan SRD 980 mln aan inkomsten- en loonbelasting
-Indirecte belastingen	5.829	Belangrijkste: SRD 1.592 mln invoerrechten, SRD 1.602 mln. omzetbelasting en SRD 1.628 mln brandstofbelasting
-Niet belasting ontvangsten	3.619	Belangrijkste: Royalties goud SRD 1.314 mln, dividend Staatsolie SRD 414 mln, opbrengst stroomlevering SRD 1.288 mln
Eigen inkomsten overheid	10.547	
-Schenken	132	Schenken van donorlanden en internationale organisaties
-Trekkingen	4.670	Trekkingen uit diverse leningen
Totaal ontvangsten	15.349	
Uitgaven		
-Personeelsuitgaven	4.296	Dit zijn de salarissen en sociale premies van de ambtenaren
-Goederen en diensten	1.286	Dit is wat de ministeries nodig hebben om te kunnen functioneren
-Subsidies en bijdragen	3.829	In de subsidies zit nog 1 miljard SRD aan personeelskosten bijv. salarissen van leerkrachten Bijzonder Onderwijs (SRD 320 mln), Universiteit (SRD 120 mln), etc. Daarnaast SRD 1.288 mln subsidie aan EBS, AOV (437 mln), Basiszorg (219 mln), AKB (58 mln), Fin. bijstand mensen met beperking (64 mln), etc.
Exploitatie-uitgaven	9.411	
-Kapitaaluitgaven	4.448	Dit is geld voor projecten zoals infrastructuur, woningbouw, e.a.
Uitgaven overheid	13.859	
-Interest en fees	2.958	Dit is vooral rente die betaald moet worden voor leningen
-Aflossingen	5.324	Dit zijn leningen die afgelost moeten worden aan schuldeisers
Rente en Aflossingen	8.282	
Totaal uitgaven	22.141	
Begrotingstekort I	-6.792	Het totaal van ontvangsten minus totaal van uitgaven
Begrotingstekort II (O.b.v. Government Finance Statistics methode van het IMF)*	-6.270	Eigen inkomsten minus totaal van uitgaven (minus aflossingen)
Bruto Binnenlands Product	34.432	Begrotingstekort I is 19,7% van het BBP

Bron: Financiële Nota 2021 (met bewerking)

* Government Finance Statistics – GFS – is een IMF richtlijn voor vergelijkbaarheid van fiscale informatie. Het houdt ondermeer in dat schenkingen en trekkingen op leningen niet beschouwd worden als inkomsten, en aflossingen ook niet beschouwd worden als uitgaven.

De binnenlandse en buitenlandse schuldenberg van circa SRD 57 miljard (eind december 2020) met een aflossing- en rentebetaling van SRD 8,3 miljard in 2021 (volgens de ingediende begroting van september 2020). Na een gedegen onderzoek van Lazard i.s.m. het Bureau voor de Staatsschuld (SDMO) is de algemene overheidsschuld voor eind 2020 vastgesteld op SRD 56,9 miljard, inclusief achterstallige

betalingen. In 2021 zou op basis van de contracten SRD 11,5 miljard betaald moeten worden en een vrij hoog bedrag in de jaren daarna.¹ Dit bemoeilijkt dus elke normalisatie van de financieel-economische situatie en dient opgelost te worden. Deze situatie wordt verder gecompliceerd door de COVID crisis, die de inkomsten van de overheid en de lokale productie van ondernemingen heeft doen afnemen. De druk van de schulden op de begroting kan niet alleen met fiscale maatregelen (meer inkomsten en minder uitgaven) opgelost worden, maar vereist een brede aanpak. Daarbij wordt er van uitgegaan dat Suriname de komende jaren via beter beleid meer productie en export zal krijgen.

1.3 Uitdagingen voor duurzame ontwikkeling

De regering heeft geen andere keuze dan een Herstelplan uit te voeren, omdat het alternatief (nl. ongewijzigd beleid) tot onacceptabele verdere verarming zal leiden. De noodzaak tot het treffen van herstelmaatregelen heeft helaas tot gevolg dat het HP vooralsnog niet tot grotere welvaart voor allen zal leiden. Er zullen maatregelen getroffen moeten worden die er op gericht zijn de basis van de economie weer gezond te maken. Een aantal daarvan zal echter leiden tot prijsstijgingen en tijdelijke koopkrachtvermindering bij delen van de huishoudens. Via andere maatregelen die in het Sociaal Vangnet zijn aangegeven zal ervoor gezorgd worden dat de kwetsbare groepen in deze periode ondersteund worden (zie § 4.2).

Zoals bekend heeft Suriname vaker te maken gehad met een verslechterde economische situatie en ook met een Herstelplan. Het laatste plan dateert van 2016 dat toen door de Nationale Assemblee werd goedgekeurd en waarbij ook met het IMF overeenstemming was bereikt voor ondersteuning. Helaas werd de samenwerking met het IMF al kort na de eerste storting van middelen verbroken en werd de uitvoering van het programma stopgezet. Om het hoofd te bieden aan de gevolgen van de crisis werden toen steeds meer leningen aangegaan, te vaak onder ongunstige voorwaarden. Dit loste het korte termijn financieringsprobleem op, maar betekende evenwel dat het begrotingstekort steeds groter werd (vanwege de toenemende rentebetalingen en schuldaflossingen). De overheidsbegroting groeide verder scheef en op de deviezenvoorraad werd fors ingeteerd. Ook werd er monetair gefinancierd en kasreserves in vreemde valuta van commerciële banken bij de Centrale Bank werden -tegen gemaakte afspraken in- deels gebruikt ten behoeve van de overheid. De situatie, die in 2016 al behoorlijk scheef was gegroeid werd door een contraproductief werkend budgettair en monetair beleid verergerd. Dit beleid benadrukte eveneens de dringende noodzaak van het opstellen en uitvoeren van een nieuw Herstelplan.

Tot nu toe hebben wij de focus gelegd op de problematiek, maar er is ook een andere kant van de medaille, te weten de potentie van onze samenleving en economie. In het kort kan deze potentie als volgt worden samengevat: Suriname heeft een relatief kleine bevolking (iets meer dan 600.000 burgers), die wonen op een omvangrijk gebied met vele exploitabele natuurlijke hulpbronnen. Op basis hiervan schatte de Wereldbank enige tijd geleden dat Suriname potentieel (dus nog niet gerealiseerd) het 17^e rijkste land ter wereld was. De olievondsten in het offshore gebied bieden perspectief op behoorlijke inkomsten in de nabije toekomst, maar er is nog veel meer andere potentie die onvoldoende is benut.

¹ De feitelijke schuldenbedragen die in dit plan genoemd worden betreffen “contractual debt service on existing debt stock, using an USD/SRD exchange rate of 17.34”.

Opeenvolgende regeringen hebben te weinig gedaan om de particuliere sector voldoende ruimte en stimulansen te geven om de potenties van het land en zijn bevolking te ontwikkelen. Er was geen goed investeringsklimaat, opzetten van bedrijven (ease-of-doing-business) ging moeizaam, en er ontbrak belangrijke wet- en regelgeving. De huidige regering ziet de particuliere sector als een belangrijke partner en zal de samenwerking met deze sector verbeteren. Ontwikkeling wordt tevens gestimuleerd door decentralisatie, zodat de besluitvorming niet op één plaats is geconcentreerd, maar dat meer lokaal en regionaal wordt gedaan. De decentralisatie van bestuur zal daarom serieus ter hand worden genomen.

De potentie heeft voorsnog onvoldoende geleid tot een bevredigend welvaart- en welzijnsniveau voor de hele bevolking. Integendeel heeft een kleine politieke en economische elite zichzelf via toe-eigening van staatseigendommen en overheidsmiddelen verrijkt ten koste van de overige burgers. Wij worden nu geconfronteerd met grote leningen, die nauwelijks extra investeringen in productie en export hebben opgeleverd, houtconcessies die via lokale tussenpersonen aan buitenlandse bedrijven zijn verhuurd, zwakke democratische instituten, een Centrale Bank in slechte staat en parastatale bedrijven met hoge schulden. Vanwege dit gegeven is een heroriëntatie van het ontwikkelingsbeleid noodzakelijk. Dat beleid kan echter alleen maar vruchten opleveren indien het plaatsvindt binnen een context van goed bestuur, sterke wetshandhaving, snelle rechtspleging, sterke instituten, en goed werkende controlemechanismen. In het HP zijn daarom ook maatregelen aangegeven om te zorgen voor een goed plan van aanpak binnen een deugdelijke context. Toch is het HP een beperkt korte termijn plan, zodat de ruimere ontwikkeling van sectoren, regio's en hulpbronnen op middellange en lange termijn zal worden aangegeven in het nieuwe Meerjaren Ontwikkelings Plan.

1.4 Doelstelling en maatregelen van het Herstelplan

Het HP omvat een samenhangend pakket van beleidsdoelstellingen en maatregelen met als doel de economie in financieel en economische zin te brengen tot omkering van het lopende proces van verarming van grote delen van de bevolking naar duurzame reële groei en ontwikkeling. Dit pakket omvat de volgende componenten:

1. **Monetair:** de financieel-economische crisis te bezweren door het herstellen van de macro-economische condities, welke in combinatie met het bevorderen van de monetaire en financiële stabiliteit een omgevingsklimaat kunnen scheppen waarin er sprake is van duurzame ontwikkeling.
2. **Begrotingsbeleid:** de overheidsbegroting stapsgewijs beheersbaar maken, waarbij de Staat de uitgaven tot realistische proporties terugbrengt en deze in aanvaardbare mate kan financieren uit de eigen inkomsten.
3. **Reëel:** De economische groei stimuleren door het verhogen van de productiviteit, het bevorderen van diversificatie, het stimuleren van het midden- en kleinbedrijf, de duurzamere benutting van het potentieel van de natuurlijke hulpbronnen en het aantrekken van investeringen, waardoor de werkgelegenheid zal toenemen.
4. **Sociaal:** Het tegengaan van armoede, koopkrachtverlies en een zeer onevenwichtige inkomensverdeling, middels een goed Sociaal Vangnet en het versterken van de solidariteit van de samenleving.

5. **Bestuur:** Versterken van de instituten van de overheid en het algemeen bestuur, zowel op centraal als regionaal en lokaal niveau. Hiertoe wordt ook gerekend de voorzieningen om corruptie te bestrijden en het AML/CFT raamwerk te versterken. Tevens de niet staatsinstellingen (non state actors) stimuleren om zichzelf te versterken.
6. **COVID-19:** Het minimaliseren van de negatieve effecten van de COVID-19 pandemie op de economie en samenleving, binnen de mogelijkheden die er zijn.

Het HP zal samenvattend de volgende maatregelen bevatten:

1. **Monetair:**
 - a) Maatregelen gericht op een prudent monetair beleid, waarbij de interne en externe waarde van de Surinaamse munt op een marktconform en stabiel niveau gehouden kan worden en het verschil tussen officiële en parallelmarktkoers wordt weggewerkt middels een flexibele wisselkoers en beheersing van de basisgeldhoeveelheid via de overgang naar een “reserve money targeting regime”.
 - b) Het hervormen van de financiële sector met als voornaamste doelen de bevordering van financiële stabiliteit, stimuleren van giraal transactieverkeer en betere toegang van de burgers en ondernemers tot investeringskapitaal.
2. **Begrotingsbeleid:**
 - a) Maatregelen gericht op het saneren van de overheidsuitgaven, waarbij zoveel mogelijk niet-essentiële uitgaven worden beperkt en het elimineren van verspilling. Dit moet tot uiting komen in zowel de overheidsbegroting als in de begroting van parastatale organisaties.
 - b) Maatregelen gericht op het genereren van extra inkomsten voor de overheid via een goede mix van directe en indirecte belastingen, alsook van de niet-belastinginkomsten.
 - c) Maatregelen gericht op noodzakelijke herstructurering en aansturing van de economie.
3. **Reële sector:**
 - a) Maatregelen gericht op bevordering van productie en export, welke op hun beurt een positief effect zullen hebben op de inkomsten van de overheid en het genereren van meer deviezen.
 - b) Maatregelen gericht op behoud en bevordering van werkgelegenheid en bedrijvigheid, welke in samenhang met andere maatregelen nieuwe arbeidsplaatsen en inkomsten kunnen genereren.
 - c) Verbeteren van het gemak van het doen van zaken (ease-of-doing-business).
 - d) Diversifiëren van de economie.
4. **Sociaal:**
 - a) Maatregelen gericht op het bestrijden van de armoede en het verminderen van koopkrachtverlies door het spannen van een Sociaal Vangnet ten behoeve van de meest kwetsbare groepen in de samenleving.
 - b) Een efficiënt en effectief subsidiebeleid, waarbij aan degenen die daar aanspraak op maken zo veel als mogelijk rechtstreeks ondersteuning wordt verleend.
 - c) Maatregelen gericht op de bevordering van de solidariteit en maatschappelijke betrokkenheid.
5. **Bestuurlijk:**
 - a) Maatregelen gericht op de herstructurering van de overheid, waaronder het rationaliseren van de overheidstaken en het bevorderen van het doelmatig en effectief functioneren.

- b) Maatregelen gericht op het versterken van instituten, bevorderen van goed bestuur en een stimulerend, inspirerend en corruptievrij omgevingsklimaat.
 - c) Interactie met Non-State actors die zelf steeds het goede voorbeeld geven en bijdragen aan versterking van de samenleving en good governance.
6. **COVID:** Maatregelen ter beheersing van de effecten van de COVID-19 pandemie.

Deze in algemene termen geformuleerde maatregelen worden in hoofdstuk 3 en 4 nader beschreven en concrete inhoud gegeven door het opsommen van maatregelen, projecten en programma's. Daarbij dient rekening gehouden te worden met de opstelling van een nieuw Meerjaren Ontwikkelings Programma 2022-2026. In hoofdstuk 5 komen de uitvoeringsmodaliteiten aan de orde. In tabel 3.7 zijn de doelstellingen van het EFF geformuleerd.

1.5 Verwachte resultaten

Er is geen *quick fix* voor de financieel-economische problemen waarin Suriname zit, maar met goed beleid en deugdelijk bestuur komen wij er wel uit na enkele jaren. Daarbij moeten de resultaten van het beleid afgezet worden tegen de situatie waar geen nieuwe maatregelen getroffen worden (de baseline). De in de inleiding genoemde baseline van onafhankelijke deskundigen (het MacroabcSu model) laat zien dat voortzetting van hetzelfde beleid van de vorige regering zal leiden tot een ongekend hoge koers in de komende jaren, welke gepaard gaat met een hoge inflatie. Het is overduidelijk dat de koopkracht van de burger hiermee enorm zal afnemen. Dit is dus geen optie en tevens de belangrijkste reden voor de implementatie van het Herstelplan.

Bij uitvoering van het HP -d.w.z. indien de maatregelen en projecten daadwerkelijk uitgevoerd worden- zal de economie zich op termijn weer herstellen. Dit geldt ook voor de maatregelen die met het IMF zijn afgesproken. De einde jaars inflatie die in 2020 nog 61% was, daalt in 2021 volgens het IMF al substantieel tot 26%², en ligt vanaf 2024 onder de 10%. Het BBP (GDP) daalt in 2021 nog (IMF stelt het op -3,0%)³, maar een stuk minder dan in 2020 (-13,5%), is in 2022 al iets positief (IMF 1,3%) en neemt daarna steeds wat toe.⁴ De Lopende Rekening van de betalingsbalans is positief in de periode tot en met 2023. De deviezenreserve van de Centrale Bank stijgt gestaag en zelfs tot meer dan U\$ 1 miljard in 2022 en volgende jaren. De koers van de Surinaamse Dollar wordt geunificeerd.⁵ Het begrotingstekort (*primary balance*) neemt fors af in 2021 en slaat vanaf 2022 om in een overschot. De schulden, uitgedrukt in procent van het BBP, dalen -uitgaande van een succesvolle schuldhherstructurering- zeer geleidelijk totdat in 2035 het niveau van 60% van het BBP is bereikt (zie § 3.3).

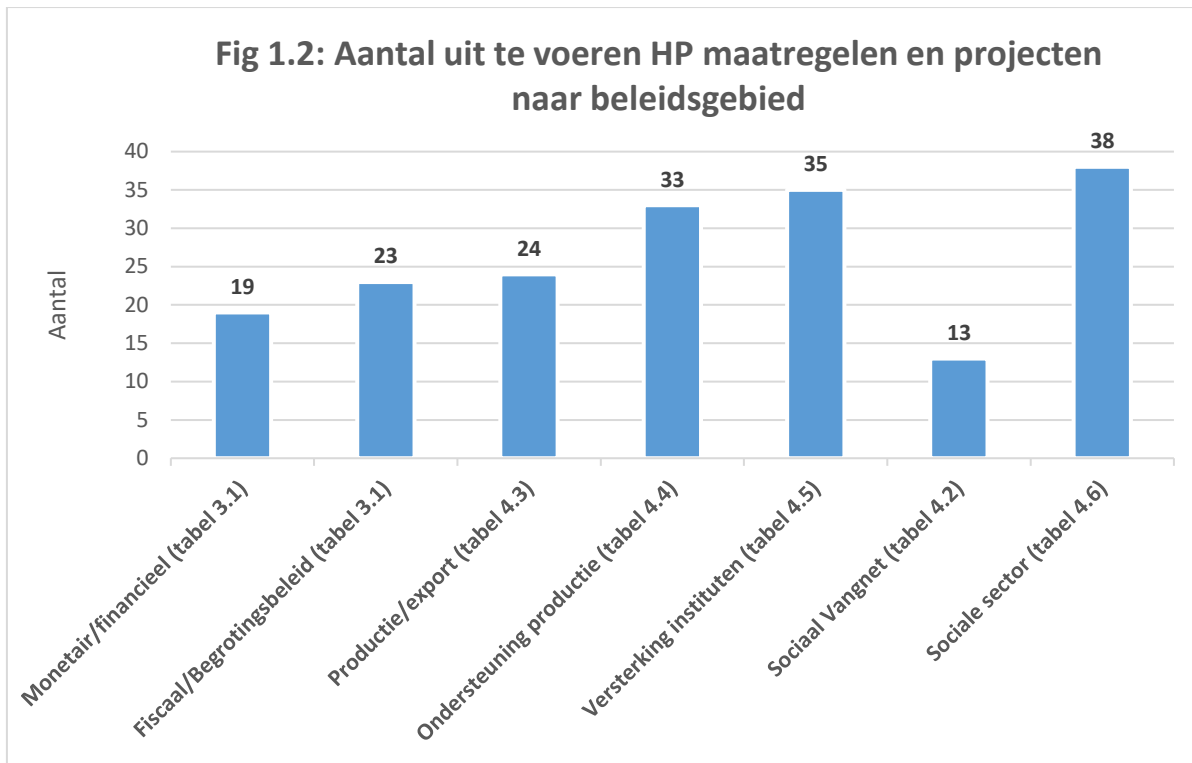
In totaal zijn er 185 maatregelen en projecten die binnen het kader van het HP uitgevoerd moeten worden in de komende twee tot drie jaren (zie fig. 1.2), waarbij vooral in 2021 extra inspanning geleverd moet worden.

² CBMOD 49%, Surya 50% en MacroABC 49%. De IMF calculaties zijn van 19 april 2021, terwijl de CBMOD en Surya van maart 2021 zijn en MacroABC van januari 2021.

³ CBMOD -5,2% en Surya -0,3%, calculaties maart 2021.

⁴ Voor 2022 projecteert CBMOD 1,2% en Surya -0,1% en in 2023 weer lichte groei (CBMOD 0,5% en Surya 5,4%).

⁵ Het is geen gebruik om wisselkoersprojecties in officiële plannen aan te geven en ook het IMF doet dat niet.

De begrotingsmaatregelen leveren bij elkaar SRD 4,6 miljard op aan inkomsten en besparingen in 2021, terwijl de maatregelen van het Sociaal Vangnet 3,1 miljard kosten. Daarnaast wordt er SRD 4,2 miljard uitgegeven aan overige maatregelen en projecten, die in fig 1.2 genoemd worden. In tabel 1.2 wordt een overzicht gegeven van de extra kosten en opbrengsten van de maatregelen (nog zonder de schuldherschikking).

Het effect van de maatregelen is doorgerekend met drie econometrische modellen (t.w. CBMOD van de Centrale Bank, Surya model van het Planbureau, en MacroabcSu model van Stuseco), terwijl het IMF zaken ook heeft doorgerekend. De uitkomsten van de drie Surinaamse modellen liggen vrij dicht bij elkaar, hetgeen betekent dat het om een consistent plan gaat. De eerdergenoemde onafhankelijke deskundigen van Stuseco komen tot de conclusie op basis van een vergelijking van de uitkomsten van de drie modellen “dat de doelstellingen in belangrijke mate worden gerealiseerd”.

De modellen zijn macro-economische modellen en kunnen geen voorspelling doen van het effect van elke maatregel en elk project dat zal worden uitgevoerd, omdat zij werken met een beperkt aantal inputs van data. Er is bijvoorbeeld geen voorspelling van het effect van de maatregelen/projecten ter versterking van de instituten. Het is echter verwachtbaar dat met de versterking van de rechtsstaat en aanpak van de corruptie er een enorme winst (van honderden miljoenen SRDs) behaald zal worden m.n. zullen overheidsinkomsten toenemen en niet makkelijk wegvloeien.

Tabel 1.2: Samenvatting van de extra kosten en opbrengsten van de HP maatregelen en projecten in 2021

Omschrijving	Opbrengsten/Besparingen (x SRD miljoen)	Kosten (x SRD miljoen)
Begroting en belastingen	Opbrengst voor de Staat Kosten voor de betalers	
➤ Geldt voor een grote groep burgers (grondhuurverhoging)	64	
➤ Geldt voor specifieke groepen (solidariteitsheffing, invoerrechten, royalties goud, hout, vis, minder vrijstellingen invoerrechten, grondhuur naar eigendom, containerscan haven, achterstallige belastingen, vermogensbelasting)	2.164	
➤ Indirecte belastingen (verhoging omzetbelasting, government take benzine)	549	
➤ Besparingen (EBS subsidie afschaffen, Bazo, Public Sector Reform)	1.814	
Totaal	2021 = SRD 4.591 miljoen 2022 = SRD 5.945 miljoen 2023 = SRD 8.975 miljoen	
Sociaal Vangnet (beneficiaries)		Kosten voor de Staat Opbrengsten voor de ontvangers
➤ Ouderen		180
➤ Kinderen en studenten		209
➤ Zwakke huishoudens/personen		272
➤ Werklozen (uitkering)		180
➤ Kleinere gebruikers (EBS subsidie)		500
➤ Werkenden (heffingskorting)*		480*
➤ Ambtenaren (koopkrachtversterking)		1.300
Totaal		SRD 3.121 miljoen 2.641 effectief (\$ 185)* 2022 = SRD 3.000 2023 = SRD 3.000
Voor 2022 en 2023 is het Sociaal Vangnet nog niet helemaal uitgewerkt. We houden de uitgaven op SRD 3 miljard in elk jaar		
Overige projecten en maatregelen, economie, bestuur en samenleving (<i>public investment</i>)		Kosten overheids- begroting (rest wordt gefinancierd door donoren e.a.)
➤ Productie, export en werk (totaal SRD 892 mln.)	Prod., export, werk ↑↑↑	351
➤ Ondersteuning productie (totaal SRD 704 mln.)	Prod.,werk ↑↑↑	64
➤ Institutionele versterking (totaal SRD 734 mln.)	Sterkere instituten ↑↑↑	143
➤ Sociale sector (totaal SRD 1.994 mln.)	Welzijn ↑↑↑	221
Totaal	Economie, bestuur en samenleving ↑↑↑	SRD 779 miljoen Voor 2022 en 2023 projecteren we voorlopig het- zelfde niveau
Generaal totaal 2021 (saldo SRD +1.171 miljoen)	SRD 4.591 miljoen	SRD 3.420 mln.
Generaal totaal 2022 (saldo SRD +2.166 miljoen)	SRD 5.945 miljoen	SRD 3.779 mln.
Generaal totaal 2023 (saldo SRD +5.196 miljoen)	SRD 8.975 miljoen	SRD 3.779 mln.
* De heffingskortingen worden niet daadwerkelijk uitgegeven, maar zijn in feite gemiste belastinginkomsten. In 2022 wordt dit vervangen door nieuwe belastingen, die dit effect wellicht bestendigen.		
Noot: de pijltjes geven de richting van het verwachte effect aan; meer pijltjes betekent meer effect Noot: Het grootste deel van de projectuitgaven wordt gedekt door donorfinanciering en komt dus niet uit de eigen begroting.		

Bron: Ministerie van Financiën en Planning (voorlopige cijfers)

De maatregelen op het monetaire vlak m.n. de aanpassing van de wisselkoers (sept. 2020) zijn heel belangrijk geweest om de economie weer op gang te krijgen. Het heeft wel geleid tot prijsverhogingen. De fiscale maatregelen zijn echter zodanig gekozen dat niet elke maatregel elke burger treft, maar verspreid worden

over specifieke groepen. Het HP zal de werkgelegenheid niet verder doen afnemen en indien de voorgenomen particuliere investeringen echt gerealiseerd worden, zelfs toenemen. Tevens is er voldoende opvang van kwetsbare groepen en compensatie voor de lage en zelfs gemiddelde inkomensgroepen (zie par. 4.7).

Qua werkgelegenheid is verwachtbaar dat in 2021 enkele duizenden arbeidsplaatsen die door de COVID situatie verloren zijn gegaan weer geheractiveerd kunnen worden, vanwege een COVID Noodfonds van SRD 300 miljoen ter ondersteuning van bedrijven. Daarnaast is verwachtbaar dat er door nieuwe particuliere investeringen van US\$ 685 miljoen ca. 5.000 banen bijkomen plus nog ca. 1000 banen als effect van de public investments.⁶ Dit is voorlopig ook de verwachting voor 2022 en 2023, maar in het MOP zullen deze projecties verder uitgewerkt worden.

Het Herstelplan beoogt extra inkomsten te genereren via een aantal bronnen, die in hoofdstuk 3 uitgebreider aan de orde komen. Vanwege het Sociaal Vangnet brengt het echter ook extra uitgaven met zich mee. Verder brengt de implementatie van maatregelen en projecten (die in hoofdstuk 3 en 4 beschreven zijn) extra kosten met zich mee, die deels op de begroting zullen drukken en deels via externe financiering betaald zullen worden. In tabel 1.2 zijn de extra inkomsten en uitgaven in kaart gebracht.

Uit de tabel blijkt dat in 2021 het saldo van de extra inkomsten en uitgaven SRD 1,2 miljard is. In 2022 en 2023 nemen de inkomsten toe, terwijl de uitgaven daarop achterblijven en het saldo resp. SRD 2,2 miljard en SRD 5,2 miljard wordt. Dit beeld zal getemperd worden, omdat de extra kosten voor maatregelen en projecten op hetzelfde niveau als dat van 2021 zijn gehouden. Ook moet rekening gehouden worden met eventuele tegenvallers bij de inkomsten. Niettemin blijft de trend positief.

De overheid zal een gewijzigde begroting voor 2021 indienen bij de Nationale Assemblee, waarbij de effecten van de uitvoering van het Herstelplan zichtbaar moeten zijn. Het grootste probleem blijft echter de rente- en schuldaflossing, waarvoor de onderhandelingen nog gaande zijn.

⁶ De gemiddelde particuliere investeringen in de afgelopen drie jaar waren ca. US\$ 600 miljoen per jaar, terwijl de publieke investering rond de US\$ 200 miljoen per jaar lagen.

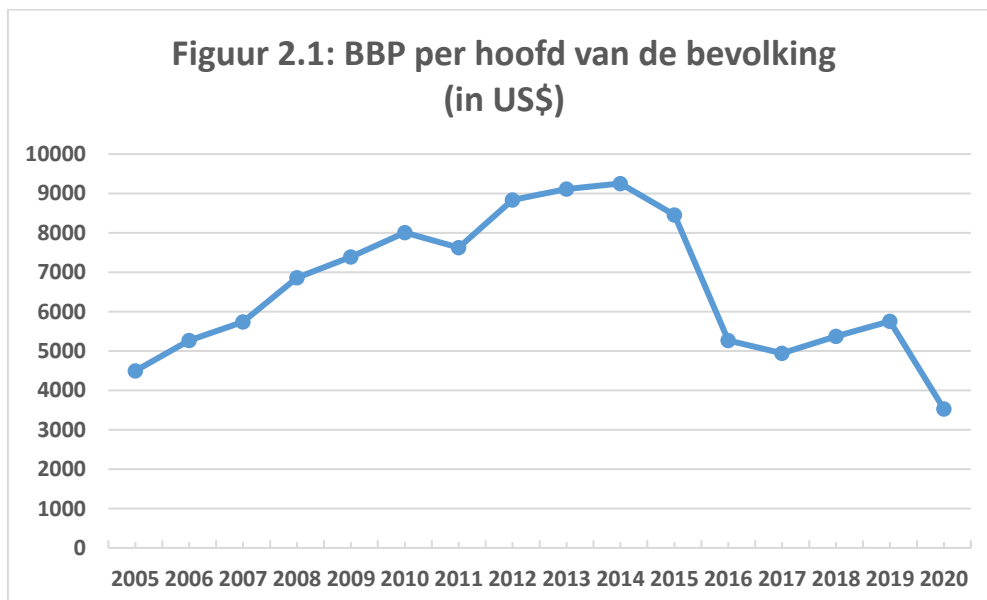
2 ANALYSE VAN DE FINANCIËEL-ECONOMISCHE CRISIS

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zal een cijfermatige analyse gemaakt worden van de oorzaken van de huidige crisis. Daarbij komen aan de orde de algemene ontwikkeling van de economie, de import en export over de afgelopen jaren, de gerealiseerde overheidsbegroting, en de ontwikkeling van de schuldenlast. Aan het eind wordt speciaal gekeken naar wat de cijfers betekenen voor de burger en zijn/haar koopkracht.

2.2 Ontwikkeling van de economie

Een heel belangrijke indicator voor de stand van zaken van de economie is het verloop van het Bruto Binnenlands Product (in USD) per hoofd van de bevolking. Deze maatstaf geeft een ruwe indicatie over het welvaartsniveau van de gemiddelde burger. Figuur 2.1 laat zien dat er van 2005 tot en met 2014 sprake was van een vrijwel continue stijging van het BBP per hoofd van de bevolking, maar dat het vanaf 2015 bergafwaarts ging. De kleine opleving in 2018 en 2019 weerspiegelt niet helemaal de realiteit, omdat bij de omzetting naar US\$ gerekend is met een wisselkoers die in de praktijk reeds veel hoger lag dan de officiële koers (SRD 7,52 voor 1 US\$) van de Centrale Bank. De neerwaartse trend blijkt uit het geschat inkomen per hoofd van US\$ 3.527 voor 2020⁷. Het per capita BBP lag in de periode 2015-2019 in ieder geval beneden het niveau van 2008 en in 2020 zelfs een stuk lager dan 2005, wat indiceert dat de gemiddelde burger er in de afgelopen tien jaar slechts tijdelijk (maar niet duurzaam) op vooruit is gegaan. Overigens geeft het BBP per hoofd van de bevolking geen indicatie over de spreiding van het inkomen.

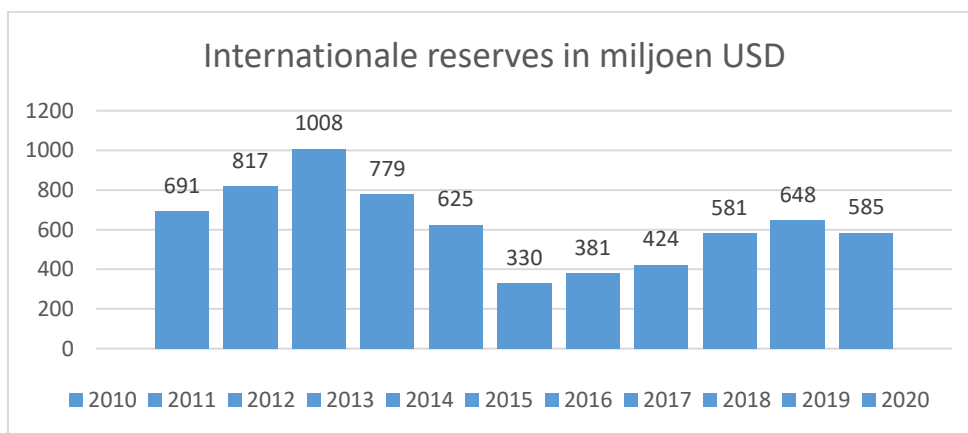
De ontwikkeling van het Bruto Binnenlands Product over de afgelopen jaren geeft aan dat het BBP vanaf 2014 steeds onder de gemiddelde groei van 4,5% (in de periode daarvoor) is gebleven. In 2015 en 2016 was de groei negatief, waarna een bescheiden herstel volgde. In 2020 zien we een uitzonderlijke daling wat

⁷ Het Planbureau heeft in december 2020 de schatting van het BBP over dat jaar gesteld op SRD 30,5 miljard hetgeen tegen een koers van SRD 14,29 neerkomt op US\$ 2,1 miljard. Bij een geschatte mid-jaarlijkse bevolking van 606.000 personen is het BBP per capita dan SRD 50.402 of US\$ 3.527.

verergerd is door de effecten van de COVID situatie en uitkomt op -13,5%. Het geschetste beeld heeft bevestigd dat de prestatie van de economie van Suriname vanaf 2014 uitermate teleurstellend was.

Teleurstellend was ook het beloop van de internationale reserves van de Centrale Bank, die nodig zijn om het vertrouwen in de stabiliteit van de nationale munt te waarborgen, om een vlotte afwikkeling van het internationale betalingsverkeer te bevorderen en om het hoofd te bieden aan tijdelijke verstoringen op de deviezenmarkten. We zien dat door verminderde exportopbrengsten vanaf 2013, plus interventies van de Centrale Bank om de koers te reguleren, de internationale reserves zijn gedaald (zie figuur 2.2). In 2019 namen de reserves weer toe tot 3,3 maanden import van goederen en diensten, nadat zij in 2016 waren geslonken tot slechts 1,5 maanden import. Een belangrijk deel van de deviezenvoorraad was in 2019 echter niet vrijelijk beschikbaar voor de Centrale Bank, vanwege de afspraken over het ‘ringfencen’ van de kasreservemiddelen van de banken. Deze kasreservemiddelen in de internationale reserves, hielden tevens een verplichting van de Centrale Bank aan de commerciële banken. Indien met het voorgaande rekening wordt gehouden, was er slechts een reserve van USD 106 miljoen in september 2020.

Figuur 2.2: Internationale reserves van Suriname, 2010-2020

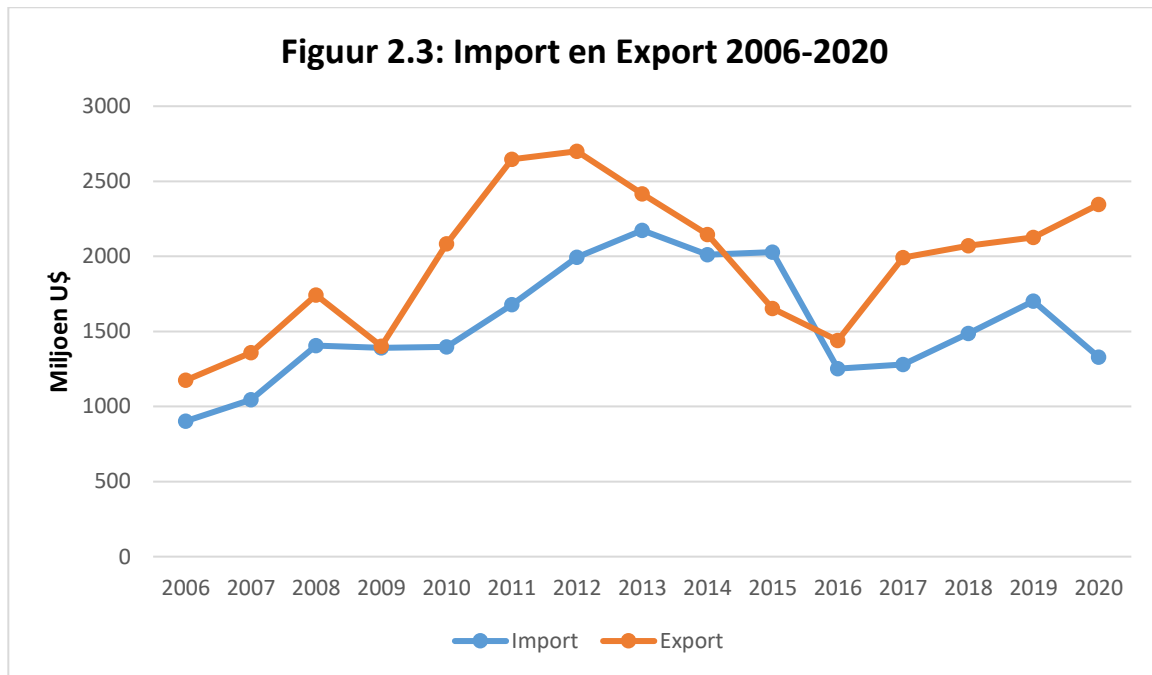

Bron: Website Centrale Bank van Suriname

2.3 De import en export

Suriname verdient deviezen (vreemde valuta) met de export van goederen en diensten. Wij produceren echter een beperkt aantal producten, zodat wij relatief veel producten moeten importeren en daarvoor moet betaald worden in vreemde valuta (met name USD en Euro). De import- en exportstatistieken geven daarom ook een beeld van de economische ontwikkeling. Uit Figuur 2.3 zien we het verloop van de import en export van goederen in de periode 2006 tot en met 2020. De ruimte om te importeren wordt mede bepaald door de deviezen die de export binnenbrengt, zodat we de analyse vooral op de export richten; maar er zijn ook andere factoren zoals de geldcreatie door binnenlandse factoren en kapitaalimport die de import stimuleren

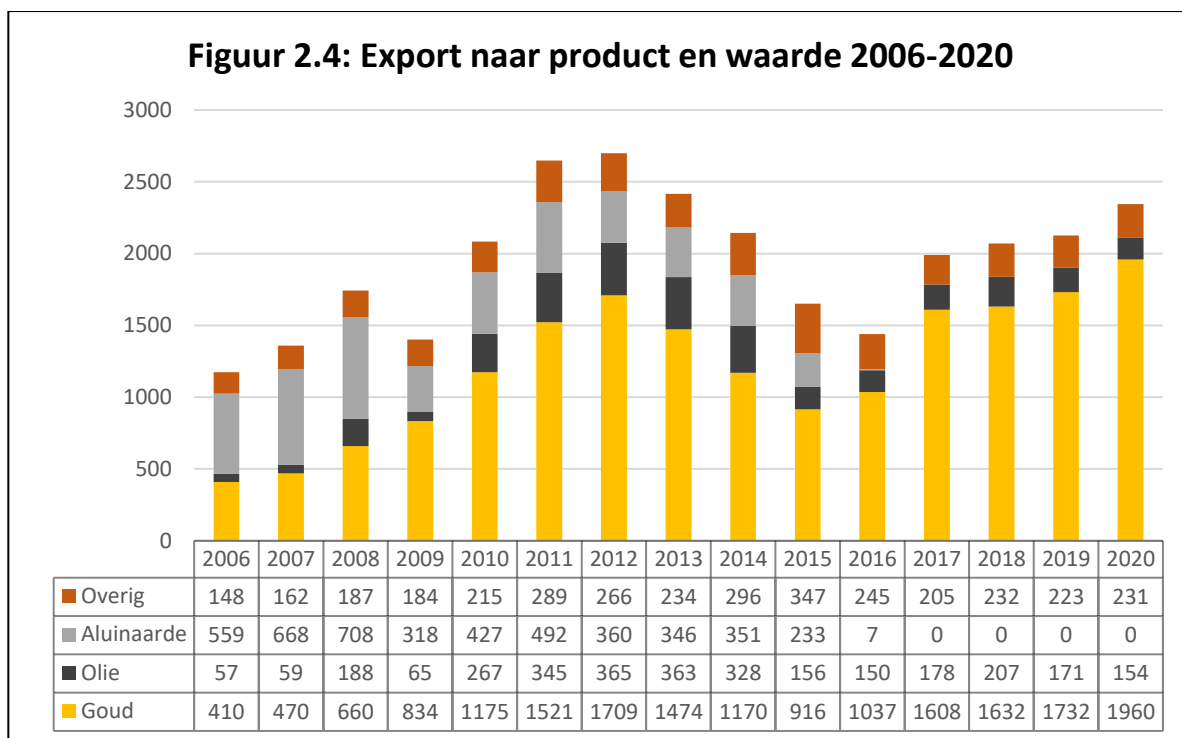
en een tijdsfactor.⁸ We zien een behoorlijke stijgende trend van de export tussen 2006 en 2012. Daarna nemen de exportopbrengsten af, hetgeen zichtbaar is in de neergaande lijn tot en met 2016. Daarna stijgen de exporten weer, maar blijven onder de historisch hoge niveaus van 2011-2012.

Bron: Website Centrale Bank van Suriname.

Om het verloop van de export te begrijpen kijken we ook naar figuur 2.4, maar nu onderverdeeld naar de exportproducten. Goud is inmiddels het belangrijkste exportproduct geworden. De waarde van de goudexport is gestegen van US\$ 410 miljoen in 2006 tot US\$ 1.960 miljoen in 2020 d.w.z. bijna vijf keer zo veel, vooral onder invloed van de hausse in de wereldmarktprijzen voor goud. Daarentegen hebben dalende prijzen een drukkend effect gehad in de periode 2013–2016, maar vanaf 2017 is de export weer toegenomen m.n. door het in productie gaan van de Merian goudmijn van Newmont, waardoor er extra volume bijkwam. De goudprijs is vanaf 2019 weer stijgende (zie fig. 2.5). De prijzen van grondstoffen op de wereldmarkt hebben dus ook effect op de economie van Suriname.

⁸ De correlatie tussen de import en export in hetzelfde jaar bedraagt $r = 0,693$ (significant met $p = 0,004$). Omdat er meestal wat tijd zit tussen de exportopbrengsten en de import is de correlatie van de import met de export van het jaar ervoor gemeten en die is $r = 0,922$ (significant voor $p = 0,000$) d.w.z. een hogere correlatie, wat verwachtbaar was.

Bron: Website Centrale Bank van Suriname

Een andere belangrijke ontwikkeling betreft de sluiting van de bauxiet- en aluinaardeproductie door Suralco (een dochtermaatschappij van ALCOA) in 2016. De exportwaarde van aluinaarde bedroeg in 2008 nog US\$ 708 miljoen, maar is gaandeweg afgenomen en was in 2016 nog maar US\$ 7 miljoen. Het wegvallen van de bauxietindustrie is echter inmiddels opgevangen door de goudexport. De bauxietindustrie had een behoorlijke spin-off in de lokale economie en zorgde voor een stuk directe en indirecte werkgelegenheid. De goudsector heeft ook spin-off effecten.

Na het wegvallen van de bauxietsector is olie nu het tweede belangrijkste exportproduct. De maximale exportwaarde belooft voornamelijk US\$ 365 miljoen, maar zij is wel een consistente bron van inkomsten. Ook bij de olie zien we een daling van prijzen in de periode 2015-2018, met een kleine opleving in 2019. Nadien wordt de sector weer met lagere prijzen geconfronteerd (zie figuur 2.6). Suriname put ook veel voordeel uit de eigen olieproductie, omdat ons land hierdoor deels in zijn eigen behoefte kan voorzien, wat gepaard gaat met besparing van deviezen.

10 Year Gold Price in USD/oz

High: 2070.05 Low: 1050.80 ▲528.47 39.14%

Last Close: 1878.67

Figuur 2.5: Ontwikkeling van de goudprijs op de wereldmarkt 2011-2020

Figuur 2.6: Ontwikkeling van de olieprijs op de wereldmarkt 2000-2020

Tenslotte laat Figuur 2.4 een categorie ‘overige’ exportproducten zien bestaande uit producten zoals rijst (US\$ 42 miljoen in 2020), bananen (US\$ 1 miljoen), garnalen (US\$ 9 miljoen), vis (US\$ 25 miljoen), hout (US\$ 89 miljoen) en andere producten (o.m. scrap metal). Het aandeel hiervan was ca. 10% van de exportinkomsten in 2019 en 2020.

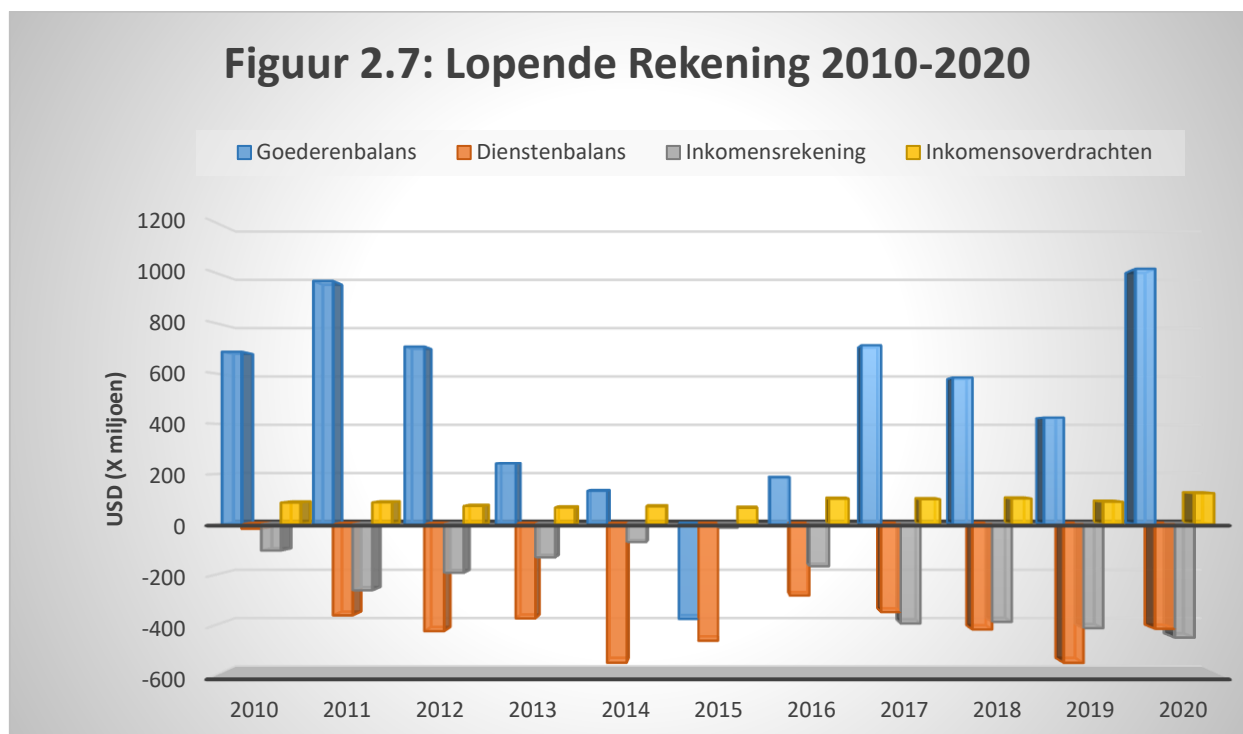
De goudexport is erg dominant geworden. Haar aandeel in de exportwaarde steeg van 35% in 2006 tot bijna 84% in 2020. Dit maakt Suriname wel erg afhankelijk van één exportproduct met als gevolg dat het effect

van prijsfluctuaties op de wereldmarkt sterk doorwerkt in onze economie. Diversificatie van de productie en export blijft dus een belangrijk toekomstig beleidsdoel.

Tabel 2.1: Lopende Rekening 2010-2020 (in miljoen US\$)

Saldo's	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Goederenbalans	686,2	967,8	706,7	242,5	133,0	-375,9	186,7	712,2	583,8	424,6	1016,0
Dienstenbalans	-17,6	-361,7	-424,6	-373,8	-550,2	-462,6	-282,6	-348,7	-417,8	-550,5	-415,2
Inkomensrekening	-104,3	-262,1	-192,5	-131,2	-70,3	-13,3	-166,4	-394,0	-387,5	-412,7	-450,1
Inkomensoverdrachten	86,5	87,3	72,8	66,6	71,2	65,3	101,8	99,7	102,7	89,7	124,1
Lopende Rekening	650,8	431,3	162,4	-196,0	-416,4	-786,4	-160,5	69,2	-118,7	-448,9	274,8

Bron: Centrale Bank van Suriname website.⁹

Het saldo van de export en import van goederen is de goederenbalans. Het saldo op de goederenbalans is meestal positief geweest in de periode 2006 t/m 2020. In de periode 2013 t/m 2016 wordt dit saldo echter kleiner, en in 2015 zelfs negatief, terwijl het saldo vanaf 2017 weer toeneemt (zie tabel 2.1). Dit beloop houdt in dat Suriname nog steeds per saldo verdient aan de buitenlandse goederenhandel en dat de dip in de prijs van verschillende exportproducten van tijdelijke aard was. De nettoverdiensten uit deze handel hebben niet kunnen verhinderen dat de internationale reserves in de afgelopen jaren fors zijn geslonken en dat

⁹ Volgens CvBS jaarverslag was saldo goederenbalans in 2015 US\$ -375,9 mln. terwijl dit volgens ABS US\$ -90,2 mln. was. De reeks van ABS en die van de Centrale Bank wijken van elkaar af, ofschoon de correlatie tussen beide reeksen erg hoog is (zie statistische bijlage tabel 10).

Suriname niet in staat is aan haar schuldverplichtingen in buitenlandse valuta te voldoen, wat heeft geleid tot forse waardedaling van de Surinaamse munt.

In 2020 is de productie in de meeste sectoren en als totaal achteruit gegaan, vooral ook vanwege de COVID-19 situatie. De productieomstandigheden verslechterden en de effectieve binnen- en buitenlandse vraag naar goederen en diensten verminderde, wat een weerslag had op de transportverbindingen. Naar schatting was er een afname van ca. 30% in het volume voor de meeste exportproducten en zelfs 75% in de toerismesector. Dit gold echter niet voor de goudexport en olie want we zien in 2020 toch weer een flinke groei van de export.

Naast de goederenbalans worden er diensten ingekocht uit het buitenland, maar ook geleverd aan het buitenland (de dienstenbalans, tabel 2.1). De dienstenbalans laat over de periode 2011-2020 een opvallend groter negatief saldo zien dan in de periode daarvoor (fig. 2.7). Het betekent dat Suriname veel meer diensten uit het buitenland betreft dan andersom. In de periode 2006-2010 verdienden ingezetenen van Suriname in het buitenland gemiddeld US\$ 260 miljoen, maar in de periode 2011-2019 daalden deze verdiensten tot gemiddeld US\$ 184 miljoen.¹⁰ In de periode 2011-2015 werd gem. US\$ 174 miljoen per jaar betaald voor constructiewerkzaamheden, maar daarna was deze post gemiddeld US\$ 71 miljoen. Een vrij hoog bedrag ging naar professional en technical services, variërend van US\$ 118 miljoen tot US\$ 345 miljoen per jaar. We zien verder dat er de laatste jaren meer betaald wordt voor verzekeringen, financiële diensten, computer- en informatiediensten, alsook royalties en licenties.

Volgens de Centrale Bank hebben de toegenomen uitgaven op de dienstenbalans en de inkomensrekening vooral te maken met de uitvoering en deels in exploitatie komen van grote projecten in de mijnbouwsector (uitbreiding olieraffinaderij Staatsolie, opzet Merian mijn van Newmont, constructie van de Saramaccamijn van Rosebel Goldmines, en nearshore exploratieactiviteiten van Staatsolie). Hierbij gaat het om de inzet van buitenlandse specialistische en technische expertise die meestal niet in Suriname aanwezig is.¹¹ De omvang en structuur van de dienstenbalans –en daaraan gelieerde sectoren- dienen verder te worden geanalyseerd, omdat deze balans enerzijds negatief zal worden beïnvloed door investeringen in de offshore olieindustrie, terwijl anderszijds hier wellicht ruimte ontstaat voor meer eigen verdien capaciteit.

De inkomensrekening (vroeger kapitaalopbrengstenbalans) registreert o.m. de inkomens uit winsten en rente. Dat betreft vooral winstovermakingen naar multinationals die in Suriname een vestiging (dochteronderneming) hebben. In de periode 2010-2016 was de inkomensrekening gemiddeld US\$ 134 miljoen negatief per jaar, terwijl dat in de periode 2017-2020 fors toenam tot gemiddeld US\$ -411 miljoen per jaar.

Suriname ontvangt daarnaast geld uit het buitenland met name van Surinamers die goederen en geld voor hun familie sturen (inkomstenoverdrachten). Aan de andere kant sturen hier werkzame buitenlanders ook geld naar hun families (onder andere in China, Brazilië, Haïti, Cuba en Venezuela). De

¹⁰ www.cbvs.sr/images/content/statistieken/Database/Tabel15.pdf

¹¹ Centrale Bank van Suriname: Notitie Feiten Betalingsbalans, 2020.

inkomstenoverdrachten laten gedurende de hele periode een positief saldo zien van gemiddeld US\$ 88 miljoen per jaar.

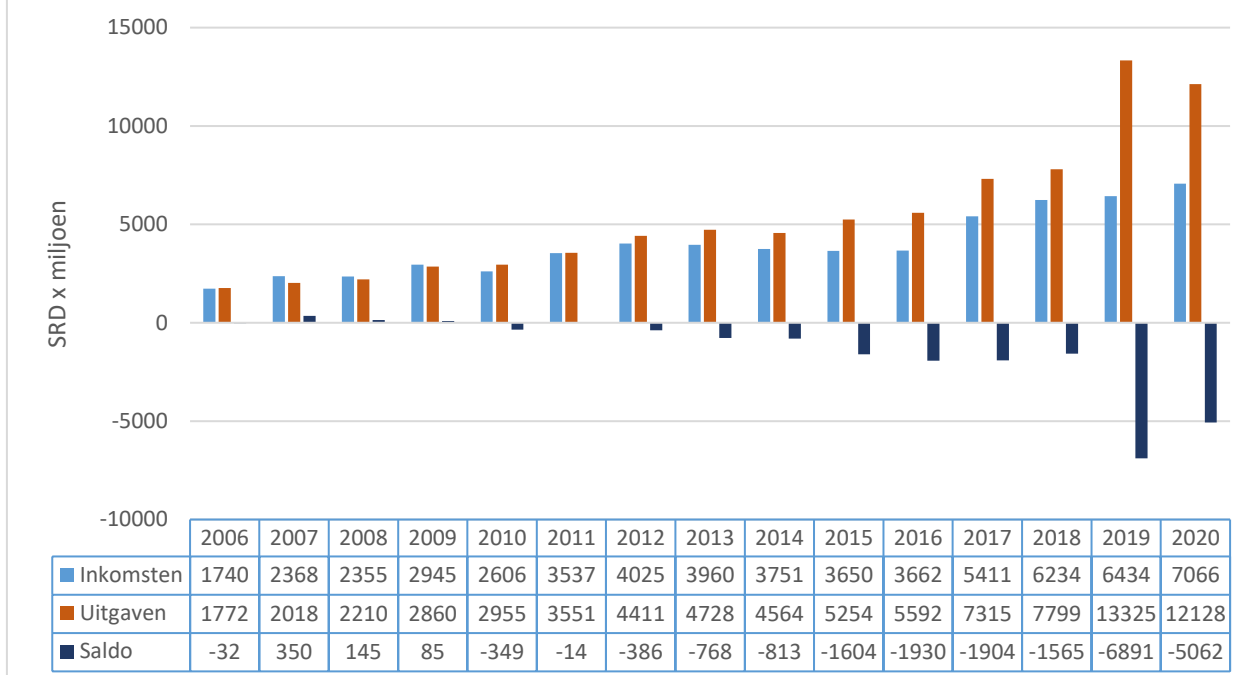
Samen vormen de goederenbalans, de dienstenbalans, de inkomensrekening en de inkomensoverdrachten de lopende rekening. Per saldo heeft de Lopende Rekening een vrij grillig verloop laten zien gedurende de afgelopen jaren. Van 2006 tot en met 2012 is het saldo positief, terwijl het in de periode 2013-2019 (op 2017 na) negatief was. In 2010 was het saldo met US\$ 650,8 miljoen het grootst. In 2015 werd het grootste negatief saldo geregistreerd te weten van US\$ -786,4 miljoen. In 2020 is het saldo weer positief geworden.

Resumerend: Het effect van het wegvallen van de bauxietsector vanaf 2016 en dalende prijzen voor olie (2015-2018) en goud (2013-2018) weerspiegelden zich in de handelsbalans. Vanaf 2017 nemen de exportopbrengsten echter weer toe, maar dat leidt niet meteen tot een bevredigende verbetering van het saldo op de lopende rekening, omdat de dienstenbalans en de inkomensrekening sterk negatief zijn in de laatste jaren. De productie- en exportvolumes van de meeste producten zijn door de COVID-19 situatie in 2020 afgenomen, maar dat gold niet voor de mijnbouwsector. De dominantie van goud in het exportpakket plus een hogere goudprijs heeft voor een positief effect gezorgd op de goederenbalans en op de lopende rekening in 2020. De zeer grote afhankelijkheid van de opbrengsten uit de goudexport bergt een risico in zich.

2.4 De overheidsbegroting: uitgaven en inkomsten

De overheidsbegroting is een belangrijke aanstuurder van de economie, omdat de inkomsten en uitgaven van de Staat immers normaliter een duidelijke relatie hebben met de performance van de economie als geheel. Wanneer het goed gaat in de economie dan moet dit in principe zichtbaar zijn in grotere inkomsten voor de Staat, waarmee dan ook weer extra uitgaven gedaan kunnen worden ter bevordering van het welzijn van de bevolking. Hierbij moet bedacht worden dat door lacunes in de wetgeving en tekortkomingen bij de inning van inkomsten, veel geld wordt misgelopen.

**Figuur 2.8: Inkomsten en uitgaven van de overheid
2010-2020**

Bron: Ministerie van Financiën & Planning. Realisatiecijfers voor 2010-2020 op kasbasis.

Het begrotingstekort is het saldo van de overheidsontvangsten (exclusief trekkingen) en de overheidsuitgaven (exclusief aflossingen). In 2014 bedroeg het begrotingstekort van de overheid, volgens de bovengenoemde definitie, -4,7% van het BBP, maar nam fors toe tot gemiddeld -10,7% van het BBP in de periode 2016-2018. In 2019 liep het begrotingstekort van de overheid (primary deficit) op tot -19% van het BBP. Hetzelfde was ook voor 2020 de projectie, maar de nieuw aangetreden regering heeft dit kunnen beperken tot -10%. De cijfers indiceren dat dergelijke omvangrijke tekorten niet meer te financieren zijn en dat de overheid ver boven haar stand leeft. Wanneer wordt gekeken naar de IMF definitie (die trekkingen op afgesloten leningsovereenkomsten als een ontvangst aanmerkt en gedane aflossingen als uitgaven) dan ontstaat een ronduit alarmerend beeld. Na aanvankelijke overschotten, die vooral veroorzaakt werden door trekkingen, ontstonden er vanaf 2017 grote en in omvang toenemende tekorten.

Na de terugval in inkomsten in 2014 en 2015 hadden de beleidsmakers meteen beleidsmaatregelen moeten treffen om de uitgaven te verminderen en de inkomsten te vergroten (zie fig. 2.8). Dat is dus niet gebeurd en men is in plaats daarvan doorgegaan met doen van te hoge uitgaven die niet meer verantwoord waren, omdat ze niet gedekt werden door reguliere inkomsten. De overheid moest de tering naar de nering zetten, maar ging juist meer lenen om het gat in de begroting te dichten, wat uiteindelijk geleid heeft tot een enorme schuldenlast. Ook zijn (in 2018) liquide middelen van een aantal parastatale organisaties onttrokken en gebruikt om het gat in de begroting te dekken, waardoor deze organisaties in problemen zijn gebracht. Daarnaast is veel krediet bij de Centrale Bank opgenomen en oneigenlijke transacties uitgevoerd, inclusief de aanwending van een deel van de verplichte vreemde valuta kasreserves van de banken, hetgeen de reputatie van deze Bank enorm heeft geschaad.

Figuur 2.9 geeft een beeld van de samenstelling van de uitgaven van de overheid. Hieruit blijkt hoe een aantal trends zich ontwikkelen. Ten eerste zijn de nominale uitgaven voor lonen en salarissen bijna verdrievoudigd in vijf jaar tijd. In percentages van het totaal der lopende uitgaven schommelt de looncomponent tussen de 32% en 38%. Het ambtenarenapparaat was reeds lang aan sanering toe, maar in plaats daarvan zijn er duizenden personen extra in dienst genomen, terwijl er zonder gedegen onderbouwing aan veel personen hogere salarissen werden toegekend. In 2020 zijn bijna 7000 personen in dienst genomen door de overheid, maar ook reeds daarvoor zijn er meer personen dan nodig aangenomen; blijkbaar mede op grond van politieke motieven.

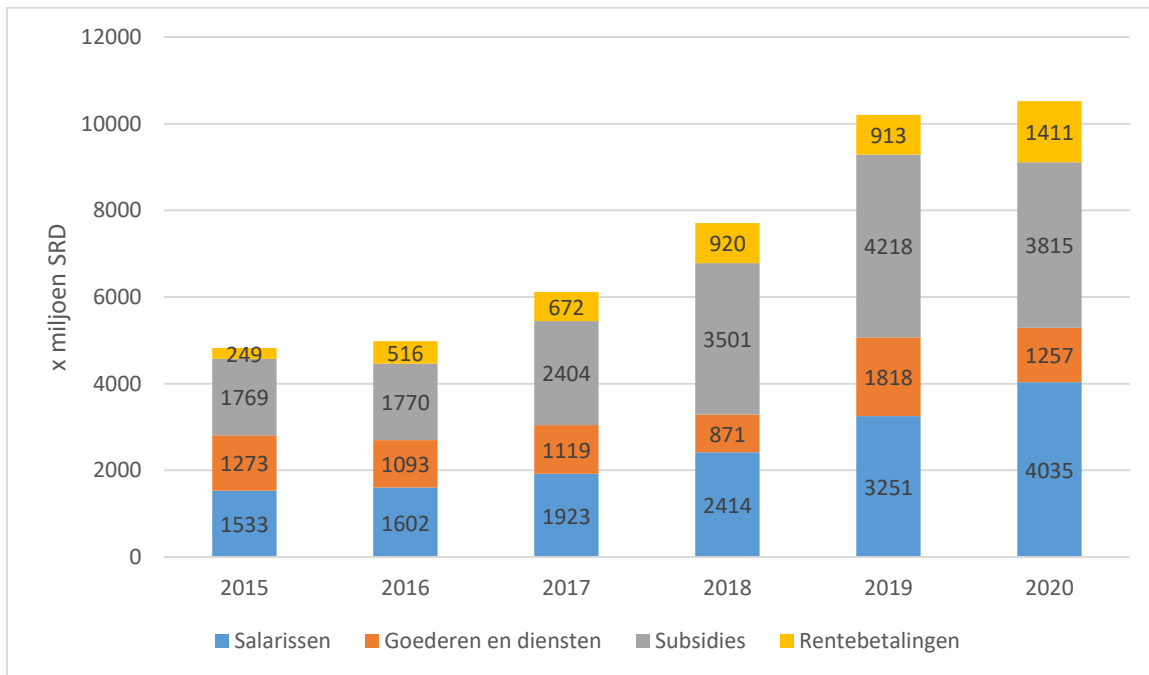
De tweede trend heeft betrekking op bedrag dat aan subsidies wordt verstrekt dat meer dan verdubbeld is. Een belangrijke oorzaak hiervan is dat de overheid bepaalde producten en diensten zwaar heeft gesubsidieerd in plaats van de desbetreffende prijzen te verhogen tot ten minste een bedrijfseconomisch kostendekkend niveau. Een dergelijk beleid is op termijn niet houdbaar. In percentages uitgedrukt van de lopende uitgaven maken de subsidies in de periode 2015-2020 tussen de 31% en 45% van het totaal uit.

Ten derde zien we dat de rentelasten nominaal meer dan het zesvoudige zijn geworden, wat het gevolg is van de toename van de schuldverplichtingen. Hun aandeel is gestegen van 5% in 2015 tot 13% in 2020. Dit laatste is op zijn beurt het gevolg van het feit dat de vorige regering de laatste jaren geen salarissen uit de eigen inkomsten kon betalen, maar elke maand leningen her en der moest zoeken (zie paragraaf 2.5). De rentelast zou eigenlijk een stuk hoger zijn in 2020, maar omdat de regering een standstill heeft bedongen van de schuldeisers is er de laatste maanden van het jaar vrijwel geen rente betaald.

De vierde trend is dat de aanschaf van goederen en diensten door de overheid –wat noodzakelijk is voor het functioneren van vele diensten en afdelingen- een soort ‘restpost’ is geworden, die geen prioriteit heeft en fluctueert. In percentages uitgedrukt is het gedaald van 26% in 2015 tot 13% in 2020.

Kortom het uitgavenpatroon straalt geen duurzaamheid uit en behoeft drastische heroriëntatie, te meer omdat investeringsuitgaven zijn verwaarloosd. De schuldaflossingen zijn in dit plaatje nog niet meegenomen, omdat we alleen de lopende uitgaven (*current expenditures*) hebben beschreven.

Figuur 2.9: Uitgaven van de overheid naar bestemming (in SRD mln) 2015-2020

Bron: Ministerie van Financiën en Planning (op kasbasis)

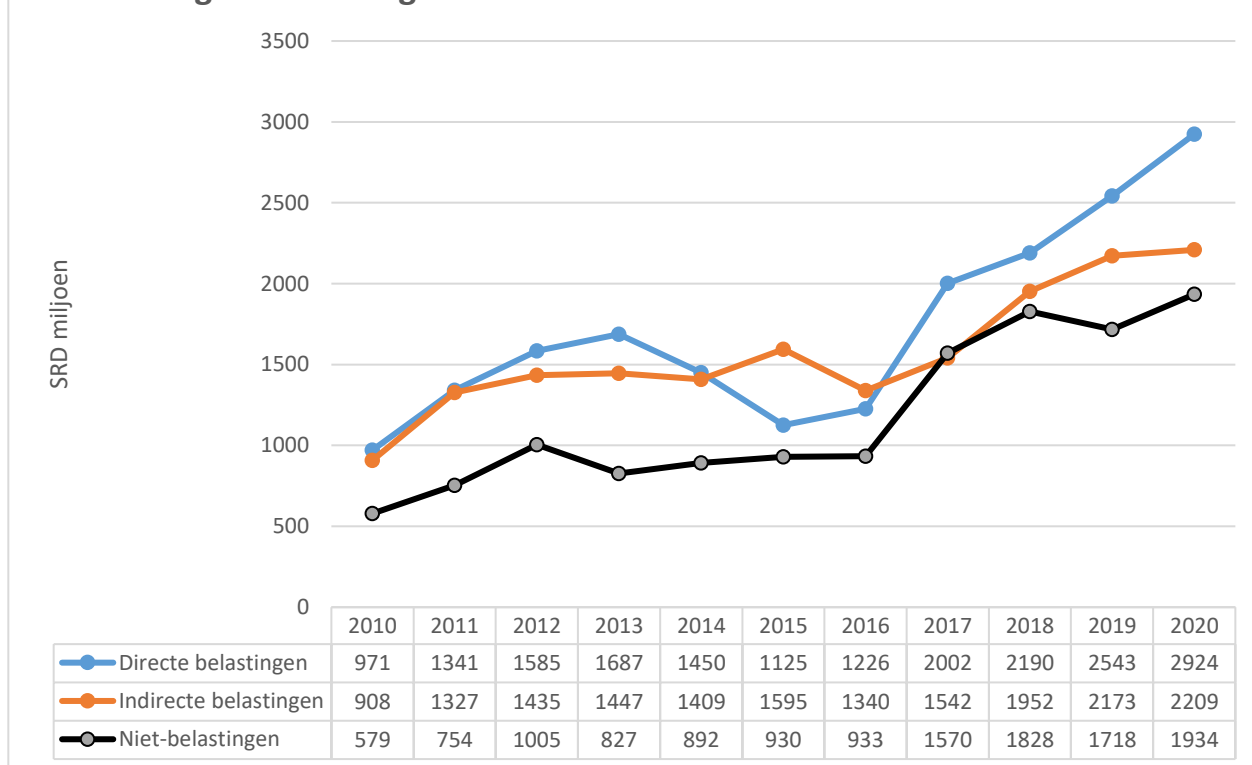
Het is ook belangrijk naar de inkomstenkant van de overheid te kijken om te zien wat zich daar afspeelt (Figuur 2.10). De reguliere eigen inkomsten van de overheid zijn afkomstig uit drie bronnen t.w. directe belastingen, indirecte belastingen en niet-belastingmiddelen. De verhouding tussen deze drie bronnen is in de periode 2010-2019 redelijk stabiel gebleven. De directe belastingen brengen gemiddeld over deze periode 38% op, de indirecte belastingen 36% en de niet-belastingmiddelen 26%. Vanaf 2017 zien we een opwaartse beweging van de inkomsten, hetgeen het effect is van de aanpassing van de douanekoers in 2016.

Het totaal aan eigen inkomsten van de overheid (dus schenkingen en leningen niet meegerekend) is niet voldoende om de lopende uitgaven te financieren. In 2020 schoten de inkomsten SRD 3,6 miljard te kort. Dit is ongezond, omdat de tekorten dan met leningen gefinancierd worden, waarvoor echter rentebetalingen gedaan moeten worden plus aflossingen.

Resumerend: Bij de overheidsuitgaven en -inkomsten zien wij in essentie het volgende beeld:

- De overheidsbegroting is uit balans en ontspoord, omdat er structureel meer uitgaven zijn dan inkomsten.
- Het uitgavenpatroon is niet duurzaam, omdat er teveel wordt uitgegeven aan lonen, subsidies en rentebetalingen, die voor een belangrijk deel een consumptief karakter hebben, terwijl te weinig kapitaaluitgaven worden gedaan.
- Het inkomstenpatroon dient nader geanalyseerd te worden, waarbij gelet moet worden op factoren als de mate waarin wordt voldaan aan de belastingplicht, alsook in hoeverre het huidige systeem voldoende middelen binnenbrengt en waar aanpassingen en uitbreidingen van het wettelijk kader wenselijk mogelijk zijn.

Figuur 2.10: Reguliere inkomsten van de overheid 2010-2020

Bron: Ministerie van Financiën & Planning.

2.5 De schuldenproblematiek

Elk land neemt regelmatig leningen op. Landen als Suriname doen dat vooral bij bilaterale en multilaterale donoren, waarvan een deel schenkingen (grants) kunnen zijn. Een nieuw verschijnsel voor Suriname is de intrede en de snelle uitgroei tot een ondragelijke last van zich opstapelende leningen voor het dichten van de begrotingsgaten (zie Figuur 2.11). De schulden blijven tot 2012 beperkt, maar vanaf 2015 zien wij dat de schuldenberg snel groeit en de overheid het niet snel kan aflossen. In de begroting van 2021 die in september 2020 naar de Nationale Assemblee is gestuurd (tabel 1.1) waren de rentebetalingen opgelopen tot SRD 2.958 miljoen en de aflossingen tot SRD 5.324 miljoen; samen SRD 8.282 miljoen. Na een gedegen en langdurig nader onderzoek (*debt reconciliation exercise*) o.l.v. SDMO, zijn deze bedragen bijgesteld tot SRD 3,5 miljard voor de rente en SRD 8,0 miljard voor aflossingen; samen SRD 11,5 miljard.¹² Dit bedrag drukt te zwaar op de begroting, omdat de reguliere ontvangsten voor 2021 in september 2020 geschat werden op slechts SRD 10.547 miljoen. De aflossingen en rentebetalingen slokten volgens de toenmalige berekening niet minder dan 78,5% van de inkomsten op (tabel 1.1).

¹² Hierbij is een gemiddelde USD/SRD-koers van SRD 17,3 gebruikt. Voor de begroting die in September 2020 werd ingediend werd een andere koers gebruikt.

Tabel 2.2: Stand van de Staatsschuld per december 2020

As of End-2020				
	Exchange rate (USD/SRD - EoP)		17.34	
	Nominal GDP in SRDm as of end-2020 (Estimal		35,738	
	Stock	Arrears	Stock + Arrears	Stock + Arrears
	(in SRDm)	(in SRDm)	(in SRDm)	(in % of GDP)
Total General Government debt (A+B)	52,806.0	4,048.9	56,854.9	159.1%
A. Foreign currency debt (A1+A2)	40,142.5	1,880.0	42,022.5	117.6%
A1. Market debt	18,743.9	1,079.4	19,823.3	55.5%
Capital market debt - Foreign law	11,701.9	-	11,701.9	32.7%
Eurobond 2023	2,167.0	-	2,167.0	6.1%
Eurobond 2026	9,534.9	-	9,534.9	26.7%
Commercial creditors - Foreign law	2,160.7	368.0	2,528.6	7.1%
Capital market debt - Local law	3,029.5	221.3	3,250.8	9.1%
T-Bonds	2,553.8	168.7	2,722.5	7.6%
T-Bills	475.7	52.6	528.3	1.5%
Commercial creditors - Local law	1,851.8	490.1	2,341.9	6.6%
A2. Non-market debt	21,398.6	800.6	22,199.2	62.1%
Multilateral creditors	11,177.7	248.9	11,426.6	32.0%
European Investment Bank (EIB)	31.4	8.3	39.7	0.1%
Inter American Development Bank (IADB)	9,062.9	213.5	9,276.4	26.0%
Islamic Development Bank (IsDB)	466.8	27.1	493.9	1.4%
Organization of the Petroleum Exporting Countries (OPEC)	387.4	-	387.4	1.1%
Caribbean Development Bank-CDB	1,149.1	-	1,149.1	3.2%
WorldBank (IBRD)	80.0	-	80.0	0.2%
Bilateral creditors	9,859.4	551.7	10,411.1	29.1%
Agence Francaise De Development (AFD)	604.1	77.3	681.4	1.9%
Government of China	272.3	-	272.3	0.8%
China Eximbank*	7,928.0	341.3	8,269.3	23.1%
Kuwait**	-	-	-	-
India Eximbank	199.1	59.6	258.7	0.7%
ING Bank N.V. Amsterdam*	229.0	27.6	256.6	0.7%
Banca Monte dei Paschi di Siena*	626.9	45.8	672.7	1.9%
IMF 2016 SBA (USD)	361.5	-	361.5	1.0%
B. Local currency debt (B1+B2)	12,663.5	2,168.9	14,832.4	41.5%
B1. Market debt (B1.1.+ B1.2.+B1.3.)	2,840.3	2,168.9	5,009.2	14.0%
B1.1. Loans	1,669.4	300.7	1,970.1	5.5%
Private sector/commercial banks FX-linked debt	799.7	281.8	1,081.4	3.0%
Private sector/commercial banks non FX-linked debt	869.7	18.9	888.6	2.5%
B1.2. T-Bonds and T-Bills	1,170.9	94.3	1,265.2	3.5%
T-Bonds	615.0	36.7	651.7	1.8%
T-Bills	555.9	57.5	613.4	1.7%
B1.3. Suppliers arrears	-	1,774.0	1,774.0	5.0%
B2. Non-market debt	9,823.2	-	9,823.2	27.5%
Central Bank	9,823.2	-	9,823.2	27.5%

Note: * Includes ECA-backed facilities for which the guarantee has been called or is about to be called. Other ECA-backed facilities are included in commercial creditors in foreign law ; ** Loan contracted in 2019 for KWD 5,000,000 but never disbursed ; *** As of December 2020

Source: SDMO

Zonder een flinke schuldherschikking betekent het dat de onevenwichtigheid in de begroting zal blijven bestaan, want Suriname kan haar schulden niet meer aflossen. Bij de wisseling van de regering in juli bleek dat er volgens het Bureau voor de Staatsschuld al een flinke betalingsachterstand was, terwijl de hoge

schulden aan de Centrale Bank waren omgezet in langlopende leningen. Daarnaast waren er nog vele achterstallige betalingen (niet geregistreerde schulden).

De Regering heeft zich genoodzaakt gezien om eind oktober 2020 aan de schuldeisers een duidelijk overzicht van de financieel-economische situatie te presenteren en om een *stand still* (tijdelijke opschorting van alle betalingen) te vragen, zodat de directe druk op de begroting afnam en er ruimte ontstond voor heronderhandelingen. Ook zijn twee externe bureau's ingehuurd om de Regering bij te staan. De *stand still* is verlengd tot 30 juli 2021 om voldoende tijd te geven voor methodische onderhandelingen over de herstructurering.

Het totaal van de (geregistreerde) schulden van de Staat per eind december 2020 was SRD 57 miljard.¹³ De schuldenratio (debt/GDP) voor 2020 was 159% van het BBP in 2020. Er staan nog 225 leningen open (169 in vreemde valuta en 56 in SRD) die in de periode 2010 t/m juli 2020 zijn gesloten. De aflossingen blijven tot en met 2025 erg hoog (zie tabel 2.3) en vormen een te grote belasting voor de reguliere overheidsbegroting.

Nadat de regering Bouterse/Adhin in juli 2020 de regeerverantwoordelijkheid heeft overgedragen aan de regering Santokhi/Brunswijk is gebleken dat het schuldenvraagstuk dus veel groter was dan aanvankelijk was aangenomen. Op vele ministeries waren niet betaalde rekeningen achtergelaten, sommige van een aantal jaren oud. Deze schulden waren niet geregistreerd bij het Bureau van de Staatsschuld en het vaststellen van de werkelijke schuldpositie van de Staat heeft enkele maanden in beslag genomen.

Tabel 2.3: Contractuele Rente- en Schuldverplichtingen 2021-2025 op basis van schuldpositie eind 2020

Jaar	Aflossingen	Rente betalingen	Totale debt service
	In miljoenen SRD, op basis van koers USD/SRD 17,34		
2021	8,006	3,507	11,514
2022	3,624	2,615	6,240
2023	3,209	2,397	5,606
2024	4,559	2,236	6,795
2025	2,933	1,977	4,910

Bron: SDMO

N.B. hiernaast zijn er nog andere kosten o.a. management-, commitment fees en bankkosten

De schuldensituatie en de algemene economische situatie hebben effect gehad op de credit rating die verschillende internationale kredietratingbureaus aan Suriname hebben gegeven. Het is meteen een beoordelingscijfer voor het economisch beleid van de vorige regering. Het cijfer van Suriname was eind

¹³ Het exacte bedrag was SRD 56.855 miljoen, afgerond SRD 57 miljard.

oktober 2020 een dikke onvoldoende bij de bekendste ratingbureaus (Fitch C en sinds april 2021 RD, Standard & Poor CCC en vanaf nov. 2020 SD, en Moody CCC- en inmiddels Caa3 neg). De huidige minister van Financiën heeft op 17 november 2020 in de Nationale Assemblee aangetoond dat Staatsolie het deel dat zij geleend had (US\$ 337,5 miljoen) uit deze Oppenheimerlening op 25 mei 2018 met rente heeft teruggestort. Dit bedrag had moeten worden gebruikt voor de aflossing van de lening, waardoor de staatsfinanciën er nu veel beter zouden hebben uitgezien. Het geld is echter gebruikt voor de reguliere staatsuitgaven, hetgeen het mismanagement van de Staat op dit vlak onderstreept.

Suriname kreeg bij de eerste beoordeling door Fitch Ratings van haar economie in 2004 een B. Dit werd in 2011 verhoogd naar B+ en in 2012 zelfs naar BB-. Het bleef jarenlang op dit niveau totdat Fitch het in februari 2016 verlaagde naar B+ (met negatief vooruitzicht) en in februari naar een B-. De beoordeling van de economie werd niet beter en vanaf januari 2020 kreeg Suriname dikkere onvoldoendes (CCC en in juli zelfs drie ratings: van C naar RD (*Restricted Default*) naar CC). In oktober 2020 werd het weer een C nadat de regering op 22 oktober aankondigde dat zij de rente (US\$ 26 miljoen) op de 2026 Eurobonds van US\$ 550 miljoen niet kon voldoen. De rating werd eind november verder verlaagd naar RD toen Suriname een *stand still* aankondigde voor terugbetalingen aan schuldeisers, maar werd in december 2020 bijgesteld naar C; begin april 2021 werd het weer verlaagd naar RD. De credit ratings van Fitch bevestigen dat 2016 een omslagpunt lijkt te zijn voor de economie. Hetzelfde patroon zien we terug bij Moody's en Standard & Poor's.¹⁴ In ieder geval zijn de ratings dusdanig dat Suriname haar schuldpositie niet kan verbeteren door op de internationale kapitaalmarkt een lening voor herfinanciering te sluiten, want de rente zal –indien men al een lening zou geven- veel hoger liggen en daarmee wordt niets opgelost.

Resumerend:

- De schuldenlast is te zwaar voor de overheidsbegroting geworden en herschikking is onvermijdelijk.
- Begrotingstekort en staatsschuld zijn met elkaar verweven en moeten integraal opgelost worden.
- De lage ratings van de Credit rating bureaus in 2020 betekenen dat de overheid geen nieuwe schulden op de internationale kapitaalmarkt kan aangaan.

2.6 Bestuurlijke uitdagingen, risico van corruptie en AML/CFT

De groeiende schuldenberg toont aan dat het niet goed managen van de overheidsuitgaven in de afgelopen jaren zich is gaan wreken. In de jaren waarbij extra geld is verdiend, als gevolg van hoge olie en goudprijzen is niets opzij gelegd als buffer voor de jaren waarin de inkomsten lager uitvielen. Integendeel is alles opgemaakt, waarbij helaas weinig is geïnvesteerd in productieve projecten. Het beschikbare geld is vooral consumptief gebruikt (salarissen en subsidies), terwijl er corruptiezaken bekend zijn waar oneigenlijk geld naar toe is gesluisd (bijvoorbeeld de Surinaamse Post Spaarbank case, en zelfs de Centrale Bank). Vroege initiatieven om te komen tot wetgeving voor een Spaar- en Stabilisatiefonds liepen spaak, maar in 2017 is de

¹⁴ De website <https://countryeconomy.com/ratings/suriname> geeft de ratings vanaf 2004 van alle drie credit rating bureaus in de tijd. Voor meer specifieke informatie kan men de websites van de individuele bureaus raadplegen bijv. <https://www.fitchratings.com/entity/suriname-81162435#ratings>. Zie ook de website van het Bureau voor de Staatsschuld <https://www.sdm.org/credit-ratings>

Wet Spaar- en Stabilisatiefonds (Sovereign Wealth Fund) door de Nationale Assemblée aangenomen. Het fonds is echter nog niet operationeel.

Het onrechtmatig gebruik van middelen en het tegen de afspraken in gebruiken van de vreemde valuta kasreserves die de banken bij de Centrale Bank hadden geparkeerd, alsook het verdwijnen van middelen bij de Surinaamse Post Spaarbank, hebben geleid tot onderzoek door het Openbaar Ministerie bij beide banken. Inmiddels is in de lopende rechtszaak tegen de oud-minister van Financien een gevangenisstraf van 12 jaar geëist, terwijl de verslagen over de rechtszaken tegen de oud-Governor van de Centrale Bank en de oud-directeur van de SPSB behoorlijk inzicht geven in wat er zoal mis is gegaan.

Er komen meer corruptiegevallen en verdachte zaken aan het licht waar overheidsfunctionarissen bij betrokken zijn; dan gaat het om de onrechtmatige verdwijning van geld en eigendommen van de Staat, onregelmatigheden bij de export, dan wel het niet afdragen van belastingen en oneigenlijke ontheffing van invoerrechten. Het niet houden van openbare aanbestedingen heeft ook geleid tot onderhandse gunningen tegen te hoge kosten aan bedrijven die soms de job niet eens kunnen doen. Ook zijn er staaltjes bekend van onduidelijke betalingen voor werk dat mogelijk niet eens verricht is. Er zijn aanwijzingen dat delen van de overheid –tot en met de top- corruptiegevoelig zijn geworden, wat aangepakt moet worden. Een en ander heeft effect op de overheidsfinanciën, omdat er te weinig inkomsten zijn ontvangen en er te veel niet verantwoorde uitgaven zijn.

Figuur 2.11: Corruptie Perceptie Index 2020 (bron: <https://www.transparency.org/en/cpi/2020/results>)

Het gebrek aan een effectief anticorruptie raamwerk -waaronder institutionele zwakheden, beperkte capaciteit, gebrek aan implementatie en brede bewustwording en transparantie- stagneert een hardere aanpak van corruptie. Suriname heeft een anti-corrupciwet, die na vele jaren in 2017 is aangenomen, maar nooit operationeel is gemaakt. De nieuwe regering heeft aangekondigd hiertoe te zullen overgaan. Suriname heeft

de Inter-American Convention against Corruption ondertekend en de nieuwe regering zal de United Nations Convention Against Corruption ratificeren.

In 2020 stond Suriname op de 94^e plaats (uit 179 landen) van de Corruption Perception Index van Transparency International (zie fig. 2.11) met een score van 38 punten (een score lager dan 50 betekent dat het land de corruptie niet voldoende aanpakt). Een andere manier om hiernaar te kijken is de ease-of-doing-business d.w.z. hoe makkelijk is het om een nieuw bedrijf op te zetten en zaken te doen in Suriname. In 2019 stond Suriname op de 162^e plaats van 190 landen voor wat betreft het gemak van zaken doen.¹⁵ Op de Global Competitiveness Index komt Suriname niet meer voor, maar in het verleden kwamen we er slecht van af¹⁶. Suriname komt ook niet voor op de Global Innovation Index.¹⁷ Dat zal veel beter moeten indien we buitenlandse investeringen willen aantrekken.

Suriname's AML/CFT raamwerk (*Anti Money Laundering/Combating Financing of Terrorism*) wordt in maart 2022 geëvalueerd door de Caribbean Financial Action Task Force (CFATF). De overheid heeft inmiddels een National Risk Assessment (NRA) afgerond met behulp van technische bijstand van de IDB. Het NRA rapport heeft een aantal belangrijke tekortkomingen in het AML/CFT raamwerk van Suriname geïdentificeerd, waaronder 'technical compliance deficiencies' en uitdagingen die gerelateerd zijn aan een effectieve implementatie.

Suriname is in 2017 toegetreden tot de Extractive Industry Transparency Initiative (EITI) en heeft rapporten over 2016 en 2017 uitgebracht. De overheid heeft het voornemen om de EITI-aanbevelingen over te nemen, waaronder: (a) hervorming van de mijnbouwwet om de mijnbouwrechten te versterken en minder geheimzinnigheid rond investeringsinitiatieven; (b) mijnbouwbedrijven in de extractieve industrieën wettelijk te verplichten om de '*beneficial owners*' bekend te maken.

Resumerend:

- De corruptie dient systematisch aangepakt te worden, inclusief de versterking van het wettelijke anti-corruptie raamwerk en instituten.
- De transparantie in bestuur -en m.n. bij openbare aanbestedingen- dient toe te nemen.
- Het AML/CFT-raamwerk moet verbeterd en effectief geïmplementeerd worden.
- Het moet veel makkelijker worden om zaken te doen in Suriname (ease-of-doing business).
- Het Spaar- en Stabilisatiefonds moet operationeel gemaakt worden, maar vanwege de grote financiële tekorten, moet dit naar het MOP worden verschoven.

¹⁵ <http://documents1.worldbank.org/curated/en/688761571934946384/pdf/Doing-Business-2020-Comparing-Business-Regulation-in-190-Economies.pdf>

¹⁶ World Economic Forum: Global Competitiveness Report 2019.

http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport2019.pdf

¹⁷ https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020.pdf Deze wordt uitgegeven door de World Intellectual Property Organization (WIPO).

2.7 Subsidies drukken zwaar op de begroting

De overheid verstrekt meer dan 50 subsidies aan allerlei sociale, onderwijs en andere organisaties, maar ook aan nutsbedrijven en voor nutsvoorzieningen in het binnenland. De subsidies zitten soms vervlochten in de begroting van ministeries, maar worden soms apart gegeven en administratief geboekt. Een aantal subsidies is overigens van oneigenlijke aard of heeft een verkeerde benaming, terwijl andere subsidies juist niet worden genoemd of zijn ondergebracht onder andere posten en daardoor niet zichtbaar zijn. In het Regeerakkoord 2020-2025 staat hierover:

“In het kader van de noodzakelijke overheidsbezuinigingen zullen subsidies niet meer automatisch verstrekt worden. In zijn algemeenheid zullen subsidies die bedoeld zijn om lage inkomensgroepen tegemoet te komen verschuiven van object- naar subjectsubsidie. Hiernaast zullen specifieke beleidskaders gemaakt worden voor het subsidiebeleid van de overheid in de verschillende sectoren.”

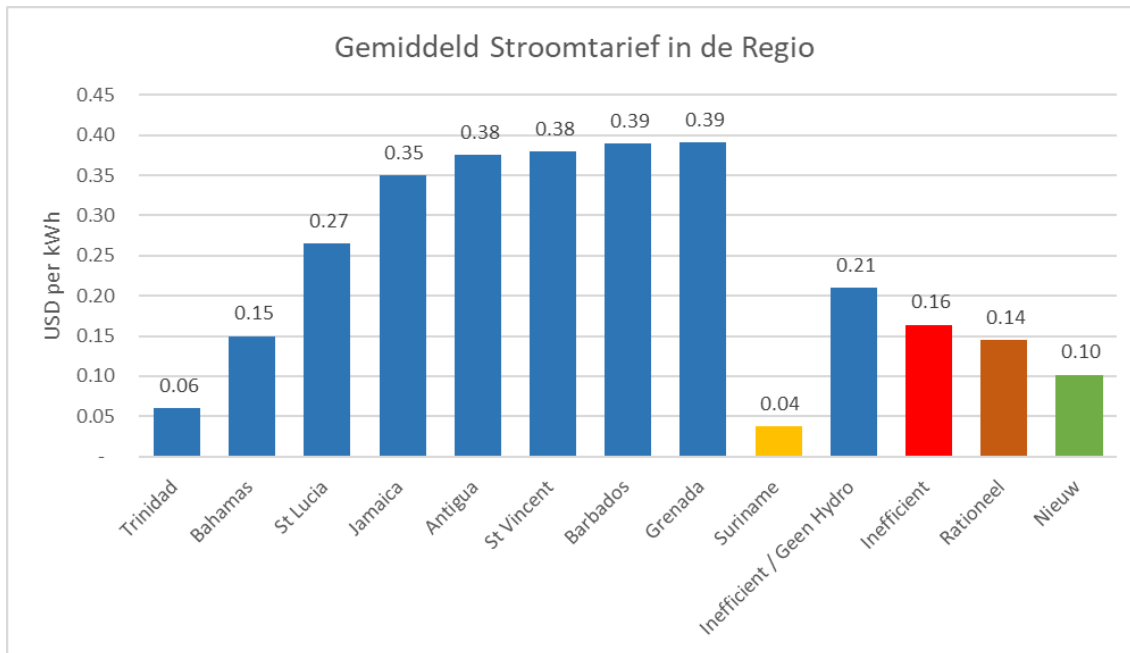
De grootste subsidie die op de overheidsbegroting drukt is die aan de Energiebedrijven Suriname (EBS). Voor 2021 staat er SRD 1,3 miljard aan subsidie aan de EBS op de begroting en mogelijk zelfs meer.¹⁸ Reeds jaren wordt getracht om deze subsidie terug te brengen, ook omdat het een sterk vervuilde subsidie blijkt te zijn die niet geheel aan de consument ten goede komt. De overheid subsidieert dus niet alleen het tarief maar ook de inefficiënties van het bedrijf. De problemen die zich voordoen bij de EBS en de elektriciteitstarieven zijn:

- Het huidig tarief is lager dan de kostprijs. Het tarief is US\$ 0,04 per kWh, terwijl de kostprijs rond de US\$ 0,14 ligt (en met inefficiënties rond de US\$ 0,16, zie fig. 2.12).
- Omdat de elektriciteitsprijs zo laag is wordt er tenminste 15% meer geconsumeerd dan echt nodig is.
- De EBS is structureel inefficiënt en verlieslatend.
- De EBS heeft een geaccumuleerde schuld van US\$ 350 miljoen aan de Staat en betaalt haar schulden niet terug, waardoor er steeds nieuwe leningen moeten worden genomen.
- De elektriciteit wordt op twee manieren opgewekt nl. via waterkracht (Afobaka) en via grote dieselgeneratoren. Omdat wij deels energie uit waterkracht hebben zijn de prijzen een stuk lager dan in andere landen in de regio die geen waterkracht hebben (zie figuur 2.12). Het deel dat met dieselgeneratoren wordt opgewekt kost veel meer en de overheid subsidieert in feite de olieprijs. Zolang die prijs laag is (eind 2020 rond US\$ 45 per barrel) is de subsidie ca. SRD 1,5 miljard, maar als de olieprijs stijgt dan stijgt die subsidie ook; dit is niet houdbaar.

Om de uitgaven van de overheid op de begroting terug te brengen zal de buitensporige subsidie aan de EBS dienen te verminderen. Inefficiënties moeten worden aangepakt en er moet een realistische kostprijs en tarief worden berekend die aan alle klanten wordt doorberekend. Klanten die het niet kunnen betalen, dienen in aanmerking te komen voor een aparte subsidie (subjectsubsidie). Het bedrijf moet weer gezond en winstgevend gemaakt worden, zodat de stroomvoorziening gegarandeerd wordt.

¹⁸ In feite fluctueert dit per jaar omdat er een constructie is gemaakt, waarbij de subsidie verrekend wordt met vier belasting- en niet-belasting ontvangsten van andere bedrijven, die de overheid daardoor dus ontbeert. Een schatting uitgaande van deze vier verrekeringen komt uit op SRD 1.431 miljoen subsidie.

In zijn algemeenheid hebben vele staatsbedrijven, organisaties en instellingen die subsidie ontvangen vaak geen recente jaarrekeningen waaruit blijkt waarvoor de middelen zijn gebruikt. Ook is niet altijd duidelijk welke stappen de ontvanger zelf heeft gezet om eigen inkomsten te genereren. Daarom moeten alle subsidies opnieuw bekeken worden en moeten er goede subsidiekaders gemaakt worden, zodat de subsidie gebonden wordt aan specifieke doelgroepen, prestaties en rapportages.

Figuur 2.12: Stroomtarieven in de regio en Suriname (met variaties)

Resumerend:

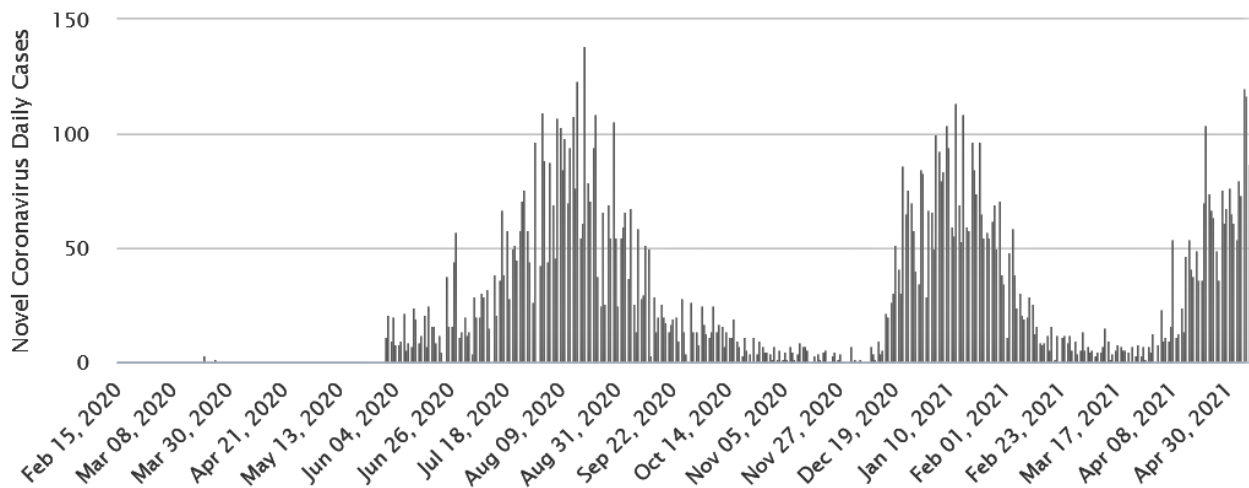
- De overheid kan zich niet meer permitteren om ongelimiteerd subsidies te verstrekken.
- Subsidies moeten gebonden worden aan duidelijke kaders, met rapportage- en prestatienormen.
- Staatsbedrijven behoren in principe geen subsidies te ontvangen, maar gezond gemaakt te worden.
- Voor vele kleine subsidies aan zorginstellingen zonder sluitende begroting dient er een specifiek subsidiemodel ontwikkeld te worden waar wellicht het bedrijfsleven een grote rol in kan spelen.

2.8 COVID-19 effecten en de informele economie

In januari 2020 begon het COVID-19 virus de wereld te teisteren. Midden maart werd de eerste besmetting in Suriname geregistreerd. De regering trof meteen maatregelen om de verspreiding te voorkomen en dat heeft gewerkt (zie figuur 2.13), ofschoon er via de Oostgrens toch besmette personen illegaal ons land binnenkwamen. In juni tot en met augustus 2020 zien we een stijging van het aantal gevallen, maar in september tot en met november weer een daling. Helaas nam het aantal gevallen in december 2020 en januari 2021 weer toe. De maatregelen werden steeds afgestemd op de zich ontwikkelende situatie. Vanaf het begin zijn de grenzen gesloten en daarmee is het toerisme drastisch afgenomen en de toerismesector ernstig getroffen. Inmiddels is er een derde golf gekomen, zodat de situatie problematisch blijft.

Door sluiting van horecabedrijven en casinos, de afkondiging van een avondklok en het verbod op samenscholingen werd de horecasector, het casinowezen en de entertainment industrie zwaar getroffen. Ook scholen werden gesloten om besmetting te voorkomen, het openbaar vervoer werd stilgelegd, terwijl winkels en bedrijven zich moesten aanpassen aan de nieuwe situatie. Veel bedrijven en ook de overheid hebben te lijden gehad van het uitvallen van het openbaar vervoer en de nieuwe regels, waarbij kantoren en werkplekken slechts een beperkt aantal werknemers konden toelaten. De dreiging blijft in 2021, maar inmiddels zijn er op grote schaal vaccins ontwikkeld die de pandemie wellicht zullen verlichten dan wel stoppen. Begin mei waren er in Suriname ca. 44.000 vooral oudere personen gevaccineerd.¹⁹

Figuur 2.13: Het verloop van het aantal COVID-19 besmettingen in Suriname in 2020-2021

Bron: <https://www.worldometers.info/coronavirus/country/suriname/>

De samenleving heeft veel schade ondervonden van de COVID-19 pandemie. De noodzakelijke maatregelen hebben sommige delen van de economie sterker getroffen dan anderen. Vooral de lokale economie heeft geleden onder de maatregelen, omdat de omstandigheden voor productie en dienstverlening ernstig verstoord werden. Volgens het Planbureau is het BBP in 2020 met 13,5% gedaald, waarbij de publieke sector is gegroeid met 12,3% maar de private sector gekrompen is met 18%. De Horeca is het hardst getroffen met een krimp van 75%, terwijl de industrie, constructie, landbouw, veeteelt en bosbouw sector meer dan 20% achteruitgang hebben gezien.²⁰

Bij de internationale grote bedrijven in de goud- en oliesector waren er ook wel COVID-19 effecten, maar die hebben de productie minder verstoord en het personeel heeft redelijk door kunnen werken. Vele projecten die in uitvoering waren zijn gestagneerd onder meer door reisbeperkingen voor experts, terwijl veel bedrijven investeringen die gedaan zouden worden hebben aangehouden. De COVID-19 pandemie kwam op een zeer ongunstig moment, namelijk toen de Surinaamse economie al een flinke deuk had opgelopen.

Veel bedrijven zijn vanwege de COVID-19 situatie inkomsten misgelopen en zijn in financiële problemen gekomen, waardoor een deel van degenen met leningen deze niet hebben kunnen aflossen. Van 1 tot en met

¹⁹ Het aantal vaccinaties kan gevolgd worden op <https://laatjevaccineren.sr>

²⁰ Bron: <http://www.planningofficesuriname.com/wp-content/uploads/2021/01/BBP-cijfers.pdf>

15 februari 2021 heeft een registratie van COVID werklozen plaatsgevonden, waarbij 2.534 personen zich hebben geregistreerd, waarvan 2.207 personen (87%) door de screening zijn gekomen voor een tegemoetkoming.²¹ Men kon zich registreren als persoon die ontslagen was vanwege COVID (857 personen na screening), als persoon met een verminderd inkomen (674 personen na screening) of als KMO/kleine zelfstandige (676 na screening). Degenen die door de screening zijn gekomen kregen een tijdelijke uitkering van SRD 1500 per maand. De uitbetaling vindt plaats via de belastingdienst. Voor degenen die dit gemist hadden is er een tweede registratie geweest, waarvoor 416 werklozen, 385 personen met een verminderd inkomen en 279 KMO/kleine zelfstandigen zich hebben geregistreerd (de data was nog niet gescreend).

Het resultaat van de registratie laat zien dat er dus ca. 1700 COVID werkloze personen zich hebben aangemeld, terwijl er ca. 1300 personen niet werkloos waren, maar wel een verminderd inkomen hadden door bijv. verkorte werktijden. Ook hadden bijna 1100 kleine bedrijven en kleine zelfstandigen te maken met een verminderd inkomen of geen inkomen. Na screening gaat het om ca. 3500 personen en bedrijfjes. Op basis van de registratie plus een schatting van de helft bovenop dit aantal, kan ervan uit gegaan worden dat zo een 5.000 personen werkloos zijn geworden of een verminderd inkomen hadden vanwege COVID. Op een werkende bevolking van 140.000 personen betekent het een COVID (gedeeltelijke) werkloosheid van circa. 3% tot 4%.

De registratie geeft inzicht in het effect van de COVID-19 pandemie, waarbij we zien dat velen niet direct werkloos zijn geworden, maar er wel sprake is van verminderde inkomsten. Dit is waarschijnlijk de ervaring bij veel bedrijven, waarbij men niet direct kiest voor het sluiten, maar probeert het bedrijf overeind te houden ondanks de moeilijke situatie.

Tabel 2.4: COVID Registratie februari, maart en april 2021

Categorie	Februari (zonder screening)	Maart (zonder screening)	April (zonder screening)	Totaal
Werkloos vanwege COVID	1.066	416	192	1.674
Verminderd inkomen vanwege COVID	782	385	124	1.291
KMO en kleine zelfstandige (werkloos of verminderd inkomen vanwege COVID)	686	279	131	1.096
Totaal (zonder screening)	2.534	1.080	447	4.061
Totaal (na screening)	2.207	(schatting 934)	353	(schatting 3.494)

Bron: Ministerie van Arbeid, Werkgelegenheid en Jeugdzaken, afdeling Arbeidsstatistieken (voorlopige cijfers)

²¹ In mei-juli 2020 was reeds een registratie gedaan, maar achteraf kan getwijfeld worden of een ieder daadwerkelijk werkloos was vanwege COVID-19. De gehanteerde vragenlijst schoot tekort om dat vast te stellen en er werd ook geen tracing gedaan van de personen. Anecdotische informatie van personen die de situatie kenden geeft aan dat er veel personen bij zaten die mogelijk niet eens werkloos waren en ook personen (waaronder werkenden) die op gratis geld zijn afgekomen. Bij de vorige registratie hadden zich 11.637 personen geregistreerd bij het ministerie van Arbeid. Bij de nieuwe registratie moest men duidelijker aangeven of men werkloos was vanwege COVID en bewijs overleggen, terwijl er ook aan tracing is gedaan (screening).

De registratie werd nationaal bekendgemaakt en kon online of via een facebook pagina geschieden. Gebleken is dat velen uit de informele sector hun weg hebben gevonden naar de registratie. Dat kunnen we afleiden uit het feit dat maar liefst 27% van de geregistreerden (in februari) aangaf niet over een bankrekening te beschikken. Zelfs 19% van de kleine bedrijven en kleine zelfstandigen had geen bankrekening. Bij de geregistreerden in april lagen deze percentages hoger. Dit is een zeer opmerkelijk gegeven, omdat het een indicatie is van de informalisering en het cash karakter van de samenleving. Het geeft ook aan dat de noodzaak voor financial inclusion groot is, want op dit moment is een deel van de samenleving giraal onbereikbaar.

COVID-19 effect op de groei

De door het IMF voorspelde jaarlijkse negatieve groei van het BBP van 13,5% ligt een stuk lager dan de positieve groei van 2,5% die het IMF voor het uitbreken van de pandemie had verwacht.²² Hierin zit een duidelijk COVID effect, dat overigens in de hele regio merkbaar is.²³ De ambtenaren kregen normaal hun salaris uitbetaald en bleven wat hun inkomen betreft buiten schot. Dit effect is daarentegen beperkt gebleven voor de exportopbrengsten en de werkgelegenheid in de mijnbouwsector. Vele stabiele bedrijven konden hun lonen ook gewoon doorbetalen, maar kleinere bedrijven in de horeca en een aantal andere sectoren leden schade.

Resumerend:

- De COVID-19 pandemie heeft de economie in 2020 behoorlijk aangetast en de voordien voorspelde groei van 2,5% is omgeslagen in een inkrimping van de economie met 13,5%.
- De geregistreerde werkloosheid ten gevolge van COVID-19 is met circa 3% toegenomen.
- De lokale bedrijven, productie en dienstverlening hebben meer te lijden gehad dan de multinationals in de mijnbouwsector.
- Bedrijven in de toerismesector, horeca, entertainmentindustrie en openbaar vervoer hebben het meeste schade geleden.
- Bedrijven proberen zichzelf temidden van de COVID-19 pandemie zo lang mogelijk overeind te houden i.p.v. direct te sluiten, waardoor werknemers en eigenaren een verminderd inkomen ontvingen.
- Ambtenaren kregen hun salaris gewoon uitbetaald en bleven wat hun inkomen betreft buiten schot.
- De samenleving heeft de effecten behoorlijk gevoeld en het onderwijsproces is verstoord.
- Vanwege een vrijwel lege staatskas heeft de overheid bedrijven en personen beperkt kunnen ondersteunen.
- Een grote groep Surinamers heeft nog geen bankrekening, waardoor zij niet bereikbaar zijn voor digitale transacties via het bancaire systeem.

2.9 De burger en zijn koopkracht

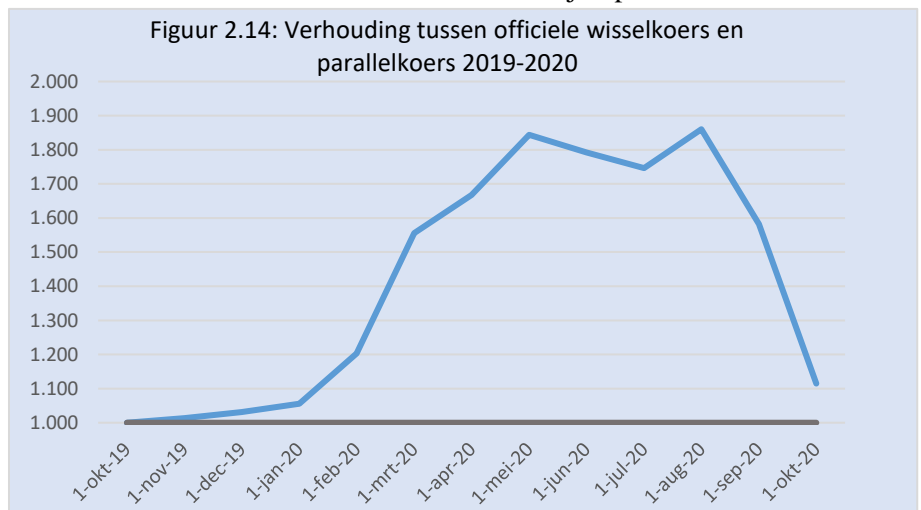
Nadat we de economie in het bovenstaande beschreven hebben, moeten we nagaan wat al deze ontwikkelingen betekend hebben voor de gemiddelde burger. Daarbij letten we op het inkomen en de

²² IMF report on Article IV Consultation with Suriname, press release 12 December 2019.

²³ Eric Parrado: Macroeconomic situation and prospect for Latin America and the Caribbean (IDB, 2021).

koopkracht van de burgers, maar ook op de werkgelegenheid en de armoede. Uiteindelijk behoren regeringen zich in te spannen om meer welvaart en welzijn voor de burgers te brengen.

De wisselkoers is een belangrijke indicator van de economie. In Suriname kunnen de burgers hun leven makkelijker plannen wanneer de wisselkoers stabiel is. Het wordt lastiger wanneer er naast de officiële wisselkoers nog andere afwijkende koersen ontstaan (zoals de parallelmarktcoersen), want dan beginnen prijzen van goederen vaak te stijgen. Wanneer die koersen langere tijd uit elkaar lopen betekent het dat de koers van de Centrale Bank overgewaardeerd is. Zij ziet zich dan op den duur genoodzaakt om de officiële koers aan te passen (depreciatie of devaluatie). De oorzaak is o.m. dat er een tekort aan vreemde valuta is ontstaan bij de Centrale Bank. Zo een situatie deed zich voor in 2015, waarbij de officiële koers van SRD 3,35 voor een Amerikaanse dollar in november werd bijgesteld tot SRD 4,04 oftewel een aanpassing van 21%. Via wekelijkse valutaveilingen werd de koers tussen maart 2016 en mei 2016 geleidelijk aan bijgesteld om het gat tussen officiële koers en parallelmarktcoers te dichten. Dat lukte uiteindelijk op het niveau van SRD 7,52 wat dus een verdere koersaanpassing van 88% betekende.²⁴ In de periode juni 2017 tot en met september 2018 verschilden de officiële wisselkoers en de parallelmarktcoers nauwelijks, maar daarna begonnen ze weer uiteen te lopen. Begin september 2020 was het verschil tussen beide koersen 116%, waarna op 22 september 2020 een aanpassing tot SRD 14,29 voor een Amerikaanse dollar plaatsvond (een aanpassing van 90%).

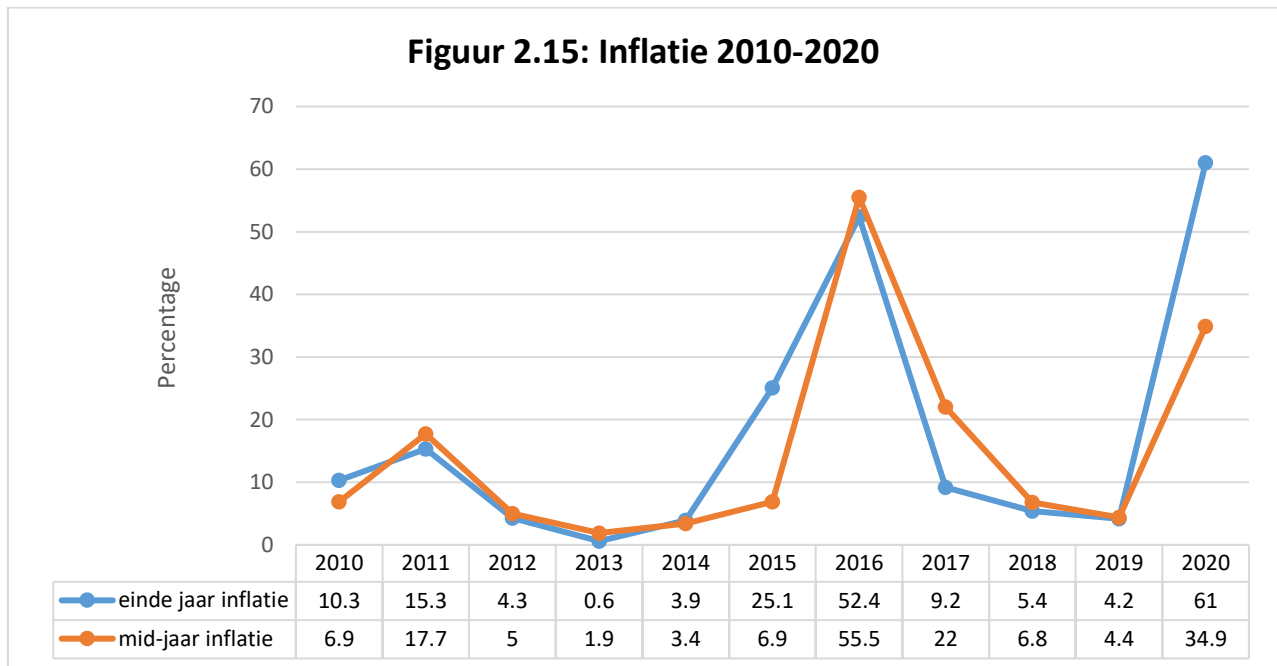

Aan het begin van dit hoofdstuk is aangegeven wat er met het BBP per hoofd van de bevolking is gebeurd in de afgelopen 15 jaar (zie figuur 2.1). Eind 2019 waren we weer op het niveau van het jaar 2007 beland en met de ontwaarding van de Surinaamse dollar is dit gedurende 2020 verder omlaaggegaan en zijn we op een lager niveau dan 2005. De cijfers over werkgelegenheid die in 2019 aan het IMF zijn verstrekt, waren niet afkomstig van het ABS en lijken niet realistisch. In het eerdergenoemde IMF document wordt aangegeven dat de werkloosheid in 2019 slechts 6,7% was met hele lage projecties voor de jaren er na. Dit wijkt behoorlijk af van het Planbureau dat volgens het Ontwikkelingsplan 2017-2021 vanaf 2017 een werkloosheid van rond de 20% aangeeft; ook het ABS geeft hogere cijfers voor 2018 nl. 9,4% (stricte definitie) en 15,9% (ruimere definitie).²⁵ Met de 5.000 (gedeeltelijke) COVID werklozen erbij ligt de werkloosheid eind 2020 rond de 20% en wellicht zelfs hoger, omdat niet alle werklozen zich geregistreerd hebben.

²⁴ De verhouding van de Surinaamse dollar ten opzicht van de Amerikaanse dollar verschoof tussen oktober 2015 (koers SRD 3,35) en mei 2017 (koers SRD 7,60) met SRD 4,25 (oftewel 126,9%).

²⁵ ABS: Huishoudens in Suriname 2015-2018, Paramaribo en Wanica (Paramaribo, december 2019).

De aantasting van de koopkracht van de burgers is samengevat in de Consumenten Prijs Index, die ook meteen een indicatie van de inflatie geeft. Figuur 2.15 laat de inflatie – en wisselkoersontwikkeling per jaar zien. Er zijn duidelijke pieken in 2016 en 2020.

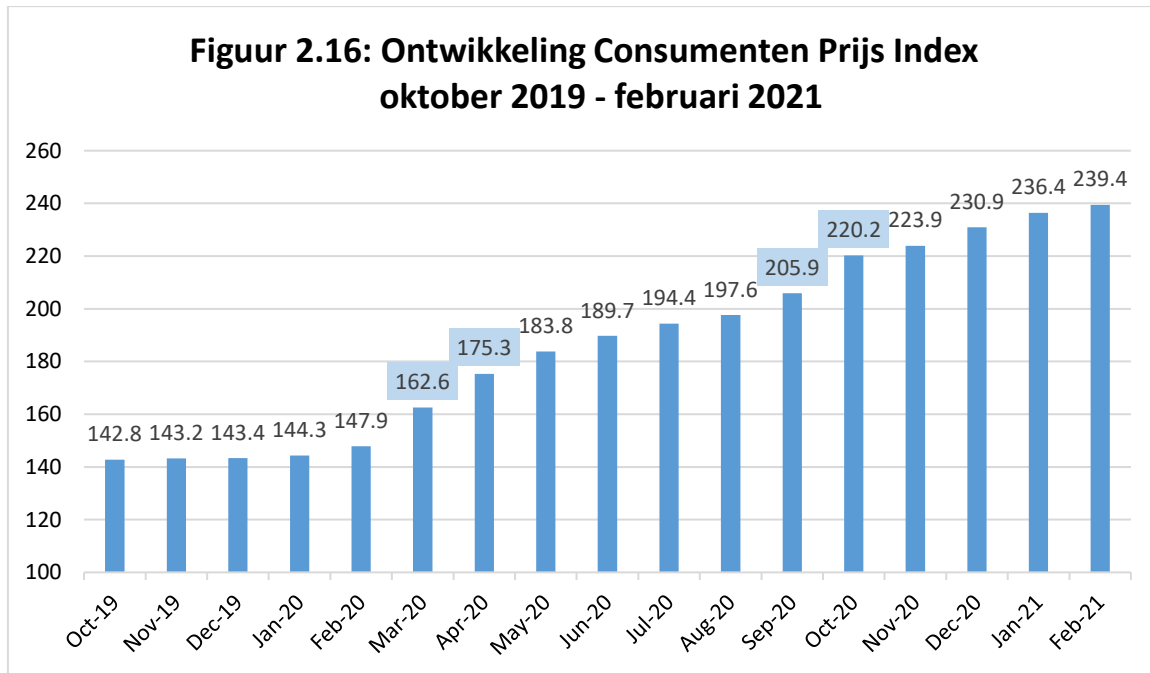

Bron: ABS website.

Uit figuur 2.15 komt naar voren dat er een toename is van de inflatie in het afgelopen jaar. Op jaarbasis is te merken dat de aanpassing van de wisselkoers van de Centrale Bank zijn weerslag heeft op de inflatie. In periode waar de koers van de Centrale Bank stabiel is, neigt de jaarlijkse inflatie te dalen of beheersbaar te blijven. Dat betekent dus dat de burgers, maar ook de bedrijven en de overheid, belang hebben bij een stabiele wisselkoers. Een nadere beschouwing van de Consumenten Prijs Index per maand gedurende oktober 2019 tot en met februari 2021 verschaft een ander beeld (zie figuur 2.16). We zien dat de inflatie in 2019 vrij gering is, maar dat het in 2020 weer flink is toegenomen. Bij nadere inspectie van de data per maand, zien we dat er in maart 2020 en april 2020 een flinke toename is van het prijsniveau (resp. 9,9% en 7,8%). Deze prijsstijgingen voltrokken zich terwijl de Centrale Bankkoers nog SRD 7,52 per US\$ bedraagt. Daarna nemen de prijzen elke maand duidelijk toe met een kleine sprong in september 2020 (4,3%) en ook in oktober (6,9%). Deze prijsstijgingen hebben vooral te maken met koersstijgingen, waaronder ook de aanpassing van de Centrale Bankkoers op 22 september 2020.

De regering Bouterse/Adhin heeft nog geprobeerd via de aanname van een valutawet in maart 2020 (Wet Controle Valutaverkeer en Transactiekantoren) de koersen zogenaamd stabiel te houden, maar de CPI cijfers laten zien dat het niets geholpen heeft, want in maart en april zijn de afwijkende koersen flink omhoog gegaan en daardoor de prijzen ook. Er was toen gewoon geen vreemde valuta te vinden tegen de overgewaardeerde Centrale Bankkoers, waardoor de meeste handelaren op de parallelmarkt waren aangewezen. Onzekerheid rond de verkiezingen eind mei en perikelen rond de regeringsswisseling medio juli hebben wellicht ook wat extra druk op de vraag naar vreemde valuta –en daarmee op de koersen- gelegd. In september 2020 heeft een aanpassing van de Surinaamse dollar plaatsgevonden, waardoor de overwaardering van de Centrale

Bankkoers is afgenomen. De koers ging van SRD 7,52 (verkoop) voor één Amerikaanse dollar naar SRD 14,29 oftewel een aanpassing van 90%. Omdat de prijzen voor het grootste deel al de parallelkoers reflecteerden is de doorwerking naar de prijzen geen 90% geweest. De koersen hebben wel effect gehad op de invoerrechten, omdat die door de koersstijging ook omhoog zijn gegaan, en ook op de transportprijzen, omdat de brandstofprijs omhoog is gegaan. Op basisgoederen worden echter geen invoerrechten betaald, zodat de prijsstijging daar beperkt behoort te zijn; dit wordt ook meegenomen in de berekening van het CPI.²⁶

Bron van de data: ABS <https://statistics-suriname.org/nl/consumenten-prijs-indexcijfers-en-inflatie/>

De hoge inflatie van de periode 2015-2016 is reeds grotendeels via loonrondes in de particuliere sector en bij de overheid gecompenseerd. Op 16 september 2016 bracht de Sociaal Economische Raad een gedegen advies uit inzake de koopkrachtversterking aan de regering. De regering had alleen voor de particuliere sector naar een advies gevraagd, maar de SER gaf een algemeen advies met voldoende differentiatie.

In 2010 verdiende de gemiddelde ambtenaar SRD 1915 per maand. In 2014 was dit SRD 2.722 per maand en in 2019 was het SRD 4.100 (zonder emolumenten) per maand.²⁷ In september 2018 werden de ambtenarensalarissen verhoogd met terugwerkende kracht tot en met januari 2017.²⁸

²⁶ De doorwerking van een wisselkoersaanpassing op de inflatie geschiedt doorgaans ook met een zekere vertraging van enkele maanden (IMF Country Report No.19/392).

²⁷ Bron Ministerie van Financiën. De berekening is gedaan door de brutolonen te delen door het ambtenarenbestand en dat weer door 13 maanden. Voor de periode 2015 tot en met 2018 zijn de totale personeelsuitgaven bekend, maar het exacte ambtenarenbestand niet, omdat er verschuivingen waren, waarbij de leerkrachten van het bijzonder onderwijs niet meer tot het ambtenarenbestand werden gerekend. De personeelskosten voor deze groep (en blijkbaar ook anderen) worden onder subsidiekosten geregistreerd.

²⁸ Het twk deel van de salarissen is gespreid uitbetaald (waardoor men ook in een lager belastingtarief kwam) en de laatste betaling is in juni 2020 gedaan.

De overheid beschikt(e) helaas niet over reserves om bedrijven en sectoren tijdens de COVID-19 situatie te ondersteunen. Om de loontrekkers en bedrijven tegemoet te komen werd in mei 2020 de heffingskorting van SRD 125 op de loon- en inkomstenbelasting gedurende zes maanden verruimd naar SRD 750, terwijl men aangaf wat flexibeler te zullen zijn naar belastingplichtigen toe (geen boeterentes e.d.). Deze korting is per december 2020 verlengd als onderdeel van het Sociaal Vangnet en duurt totdat de belasting op toegevoegde waarde (BTW) wordt ingevoerd. Ook zijn per 1 november 2020 een aantal uitkeringen (AOV, AKB, MMeB en FB) verhoogd als onderdeel van het Sociaal Vangnet.

Via de “Wet Uitzonderingstoestand COVID-19” (9 april 2020, SB no. 83) is wel een noodfonds van SRD 400 miljoen vrijgemaakt. Hiervan is SRD 398 miljoen in de periode juni t/m oktober besteed aan kosten van quarantaine accommodatie, COVID-toelage aan diverse groepen en COVID-toelage aan verpleegkundigen en anderen die in de frontlinie tegen COVID werkten.²⁹ Op 7 augustus 2020 werd de “Wet Uitvoering Burgerlijke Uitzonderingstoestand” door de Nationale Assemblee aangenomen (SB no. 151), waarbij een noodfonds van SRD 1,5 miljard werd goedgekeurd. Van dit bedrag is SRD 250 miljoen afgeroepen en deels verstrekt als Covid-toelage en voor logistieke kosten. Er is hieruit ook een extra uitkering van SRD 750 gedaan aan personen in de zorgsector en betalingen voor de COVID zorg.

Ter oriëntatie worden hier ook de armoedegrenzen weergegeven zoals die berekend zijn door het ABS. In tabel 2.5 worden de armoedegrenzen aangegeven vanaf 1 volwassen persoon tot en met een huishouden dat bestaat uit 4 volwassenen en 4 kinderen. De armoedegrens voor een gezin bestaande uit 2 volwassenen en 2 kinderen was in 2014 SRD 1241 en in 2019 SRD 2719. In 2019 was het bedrag dus 2,2 keer zo hoog als in 2014, maar dat komt omdat de inflatie (CPI) is doorberekend. Er is helaas geen recente schatting van het aantal armen.

Tabel 2.5: Armoedegrenzen huishoudens in Paramaribo/Wanica in december 2014 en oktober 2020

kind	0	1	2	3	4
Volwassene	2014 (2020)	2014 (2020)	2014 (2020)	2014 (2020)	2014 (2020)
1	556 (1966)	785 (2783)	985 (3487)	1165 (4125)	1332 (4716)
2	878 (3108)	1068 (3781)	1241 (4397)	1403 (4969)	1556 (5510)
3	1147 (4064)	1315 (4657)	1473 (5215)	1622 (5744)	1764 (6249)
4	1387 (4911)	1541 (5456)	1687 (5974)	1827 (6469)	1961 (6946)

Bron: ABS

Tenslotte wordt voor het meten van de vooruitgang in de samenleving tegenwoordig gewerkt met de indicatoren van de Sustainable Development Goals. Suriname moet elk jaar de voortgang hiervan rapporteren (zie www.sdginde.org), maar volgens de laatste rapportages lag geen van de SDGs op schema (zie fig. 2.17). Voor vier doelen t.w. ‘geen armoede’, ‘geen honger’, ‘goede gezondheid en welzijn’, en ‘industrie, innovatie en infrastructuur’ was de situatie in 2019 zelfs verslechterd.

²⁹ Er is helaas geen exacte specificatie te vinden waar de vorige regering dit aan heeft uitgegeven, maar wellicht hebben hieruit ook een aantal werklozen, bushouders, en boothouders een COVID vergoeding ontvangen.

Figuur 2:17: Beoordeling van Suriname op de SDG performance 2019

Bron: <https://dashboards.sdindex.org/profiles/SUR>

Resumerend:

- Door de verslechtering van de economie, de stijging van de wisselkoers en de inflatie is de koopkracht van de gemiddelde burger flink aangetast.
- De COVID-19 situatie heeft tot bedrijfssluiting dan wel inkrimping geleid en de werkloosheid doen toenemen.
- Koopkrachtversterking heeft plaatsgevonden via optopping van uitkeringen en een aantal maatregelen.
- De armoedegrenzen geven redelijk hoge bedragen aan in relatie tot het loon dat velen verdienen, zodat verwacht mag worden dat het percentage personen dat onder de armoedegrens ligt is toegenomen.
- Suriname scoort slecht v.w.b. de Sustainable Development Goals van de Verenigde Naties.

2.10 Conclusies m.b.t. analyse

In dit hoofdstuk hebben we gezien dat de Surinaamse economie in de afgelopen tien jaar een gemengd, maar overwegend teleurstellend beeld heeft laten zien. Vooral tot de jaren 2013 kenden wij relatief goede tijden. Door dalende grondstofprijzen van olie en goud en het wegvallen van de bauxietindustrie, ging het in de periode 2013-2017 wat minder, maar de goudprijs heeft zich later hersteld. Het is vooral het gebrek aan een adequate beleidsresponse en mismanagement van de economie, buitensporig en onverantwoord leengedrag, een ongebreidelde groei van het overheidsapparaat, gekoppeld aan toenemende corruptie en verzwakking van instituten, die gemaakt hebben dat de economie er thans slecht voor staat. Een grote rol spelen daarbij vooral de schuldaflossingen en rentebetalingen die veel te zwaar op de overheidsbegroting drukken.

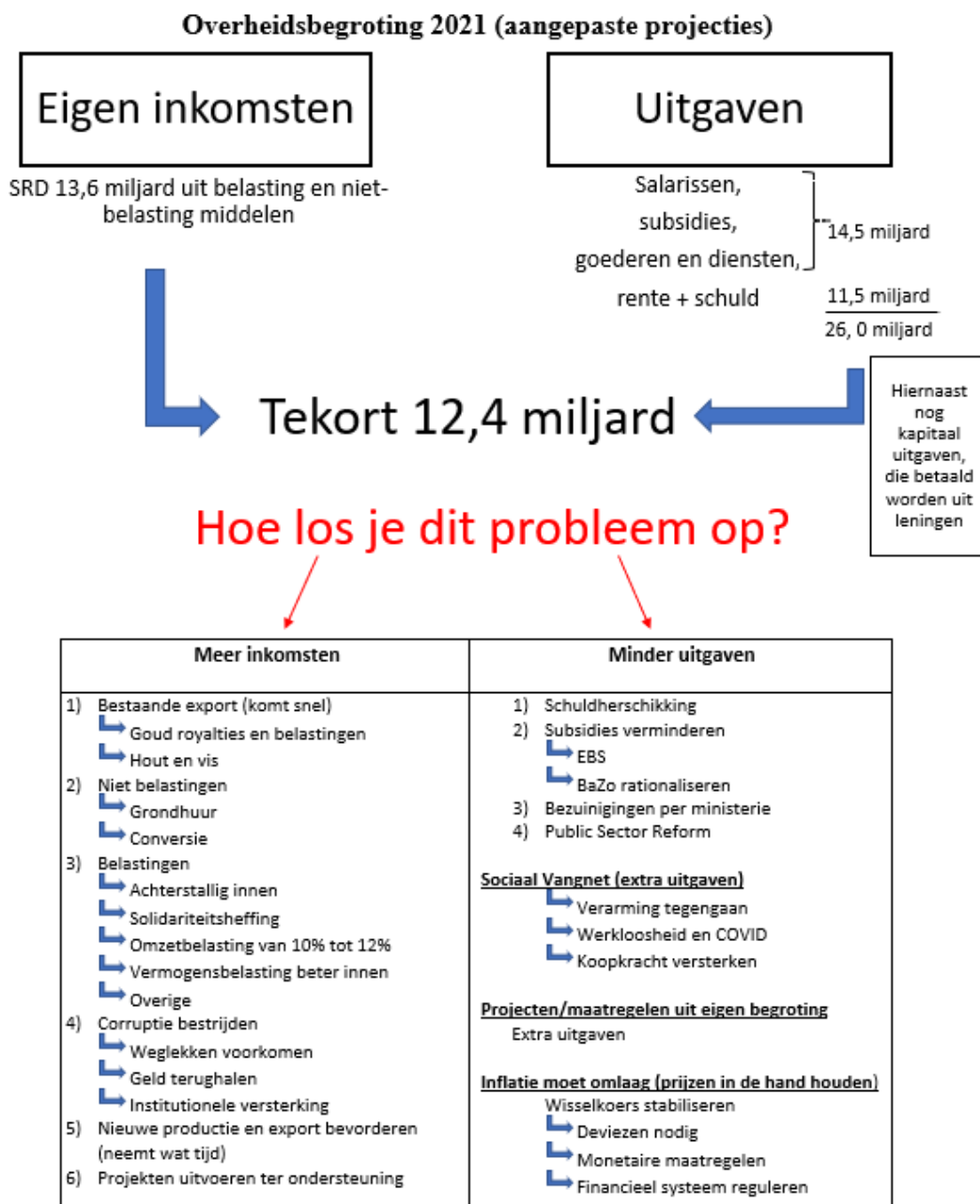
- De schuldenberg oefent een te grote druk uit op de overheidsbegroting, zodat er een herschikking dient plaats te vinden.
- De overheid moet haar begroting weer beheersbaar maken.
- Daarnaast zijn instituten verzwakt en dient de corruptie bestreden te worden.
- De COVID-19 situatie heeft negatieve effecten gehad op de productie, dienstverlening, het onderwijs, het maatschappelijk leven en de werkgelegenheid, waarbij vooral de lokale economie getroffen is.

- De koopkracht is aangetast en armoede neemt verder toe en moet via een Sociaal Vangnet opgevangen worden.

3 FISCALE EN MONETAIRE MAATREGELEN

3.1 Inleiding

Dit Herstelplan begon met de situatie zoals die aangetroffen is en welke geleid heeft tot de opstelling van een begroting voor 2021 met een veel te groot tekort (tabel 1.1). Er moeten daarvoor maatregelen getroffen worden om de inkomsten te vergroten en de uitgaven te beperken. Onderstaand schema (met aangepaste cijfers) geeft op eenvoudige wijze aan wat er moet gebeuren en wat de bedoeling van de maatregelen in dit plan is.

Figuur 3.1: Schematische weergave van het brengen van meer balans in de overheidsbegroting

De oplossing zit in het genereren van meer inkomsten, niet alleen uit directe belastingen, maar uit een diversiteit aan bronnen, waardoor de lasten verspreid worden. Tevens moeten de uitgaven worden beperkt, maar ook hier moet er spreiding zijn. De koopkracht is de afgelopen tijd afgenomen (hoge inflatie) en zal niet direct toenemen, omdat het in balans krijgen van de economie een aantal maatregelen vergt die op termijn pas werken zoals het stabiliseren van de wisselkoers. Om die periode te overbruggen moet er naast de reguliere sociale voorzieningen een extra Sociaal Vangnet worden gespannen om personen die tijdelijk minder koopkracht hebben op te vangen. Nadat de economie zich heeft hersteld en de koopkracht toeneemt, is het Sociaal Vangnet niet meer nodig.

Het beeld dat in hoofdstuk 2 is geschetst roept om een gedegen aanpak, zodat de scheefgegroeide financieel-economische ontwikkeling weer recht wordt getrokken. In hoofdstuk 3 en 4 worden de maatregelen behandeld die genomen zijn en nog genomen moeten worden om de economie weer op het goede spoor te brengen. In hoofdstuk 3 gaat het vooral om de economische maatregelen die direct meer inkomsten genereren en uitgaven besparen, maar ook om het versterken van de financiële sector en de aanpak van de wisselkoers en inflatie. Het monetair beleid is bedoeld om via correctieve maatregelen de macro-economische verhoudingen terug te brengen tot realistische proporties. Het fiscale beleid is bedoeld om niet alleen de inkomsten te verhogen, maar ook om de groei van de economie te stimuleren en tegelijk te zorgen voor een betere bijdrage aan de schatkist van alle burgers, waarbij de breedste schouders de zwaarste lasten dienen te dragen. Monetaire en fiscale maatregelen zijn echter onvoldoende om de scheefgetrokken economie weer recht te trekken en op een groeipad te plaatsen. Additionele maatregelen die nodig zijn op sociaal gebied, het sectorbeleid, het bestuur en maatregelen gericht op reële economische groei, komen in hoofdstuk 4 aan de orde. Het gaat om maatregelen die iets meer tijd kosten om inkomsten te genereren of die ondersteunend zijn, waaronder de institutionele versterking; ook het Sociaal Vangnet wordt behandeld dat moet zorgen voor verlichting van de druk op de meest kwetsbare groepen in de samenleving. De uitvoering en financiering van dit alles komt in hoofdstuk 5 aan de orde.

Al de maatregelen samen vormen een samenhangend plan om uit de crisis te raken en de economie op een pad van herstel te plaatsen. Een deel van de maatregelen is al uitgevoerd en kon niet wachten totdat het hele plan geschreven was, omdat de economie dan verder scheef zou trekken.

3.2 Goedkeuring eerste maatregelen door DNA

De Regering heeft De Nationale Assemblée in september 2020 uitvoerig ingelicht over de financieel-economische situatie. Daarbij is ook een pakket aan maatregelen aangekondigd, die getroffen dienen te worden om de crisis beheersbaarder te maken. Deze maatregelen zijn door DNA goedgekeurd via een motie op 19 september 2020. Uit de overwegingen van de motie blijkt dat het parlement de ernst van de situatie volledig onderkende. DNA stelde:

Overwegende,

- *Dat de door de voormalige regering Bouterse/Adhin totstand gebrachte financieel-economische crisis door de huidige regering dringend aangepakt moet worden;*
- *Dat voormelde crisis verder versterkt wordt door de heersende Covid-19 pandemie;*
- *Dat voormelde crisis zich kenmerkt in:*

- ❖ *Schuldenlast reeds boven de 100% van de BBP;*
- ❖ *Overheidsuitgaven die explosief zijn gegroeid;*
- ❖ *Overheidsinkomsten verder zijn afgenomen, waarbij belangrijke inkomsten onder andere uit de goud- en oliesector is verpand;*
- ❖ *Dat de ontwaarding van onze munteenheid enorm is;*
- ❖ *Dat de samenleving verarmd is geworden.*
- *Dat de regering deze scheefgroei ten behoeve van het volk serieus aanpakt;*
- *Dat de regering ondanks de beperkte financiële middelen al het mogelijke zal doen om de samenleving te behoeden van verdere verarming;*

De volgende maatregelen zijn toen door DNA goedgekeurd:

Besluit:

De Nationale Assemblee roept de regering op:

- *om zo spoedig mogelijk 1 (een) vaste stabiele wisselkoers tot stand te brengen;*
- *de kwetsbare groepen in de samenleving te blijven ondersteunen, middels een goed sociaal vangnet, waarbij de volgende aanpassingen noodzakelijk zijn:*
 - ❖ *Algemene Oudedagsvoorziening (AOV) van SRD 525 naar SRD 750 per maand;*
 - ❖ *Algemene Kinderbijslag (AKB) van SRD 50 naar SRD 75 per maand;*
 - ❖ *Financiële bijstand voor mensen met een beperking van SRD 325 naar SRD 500 per maand;*
 - ❖ *Opvang van schoolvervoer;*
- *de fiscale heffingskorting van SRD 750 per maand te handhaven;*
- *de controle op prijsopdrivingen te intensiveren, zodat de samenleving wordt beschermd;*
- *om voor 30-tal basisgoederen maximum verkoopprijzen te stellen;*
- *de aanschaf en distributie van de goederen transparant te laten verlopen;*
- *de inkomsten van de staat te verhogen middels:*
 - ❖ *Opvoering van controle en aanpassing van royalty's bij de kleinschalige goudwinning;*
 - ❖ *Aanpassing van grondhuurtarieven en spoedige implementatie van grondconversie;*
 - ❖ *Opvoering op de controle van uitvoer van rondhout en vis;*
- *de tarieven van de nutsvoorzieningen te rationaliseren, gepaard gaande met doorlichting van deze bedrijven;*
- *in deze crisissituatie de twee goudmaatschappijen te vragen een extra bijdrage te leveren voor een crisisheffing;*
- *om steeds overleg te blijven plegen met relevante groepen om de te treffen maatregelen in harmonie te doen plaatsvinden;*
- *om de communicatie met de samenleving te intensiveren ten einde de betrokkenheid en begrip bij de samenleving te vergroten;*
- *de personen verantwoordelijk voor het huidige financieel debacle binnen wet en recht te doen vervolgen*
- *De Nationale Assemblee te blijven informeren over de overgenomen financieel-economische crisis en de voortgang van de aangedragen oplossingen.*

De Nationale Assemblee ondersteunt het beleid van de regering met betrekking tot de uitvoering van de maatregelen ter gezondmaking van onze economie en beheersing van de armoede volledig.

De overheid heeft op basis van de goedkeuring van DNA de volgende maatregelen getroffen om de economie een duw in de goede richting te geven, maar tevens om kwetsbare groepen te beschermen.

- a) Koersaanpassing. De belangrijkste maatregel is geweest om de overwaardering van de Surinaamse munt te verkleinen. Op 22 september is de verkoopkoers door de Centrale Bank verhoogd van SRD 7,52 (verkoop) per USD naar SRD 14,29 (verkoop) per USD. Deze verhoging was nodig omdat delen van de economie stil waren komen te liggen, waarbij ontvangen vreemde valuta tegen de officiële koers moesten worden geconverteerd in Surinaams geld, terwijl aangekochte goederen en diensten tegen afwijkende wisselkoersen afgerekend moesten worden. Bouwprojecten stagneerden, omdat het voor de ondernemers niet meer aantrekkelijk was om onder de geschetste omrekeningspraktijken diensten te leveren. De realiteit was dat een groot deel van de economie niet meer werkte met de officiële koers. De overheid kwam daardoor ook in financiële problemen. Zo werden de invoerrechten tegen de officiële koers bepaald en waren veel heffingen en tarieven niet meer realistisch. Een en ander hield in dat de overheid in feite veel sectoren (zoals de transport- en goudsector) via te lage benzineprijzen subsidieerde, waarbij via smokkel veel weglekte.
- b) De overheid heeft de Government take op de benzineprijs op 23 augustus met 1 SRD per liter verhoogd om zo alvast haar inkomsten te vergroten.
- c) Het continueren van een heffingskorting op de inkomsten- en loonbelasting. Deze korting werd vanaf mei 2020 in het kader van COVID-19 verhoogd van SRD 125 tot SRD 750.
- d) Het optoppen van sociale uitkeringen (AOV, AKB, FB) per 1 november 2020 ter bescherming van de meest kwetsbare groepen (waarop we in hoofdstuk 4 uitgebreider terugkomen).

Naast de overheid hebben met name de banken een grote bijdrage geleverd om bedrijven die in problemen zijn gekomen tegemoet te komen. Bedrijven die hun leningen, vanwege de COVID-19 situatie, niet terug konden betalen in 2020 is uitstel van betaling gegeven. Dit is gebeurd in afstemming met de Centrale Bank (zodat de banken geen voorzieningen hiervoor hoefden te plegen).

3.3 Schuldherstructurering

De schuldenlast van SRD 57 miljard (eind 2020), met rentebetalingen en aflossingen van vele miljarden per jaar is als een molensteen om de nek van de overheidsbegroting en zonder een goede schuldherschikking is een sluitende begroting vrijwel niet mogelijk. Hiervoor is echter een werkbaar *Debt Restructuring Plan* nodig, waaraan gewerkt wordt door de ingehuurde externe deskundigen. Het is dus nog onder constructie en zal hier niet verder worden besproken, terwijl er ook nog met de meeste schuldeisers onderhandeld moet worden.³⁰ De schuldeisers moeten echter overtuigd worden dat Suriname op dit moment geen al te hoge schuldenlast kan aflossen per jaar. Voor een goed beeld van de Surinaamse economie en herstel daarvan hebben de belangrijkste schuldeisers geëist dat Suriname een overeenkomst met het IMF aangaat, hetgeen hen meer garantie geeft op betaling later.

³⁰ Ofschoon de Surinaamse economie vrij klein is, heeft het toch 5 maanden geduurd voordat de schuldpositie min of meer is vastgesteld. Er zijn verschillende soort schuldeisers, maar er zijn ook bepaalde prioriteiten en faciliteiten in de schuldovereenkomsten aangegeven, waar men niet zomaar omheen kan.

We kunnen voor dit Herstelplan wel alvast wat contouren schetsen waar rekening mee moet worden gehouden.

a. De schulden zijn van dusdanige omvang dat het niet mogelijk is om deze binnen enkele jaren flink te laten dalen. Er dient een zodanig schuldhervormingsplan te komen dat het schuldplafond in 2035 tot 60% van het BBP is gedaald.

b. De financieel-economische situatie is in de eerstkomende jaren het moeilijkst, terwijl de hervormingsmaatregelen zorgen dat er daarna weer groei van de economie zal zijn. De druk van de rentebetalingen en schuldaflossingen dient dus vooral in de periode 2021-2024 flink teruggebracht te worden, zodat de overheid haar reguliere uitgaven zoveel als mogelijk kan doen.

c. Om te komen tot een houdbare overheidsschuld (public debt sustainability), zijn de particuliere schuldeisers benaderd om te komen tot een herschikking van de overheidsschuld. Het streven is om de bruto financieringsbehoefte (*Gross Financing Needs*) in de periode 2022-2035 te verlagen tot gemiddeld 9% van het BBP (waarbij het tevens in geen enkel jaar boven de 12% uit komt). Er wordt tevens een vergelijkbare behandeling van alle schuldeisers nagestreefd.

d. Suriname kan niet zonder externe financiering, omdat voor uitvoering van dit plan ook financiering nodig is. Liefst langlopende leningen tegen heel lage rentes, zodat de druk op de bestaande schulden marginaal is, en dat kan via multilaterale financieringsorganisaties zoals de IDB en Wereldbank. Het is overigens niet makkelijk om schulden bij deze organisaties te herschikken, vanwege internationale afspraken hierover (*preferred creditor status*). Indien er achterstallige betalingen zijn dan stoppen deze organisaties meteen alle in uitvoering zijnde projecten. Dus besloten is om de schulden van deze multilaterale organisaties normaal af te lossen, zodat er tevens weer mogelijkheden zijn om nieuwe projecten en programma's te financieren om uit de crisis te geraken.

De rente van de multilaterale schulden (zonder IMF aflossing voor SBA van 2016) voor 2021 bedraagt USD 17 miljoen en schuldaflossing USD 59 miljoen, samen dus USD 76 miljoen. Voor 2022 is de rente USD 18 miljoen en aflossing USD 49 miljoen, samen USD 67 miljoen.

e. Vanwege de druk op de begroting zullen er met diverse schuldeisers zodanige afspraken gemaakt moeten worden dat de schuldenlast dragelijk wordt over langere tijd en niet ten koste gaat van de noodzakelijke ontwikkelingsuitgaven. De exacte regeling met de schuldeisers wordt nader overeengekomen.

f. Hiernaast zal een Terms of Reference opgesteld worden, met technische assistentie van internationale partners, voor het inhuren van specialisten om de controle op uitstaande betalingsachterstanden bij leveranciers te starten.

g. Uitbreiding van het wettelijke mandaat van het bureau voor de Staatsschuld (SDMO) tot de hele niet-financiële publieke sector, inclusief alle betalingsachterstanden, garanties en voorwaardelijke verplichtingen van leveranciers. Maandelijks zal een overzicht van alle schuldverplichtingen in de publieke sector worden gerapporteerd op de website van SDMO.

3.4 Wisselkoers, inflatie en het financieel systeem

Er is grote bezorgdheid omtrent de koopkrachtdaling en die wordt grotendeels bepaald door de inflatie. Er is echter een hele sterke correlatie tussen de inflatie en de wisselkoers, zodat het stabiliseren van de wisselkoers een belangrijke voorwaarde is voor het ombuigen van de inflatie.

De Centrale Bank is belast met het verdedigen van de waarde van de Surinaamse munt, maar doet dat met de beperkte middelen die zij heeft. In feite willen de meeste consumenten en organisaties, inclusief de banken en de vakbonden, dat de wisselkoers van de Surinaamse dollar ten opzicht van vreemde valuta stabiel is. Toch is er in onze importeconomie ook veel behoefte aan vreemde valuta om goederen te importeren, omdat wij veel goederen zelf niet produceren. Wanneer er voldoende vreemde valuta is om aan de vraag te voldoen zal de wisselkoers niet omhoog gaan, maar bij schaarste zal dat wel gebeuren. Indien de Centrale Bank niet genoeg vreemde valuta heeft om aan de vraag te voldoen en ook de banken niet kunnen voorzien dan stijgt de wisselkoers. Er moeten dus maatregelen getroffen worden om de deviezenreserve van de Centrale Bank op te krikken, zodat zij haar rol beter kan vervullen.

De inflatie wordt aangewakkerd wanneer er extra geld in de samenleving wordt gepompt dat niet gedekt is door voldoende vreemde valuta (vroeger was het goud) of door productie d.w.z. wanneer geld via monetaire financiering in circulatie wordt gebracht. Met het extra geld gaan consumenten immers goederen kopen, waarvan circa 60% tot 70% import is en waarvoor dus weer vreemde valuta nodig is, of men gaat een deel wisselen in vreemde valuta. Dit stimuleert dus ook weer de vraag naar schaarse vreemde valuta en drijft zo de wisselkoers op. Monetaire financiering moet dus voorkomen worden d.w.z. de overheid moet zorgen dat ze alleen betalingen doet uit haar inkomsten en voor de projecten uit goedkope multilaterale leningen.

Suriname kent geen vaste wisselkoers en de intussen afgeschaftte Valutawet van maart 2020 heeft laten zien dat een wisselkoers zich niet lange tijd laat vastpinnen. Uit gesprekken met stakeholders blijkt dat vrijwel niemand baat heeft bij een hoge wisselkoers en in het algemeen vindt men dat er van alles gedaan moet worden om die binnen de perken te houden.

Om de wisselkoers te stabiliseren worden voornamelijk de volgende beleidsmaatregelen ingezet:

- De CBvS heeft op 22 september 2020 de wisselkoers aangepast van SRD 7,52 per USD naar SRD 14,29 per USD.
- De CBvS hanteert vanaf 1 maart 2021 een bandbreedte met een minimum en maximum voor haar koersnoteringen. Dit systeem zal periodiek geëvalueerd worden en is een transitie naar een uniforme en marktconforme koers.
- Dit geeft de markt wat meer ruimte om vreemde valuta te verhandelen, maar men mag niet daarbuiten gaan. Dit wordt goed gecommuniceerd met banken, cambio's en belangrijke stakeholders.
- De douanekoers blijft voorlopig SRD 14,29 per USD.
- Aanscherping en wijziging van de Wet Toezicht Geldtransactiekantoren 2012 en afschaffing van de zgn. Valutawet.
- Er komt verscherpt toezicht op naleving van het koersregime.
- De Deviezencommissie heeft het besluit genomen dat exporteurs 100% van hun opbrengsten moeten repatriëren naar Suriname en 30% moeten omwisselen, vanaf 1 maart 2021.
- De retentie van 30% is van toepassing op alle exporteurs en cambio's.

- De retentie van de 30% geschiedt via de CBvS.
- De financiering van input voor de productiesector blijft gegarandeerd wanneer de afdrachten goed verlopen.
- Een goede communicatie met exporteurs, banken en cambio's is en blijft belangrijk.
- Er komt een allocatiebeleid o.b.v. objectieve criteria voor prioriteitsbesteding vreemde valuta ter veiligstelling van o.m. basisgoederen en medicijnen, vanaf 1 maart 2021.
- Er komt maandelijkse evaluatie met direct belanghebben en de overheid.
- Het niet-monetair financieren van overheidstekorten wordt gecontinueerd.
- De CBvS heeft op 30 december 2020 het verplichte kasreservepercentage in de SRD-sfeer van 35% naar 39% gebracht, waarmee een deel van de overliquiditeit is geabsorbeerd.
- Het systeem van invoer cash USD wordt gecontinueerd en verbeterd, vanaf januari 2021.
- Wederopstarten geldzendingen.
- De overheid moet binnen de perken van de Bankwet opereren, waardoor monetaire financiering wordt voorkomen.

De bedoeling is dat via het treffen van bovenstaande maatregelen voorkomen wordt dat de overwaardering van de Surinaamse munt onnodig toeneemt. In het ideale geval zorgt de bandbreedte ervoor dat meer flexibiliteit wordt gebracht in de wisselkoers, terwijl aan de andere kant de afwijkende parallelkoers neerwaarts wordt beïnvloed. Dit vergt wel medewerking van alle betrokken partijen. Na deze periode van ca. drie maanden die in maart 2021 is ingezet zal de koers helemaal flexibel worden gemaakt.

Er komt een nieuw monetair beleidsraamwerk om de inflatie te verlagen en macro-economische stabiliteit te herstellen. In 2019 heeft de Centrale Bank de uitvoering van een nieuw '*reserve money targeting regime*' ter hand genomen, welke gericht is om de maandelijkse groei in de basisgeldhoeveelheid te beheersen in lijn met de verwachte jaarlijkse groei van het reële BBP en de verwachte inflatie. Het systeem is erop gericht om de jaar-op-jaar inflatie te verlagen naar 2,6% aan het eind van 2021 en verder tot 9,6% tegen eind 2024. Om dit resultaat te bereiken zullen prudente maandelijkse doelen worden vastgesteld voor de netto deviezenreserves (*Net International Reserves*) en de netto binnenlandse activa (*Net Domestic Assets*) die primair gemonitord zullen worden door de CBvS. Om deze doelen te bereiken zal de CBvS actief zijn om overtollige liquiditeit af te romen via markt gebaseerde instrumenten.

De CBvS zal zich inspannen om haar liquiditeitsmonitoring en voorspellingscapaciteiten te versterken, zodat het nieuwe monetaire raamwerk probleemloos werkt. De CBvS en het ministerie van Financiën & Planning zijn overeengekomen om op regelmatige basis data uit te wisselen zodat de CBvS beter in staat is om de overheidsuitgaven en inkomsten te voorspellen; hiertoe zal een Memorandum of Understanding getekend worden door de President van de Centrale Bank en de Minister van Financiën & Planning.

De CBvS heeft zich gecommiteerd aan een volledig flexibele wisselkoers, maar probeert inmiddels de overwaardering van de Surinaamse munt te verkleinen. De koersnoteringen van de CBvS zullen in juni een weergave zijn van de vraag- en aanbodverhoudingen op de valutamarkt. In juni zal de CBvS ervoor zorgdragen dat er slechts één wisselkoers is, welke door de werking van het vraag- en aanbodmechanisme wordt bepaald. Zo een wisselkoers zal Suriname helpen om zich aan externe schokken aan te passen, terwijl het de rol van de basisgeldhoeveelheid als nominaal anker onderstreept, en de wederopbouw van internationale reserves zal faciliteren. De CBvS neemt zich voor om de rol van de commerciële banken in de

vreemde valuta markt te vergroten middels de instelling van een elektronisch valutahandelsplatform voor interbancair verkeer in vreemde valuta op korte termijn, welke gebruikt kan worden door banken, cambios, importeurs, exporteurs en andere stakeholders op de valutamarkt. Initieel zal de CBvS de dagelijkse officiële wisselkoers publiceren op basis van de gerapporteerde valutatransacties der banken en wisselkantoren. Na instelling van het elektronisch platform zal een gewogen gemiddelde wisselkoers worden afgeleid van de valutahandel op dit platform.

Om de gestadige opbouw van de deviezenreserves te faciliteren zal de CBvS zich onthouden van vreemde valuta interventies, tenzij er sprake is van wanordelijke marktcondities. Alle inkoop en verkoop van vreemde valuta door de Centrale Bank zal gebeuren op een transparante wijze, waarbij het gaat om vooraf aangegeven ‘*fixed allotments/variable price auctions*’. Er zal geen onderlinge koop/verkoop van vreemde valuta plaatsvinden met staatsbedrijven of private bedrijven. De verkoop van vreemde valuta wordt alleen toegestaan indien zich grote schommelingen van de wisselkoers voordoen.

De verwachting is dat de bovenstaande maatregelen de Centrale Bank in staat stellen om haar deviezenreserve weer op te bouwen en de waarde van de Surinaamse munt te verdedigen. Hierdoor zal ook de inflatie bestreden kunnen worden. Met het IMF is er inmiddels een overeenkomst op technisch niveau bereikt. Zodra dit door de Board van het IMF goedgekeurd wordt zal een extra inflow van vreemde valuta helpen om de Internationale Reserves op te bouwen, hetgeen positief zal doorwerken naar de wisselkoers.

Financieel systeem

Naast de wisselkoers en inflatie zijn er een aantal issues die spelen m.b.t. het financieel systeem in zijn algemeen. Het financieel systeem is kwetsbaar vanwege het hoge percentage van niet afgeloste leningen (*non performing loans*). Dit is verergerd door de COVID-19 crisis. Tussen 2015 en 2020 is het aantal *non-performing loans* van de banken toegenomen (eind 2020 was het 10,2%, maar bij sommige banken lag dit percentage hoger). De toename van het percentage *non-performing loans* is niet goed voor de financiële gezondheid van de algemene banken. Door de aanpassing van de wisselkoers hebben de banken overigens negatieve effecten ondervonden m.n. voor hun solvabiliteit. Daarnaast hebben veel banken schatkistpapier van de overheid aangenomen, terwijl de credit rating van de overheid inmiddels op een heel laag niveau is beland. Er zullen een aantal maatregelen genomen moeten worden om het bankwezen een positieve impuls te geven, maar tevens het bankieren te stroomlijnen en daardoor de ease-of-doing-business te vergemakkelijken.

De issues worden hier kort gelist en zijn als maatregelen opgenomen in tabel 3.1. Een deel regardeert de Centrale Bank, die dat autonoom zal aanpakken.

- National Risk Assessment afronden ter vergroting van de betrouwbaarheid van de banken.
- Via een depositogarantie burgers meer vertrouwen geven in het bancaire systeem, zodra het bancaire systeem is versterkt..
- Via een wet Basisbankrekening elke burger in staat stellen om een rekening te openen, waardoor *financial inclusion* wordt bevorderd, terwijl digitalisering van overheids- en andere transacties wordt vergemakkelijkt.
- Een Wet Kredietregistratiebureaus zal het aantal *non-performing loans* op de lange termijn verminderen met name door meer transparantie bij het gebruik van onderpand.

- Sneller onderling betalingsverkeer tussen banken en met de Centrale Bank, waardoor stagnatie bij overmakingen –met alle irritaties vandien- wordt voorkomen.
- Herkapitalisering Centrale Bank.
- Versterken van commerciële banken, via noodzakelijke herkapitalisatie en hervormingen, nadat de problematiek goed in kaart is gebracht door een onafhankelijk internationale adviseur met goede reputatie, en na de aanname van een Wet op de Afwikkeling van Banken (*Bank Resolution Act*, waarin ook het mandaat van de CBvS is vastgelegd), en het verbeteren van de Wet Bank- en Krediet Toezicht (*Bank and Credit Supervision Act*).
- De CBvS zal een functionerende permanente faciliteit instellen om liquiditeit te verschaffen aan banken die met een tijdelijk tekort kampen. Banken hebben onbeperkt toegang tot de faciliteit, maar de CBvS zal scherp toezicht houden -en, indien nodig, toezichtmaatregelen- initiëren voor elke bank die een terugkerende en grote gebruiker is van de permanente faciliteit. De prijs van de faciliteit wordt berekend op basis van de gewogen gemiddelde prijs van open-markttransacties plus een bescheiden toeslag (om banken ertoe aan te zetten interbancaire financieringsmarkten aan te boren in plaats van te vertrouwen op de permanente faciliteit). Elke liquiditeitsinjectie via de permanente faciliteit zal worden gedekt door de uitgifte van CBvS-depositocertificaten om ervoor te zorgen dat de groei van de basisgeldhoeveelheid in overeenstemming is met de vastgestelde CBvS-doelstellingen terzake.
- Versterken onafhankelijke positie Centrale Bank van Suriname.
- Versterken samenwerking monetaire autoriteiten met respect voor elkaars bevoegdheden.
- Hiernaast zullen andere belangrijke hervormingen door gevoerd worden om het beheer van de bredere financiële sector te moderniseren. De regering zet zich in om het toezicht op de verzekeringssector en de pensioen- en verzorgingsfondsen te verbeteren en in de toekomst kredietrapportage, depositoverzekeringen en elektronische transacties tot stand te brengen. Wetsontwerpen op deze gebieden zijn in voorbereiding. De lopende inspanningen om het AML / CFT-kader te versterken, zullen ook de financiële sector ondersteunen. Gezien de beperkte middelen zullen we een alomvattend plan opstellen om de verschillende hervormingsinitiatieven te coördineren en te integreren om een tijdige uitvoering te garanderen, waar nodig ondersteund door technische bijstand van het IMF.

3.5 Inkomstenverhogende maatregelen

De inkomsten van de Staat moeten verhoogd worden om alle uitgaven te kunnen dekken en het gat in de begroting te dichten. Daarbij is er op gelet dat er een spreiding van de inkomsten plaatsvindt, zodat niet alles uit één bron (bijv. directe belastingen) gehaald wordt, maar uit verschillende bronnen en verspreid over diverse groepen. Eerst wordt gekeken naar maatregelen die op vrij korte termijn al inkomsten kunnen genereren. Er zijn in het overzicht (fig. 4.1) zes bronnen geïdentificeerd, waarvan drie bronnen hier behandeld worden t.w.:

1. Meer inkomsten uit bestaande exporten.
2. Meer inkomsten uit belastingen.
3. Meer inkomsten uit niet-belastingen.

De drie overige bronnen voor extra inkomsten worden in hoofdstuk 4 behandeld, omdat die betrekking hebben op ondersteuning productie/export, projecten, en corruptiebestrijding (institutionele versterking). Er zijn nog geen exacte schattingen voor de inkomsten uit deze bronnen, maar een gedegen corruptiebestrijding kan ervoor zorgen dat honderden miljoenen SRD's niet weglekken. De schattingen zullen later gemaakt worden i.s.m. het bedrijfsleven en anderen. Thans gaat het om de maatregelen die vrij direct inkomsten opleveren.

Ad 1) Meer inkomsten uit bestaande exporten

Tot nu toe is de focus op goud als grootste exportverdiener, en daarnaast op hout en vis omdat daar kennelijk meer inkomsten uit gehaald kunnen worden. Deze drie sectoren waren al in de motie van DNA (sept. 2020) geïdentificeerd. Voor elk van deze sectoren zijn maatregelen opgenomen in tabel 3.1, waaronder de verhoging van de de royalties op goud (van 2,75% naar 7,5%) van de kleine mijnbouw. Tesaamen moeten de maatregelen in 2021 naar schatting SRD 887 miljoen extra inkomsten opleveren. Met de 2 grote goudbedrijven worden gesprekken gevoerd om hun bijdrage aan de economie te verhogen naar een vergelijkbaar niveau aan royalties van 7,5% en de eerste indicaties zijn positief.³¹

Ad 2) Meer inkomsten uit belastingen

Het aandeel van de belastingen in het BBP (tax ratio) bedraagt in Suriname rond de 12%, terwijl dat percentage in de regio rond de 25% ligt. De belastingdruk in Suriname is dus relatief laag en zowel uit de directe als indirecte belastingen kan meer gehaald worden (zie tabel 3.1). Daartoe moet gerekend worden het binnenhalen van achterstallige en uitstaande belastingen. Bij de directe belastingen is een 10% solidariteitsheffing op het loon voor een jaar ingevoerd voor de hoogste inkomensgroep (ca. 11% van het bestand). Voor de indirecte belastingen gaat het om een verhoging van de omzetbelasting van 10% tot 12%, een kleine verhoging van de Government take op benzine en beter innen van de vermogensbelasting. In juli 2022 zal de BTW worden ingevoerd en de OB worden afgeschaft, waardoor de spreiding over een grotere groep personen plaats vindt en de consumptie wordt belast. Naast de heffingen is gekeken naar andere manieren waarop de belastinginkomsten kunnen worden verhoogd zoals het installeren van een containerscan op de haven en de luchthaven, het versterken van de administratieve capaciteit van de belastingdienst en douane, herziening van het vrijstellingenbeleid op halffabricaten. Dit alles moet SRD 1.576 miljoen extra opleveren. Het betekent wel dat zowel de belastingdienst als de douane institutioneel versterkt moeten worden en efficiënter moeten werken, hetgeen ook onderdeel is van het Herstelplan.

Ad 3) Meer inkomsten uit niet-belastingen

In dit kader zijn nog twee bronnen geïdentificeerd nl. het verhogen van de grondhuur, omdat de Staat nauwelijks inkomen ontvangt uit de door haar verstrekte gronden. Ook de vrijwillige omzetting van grondhuur naar eigendom. De Presidentiële Commissie heeft hier advies over uitgebracht en zaken voorbereid.³² Het Ministerie van Grondbeleid en Bosbeheer schat de inkomsten in 2021 een stuk lager in dan

³¹ Newmont heeft in April een vrijwillige extra belasting van US\$ 10 miljoen betaald (Starnieuws 26 april 2021).

³² Presentatie voorzitter A. Veldman Presidentiële Commissie Grondconversie en Herziening Grondbeleid: Revenu increasing measures, increase of the land lease fee and converting land lease title to ownership by sale (2 februari 2021). Men schat op basis van de laagste tarieven dat de inkomsten uit grondhuur voor SRD 304 miljoen van burgers zullen komen, SRD 473 van bedrijven en SRD 56 miljoen van de agrarische sector. Voor de grondconversie schat men dat

de presidentiële commissie.³³ Het IMF betracht meer voorzichtigheid en ziet deze inkomsten als positief indien ze gerealiseerd worden (*contingencies*), maar nemen ze nog niet mee in de calculaties.

De inningsprocedure voor grondhuur was tot nu toe erg omslachtig (men moest naar drie kantoren) en zal nu veranderd worden (via het GLIS kantoor), zodat er toch een groter rendement verwacht kan worden. Bij de conversie liggen de bedragen die nu betaald moeten worden in vergelijking met een eerdere pilotfase een stuk lager, terwijl de procedure via de notarissen zal lopen. Vanwege het feit dat grond in Suriname vaak als beleggingsmiddel wordt gebruikt kan er met een goede voorlichtingscampagne en wat extra incentives wellicht ook wat meer uit deze vrijwillige omzetting gehaald worden m.n. omdat het in eerste instantie de meer kapitaalkrachten zullen zijn die hun percelen zullen omzetten. Dit is dus ook een manier om de bredere schouders wat meer te laten bijdragen.

3.6 Maatregelen aan de uitgavenkant

De vermindering van de uitgavenkant van de begroting gebeurt naast de schuldherschikking (zie § 3.3) verder door bezuinigingen. Dit levert besparingen op. Er zijn drie bronnen van bezuinigingen t.w.:

1. Algemene bezuiniging op de begroting van elk ministerie.
2. Vermindering van subsidies.
3. Bezuiniging op personele kosten (Public Sector Reform)

Ad 1) Algemene bezuiniging op de begroting van elk ministerie

In feite heeft deze bezuiniging reeds plaatsgevonden, omdat elk ministerie tenminste 10% moest bezuinigen en dit reeds is verwerkt in de begroting van 2021.

Ad 2) Vermindering subsidies

Er is reeds uitgebreid ingegaan op de subsidie van de EBS (zie § 2.7). De EBS krijgt nu een algemene subsidie, waardoor de stroomtarieven voor iedereen veel lager zijn dan de kostprijs; dus ook voor personen die erg riant leven en zelf een realistisch stroomtarief kunnen betalen. De bedoeling is dat deze algemene subsidie (objectsubsidie) wordt teruggedraaid, wat een besparing van SRD 1.431 miljoen oplevert in 2021. Het idee is dat mensen dan een realistischer tarief gaan betalen. Daarbij zal voor dit jaar echter op een andere wijze toch subsidie gegeven worden in het kader van het Sociaal Vangnet van SRD 500 miljoen. Dit zal gaan naar personen in de lagere tarieven, die een verhoging moeilijk kunnen betalen. De gemiddelde elektriciteitstarieven worden zodanig verhoogd zodat de kosten tegen eind 2023 gedekt kunnen worden. Daarbij zal een laag sociaal tarief worden aangehouden voor huishoudens die minder dan 288 KWH per maand gebruiken. Het vangnet zal eerst heel ruim zijn en gaandeweg versmallen naar de doelgroep die het inderdaad niet zelf kan betalen.

De EBS is de grootste subsidieontvanger. Andere grote ontvangers zijn het Pensioenfonds (SRD 740 miljoen in 2020): het betreft aanvullende pensioenen omdat de overheid in het verleden de pensioenen niet heeft

circa 30% van de grondhuurpercelen in eigendom zullen worden omgezet binnen een periode van vijf jaar. Voor de inkomsten schat men voor 2021 dat slechts 1% wordt omgezet hetgeen tegen de laagste tarieven SRD 243 miljoen zal opleveren van particulieren en SRD 379 miljoen van bedrijven.

³³ Het ministerie schat SRD 64 miljoen voor grondhuur en SRD 250 miljoen voor conversie, dus samen SRD 314 miljoen.

gestort, maar het geld heeft gebruikt, en daarom elke maand geld bij moet leggen. Hierop kan niet ingekort worden, omdat het pensioenfonds anders niet genoeg middelen heeft om pensioen te betalen aan gepensioneerden die jarenlang pensioen gestort hebben. Aan het AOV bureau heeft de overheid in 2002 SRD 482 miljoen betaald, maar dit zijn afdrachten van ontvangsten van werkenden die AOV betalen en hier kan dus niet aangekomen worden. De derde grote subsidieontvanger was het Staats Ziekenfonds met 448 miljoen. Hierbij waren de verzekeringspremies voor de BAZO kaarten (wat nu via Sociale Zaken loopt), maar ook extra bijdragen. Er is een herregistratie geweest voor de BAZO kaarten en de eerste indicaties zijn dat ca. 40.000 personen zich niet hebben geregistreerd, hetgeen een forse besparing zal opleveren. Per eind april waren er zelfs 130.000 personen uit het bestand van 200.000 mensen gelicht.³⁴ De besparing wordt geschat op SRD 119 miljoen. Ook wordt via intern onderzoek bij SZF nagegaan wat hier bespaard kan worden, omdat er kennelijk oneigenlijke uitgaven werden gedaan. De vierde grootste subsidiepost is voor het Bijzonder Onderwijs (SRD 301 miljoen in 2020), maar het betreft hier de reguliere salarissen van leerkrachten, waar niet makkelijk op bezuinigd kan worden. Samen is dit bijna SRD 2 miljard, waar niet zo eenvoudig op bespaard kan worden. Alle andere subsidies zijn veel kleiner en vergen veel meer tijd voor mogelijke bezuinigingen.

De bezuinigingen bij EBS en BAZO leveren samen een besparing van SRD 1.550 miljoen op.

De objectsubsidie (*untargeted subsidies*) aan andere diensten, waaronder transport, zal teruggebracht worden, van 4,5% van het BBP in 2020 tot 3% van het BBP in 2024.

Ad 3) Public Sector Reform ambtenarenbestand

Public Sector Reform is een breed begrip dat vele hervormingen binnen het overheidsapparaat omvat. Binnen dit kader beperken we de term nu tot sanering van het ambtenarenbestand. In de eerste fase (2021) zal het gaan om vrijwillig uittreden van ambtenaren via vervroegd pensioen of via een andere regeling. De koopkrachtversterking voor ambtenaren zal in 2021 maximaal 25% bedragen, waarover overeenstemming met de vakbonden in de publieke sector moet worden bereikt.

In de tweede fase (vanaf 2022) zal het gaan om ambtenaren die aangemoedigd worden om via om-, bij- en herscholing een ander carrierepad te volgen in de private sector. De besparing voor de eerste fase wordt geschat op SRD 264 miljoen. Het aandeel van de lonen en salarissen zal geleidelijk aan teruggebracht worden van 13% tot 8% van het BBP in 2024.

3.7 Te treffen maatregelen

De vraag hoe het enorme begrotingstekort in de overheidsbegroting kan worden opgelost was in fig. 3.1 reeds aangegeven. Het grote probleem hierbij is dat de cijfers uit fig. 3.1 (en tabel 1.1) inmiddels achterhaald zijn. Na maanden van calculeren van de schulden -maar ook door de *stand still*- blijkt dat in 2021 inmiddels SRD 11,5 miljard zou moeten worden betaald aan rente en aflossing. Het schema laat zien dat ondanks extra inkomsten en besparingen er uiteindelijk toch een brede schuldherstructurering nodig is om uit de problemen te komen.

³⁴ Dagblad Suriname (27 april 2021): Bestand Bazo-kaarten van 200.000 teruggebracht naar 70.000.

In tabel 3.1 zijn de maatregelen op fiscaal en monetair gebied aangegeven die zijn of zullen worden getroffen binnen het Herstelplan. Sommige maatregelen hebben een permanent karakter (bijv. loonsverhogingen), maar anderen zijn van tijdelijke aard (COVID-19 maatregelen) of hebben een eenmalig karakter (afbouw subsidie). De maatregelen leiden tot inkomstenverhoging of uitgavenvermindering. Daarnaast zijn er maatregelen die tot uitgavenverhoging leiden, vanwege sociale overwegingen (maar die komen in hoofdstuk 4 aan de orde). In de tabel worden de maatregelen toegelicht en de verwachte opbrengst aangegeven.

Tabel 3.1: Overzicht van fiscale en monetaire maatregelen 2020-2023

Nr	Type	Titel	Verantwoordelijk	Omschrijving	Output	Periode
1	Monetair	Wisselkoersbeleid	Centrale Bank	Aanpassing wisselkoers van SRD 7,52 naar SRD 14,29 voor USD 1 en verdere beheersing van de wisselkoers met latere bijstelling van het wisselkoersregime tot flexibele wisselkoers. (Regeerakkoord Urgentiefase maatregel 9)	Een wisselkoers die een goede reflectie is van de fundamentele macro-economische verhoudingen	Vanaf sept 2020
2	Monetair	Afdracht exportopbrengsten	Commerciële banken	Exporteurs moeten alle exportopbrengsten repatriëren en 30% van de exportopbrengsten verkopen aan de Centrale Bank	De deviezenreserve wordt opgebouwd en een deel hiervan wordt beschikbaar gesteld t.b.v. essentiële importen	maart 2021
3	Monetair	Verhoging kasreservepercentage	Centrale Bank	Het kasreservepercentage wordt verhoogd van 35% naar 39% (absorbeert ca. SRD 350 mln.)	Absorptie van overtollige liquiditeiten bij het bankwezen	december 2020
4	Monetair	Wijziging Bankwet ter versterking van de onafhankelijkheid van de Centrale Bank	President CBvS DNA	Wetswijziging tot herstel van de onafhankelijke positie van de Centrale Bank (Regeerakkoord Urgentiefase maatregel nr. 7)	Een geloofwaardige en onafhankelijke Centrale Bank	december 2021
5	Monetair	Intrekking Valutawet	President DNA	De zgn. Valutawet heeft niet gewerkt en wordt ingetrokken. N.B. De rechter had de werking van de wet reeds opgeschort. (Regeerakkoord Urgentiefase maatregel nr. 8)	De Valutawet is ingetrokken.	maart 2021
6	Monetair	Aanscherpen WetToezicht Geldtransactiekantoren (2012)	President Centrale Bank DNA	De cambio's zijn bedoeld voor spot transacties en niet voor bancaire transacties. Via scherper toezicht en regulering behoren de cambio's zich tot deze spot transacties te beperken. Illegale cambio's worden aangepakt.	De cambio's houden zich aan hun wettelijke taken en verstoren de valutamarkt niet.	april 2021 in DNA aangenomen
7	Monetair	Memorandum of Understanding tussen	Min. Financiën	Het sluiten van een overeenkomst tussen de twee monetaire	Er is een MoU tussen het ministerie en Centrale Bank,	juni 2021

		Financiën en de Centrale Bank	Centrale Bank	autoriteiten ter voorkoming van nieuwe en indirecte monetaire financiering door de Centrale Bank.	welke de financieringsafspraken regelt.	
8	Monetair	MoU inzake datauitwisseling	Min. Financiën Centrale Bank	Het sluiten van een overeenkomst om regulier data uit te wisselen om de monitoring van liquiditeit en voorspelling te versterken.	Data op gebied van liquiditeit wordt regelmatig uitgewisseld	juni 2021
9	Institutionele fiscale maatregel	Aanpassing c.q.wijziging wet op de Staatsschuld	President DNA	Herintroductie van 'fiscal rules', nl. realistische schuldlimieten ter garandering van een verantwoord leengedrag bij de overheid. Dit is aangegeven in het Regeerakkoord (Urgentiefase maatregel nr. 6)	Wet op de Staatsschuld is aangepast	aug. 2021
10	Fiscaal (inkomsten, directe belastingen)	Solidariteitsheffing loon- en inkomstenbelasting voor natuurlijke personen en lichamen	Ministerie Financiën (Belastingdienst)	Eenmalige aanpassing van het hoogste belastingtarief met 10% gedurende een jaar. Bij loon- en inkomstenbelasting geldt het voor natuurlijke personen die SRD 150.000 of meer verdienen per jaar en bij inkomstenbelasting op winsten vanaf SRD 150.000 per jaar	Verwachte eenmalige belastingopbrengst van SRD 303,6 miljoen in 2021 (berekend over 12 maanden)	Vanaf febr 2021 (wet 15 jan. goedgekeurd door DNA)
11	Fiscaal (inkomsten, directe belastingen)	Innen van achterstallige belastingen	Ministerie Financiën (Belastingdienst)	Aanpak van de miljarden achterstand in betalen van belastingen. Verbetering van het innen van de directe belastingen m.b.t. achterstallige belastingen en werken aan het databestand van belastingplichtige burgers en bedrijven.	Verwachte belasting-opbrengst SRD 500 mln in 2021, SRD 400 mln in 2022 en SRD 250 mln. in 2023 (ruwe schattingen)	Vanaf jan. 2021
12	Fiscaal (inkomsten, directe belastingen)	Heffingskorting SRD 750 op loonbelasting	Ministerie Financiën (Belastingdienst)	Belastingvermindering bestond als COVID-maatregel sinds mei 2020 voor 6 maanden	Koopkrachtversterking voor de werkenden, maar verlies voor de Staat van SRD 480 miljoen per jaar	Verlengd vanaf dec. 2020 totdat BTW wordt ingevoerd
13	Fiscaal (inkomsten, directe belastingen)	Herziening belastingen	Ministerie Financiën (Belastingdienst)	Er komt een verschuiving naar indirecte belastingen en minder druk op loontrekkers	Correctie besteedbaar inkomen i.v.m. wisselkoersaanpassing	2022 (wanneer BTW ingaat)
14	Fiscaal (inkomsten, indirecte belastingen)	Herziening beleid vrijstellingen op halffabricaten en kortingen op kapitaalsinvesteringen	Ministerie Financiën (Douane)	Rationalisering van vrijstellingen en kortingen op basis van duidelijke doelen. In 2019 is SRD 693 miljoen aan vrijstellingen gegeven.	Alleen vrijstelling voor grond- en hulpstoffen en verpakkingsmateriaal bij productie. Verwachte meeropbrengsten in 2021 SRD 43,2 mln, SRD 55,6 mln. (2022) en SRD 77,5 mln. (2023) (via invoerrechten)	juli 2021

15	Fiscaal (inkomsten, indirecte belastingen)	Verhoging omzetbelasting van 10% naar 12%	Ministerie Financiën (Douane)	Aanpassing van het tarief totdat BTW wordt ingevoerd. In eerste instantie op importen, daarna op alle goederen en diensten.	Gaat om niet basisgoederen Opbrengst SRD 189 miljoen in 2021.	Vanaf febr 2021 (wet goedgekeurd op 15 jan. door DNA)
16	Fiscaal (inkomsten, indirecte bealstingen)	Belasting Toegevoegde Waarde	Ministerie Financiën (Belasting)	Invoering BTW Komt in de plaats van omzetbelasting (in samenhang met punt 10)	Betere spreiding belasting via verschuiving van directe naar indirecte belastingen. Verwachte opbrengst SRD 1.414 mln in 2022 en SRD 1.627 mln. in 2023	Uiterlijk juli 2022
17	Fiscaal (inkomsten, indirecte belastingen)	Government take op benzine	Ministerie Financiën	Verhoging met SRD 1 per liter. Waarbij deel weer gebruikt is als koerscompensatie voor benzinebedrijven.	Overgangsmaatregel totdat liberalisatie plaatsvindt Verwachte opbrengst SRD 360 miljoen in 2021	Vanaf 23 augustus 2020
18	Fiscaal (inkomsten, indirecte belastingen)	Verhoging exportbelasting rondhout, met verscherpte controle op uitvoer. Later uitfaseren	Min Financiën Min Grondbeleid & Bosbeheer	De Staat verdient onvoldoende aan de export van rondhout, terwijl er kennelijk ook sprake is van illegale export.	Verwachte opbrengst SRD 200 miljoen in 2021	2021
19	Fiscaal (inkomsten indirecte belastingen)	Aanpassing exporttarief en verscherpte controle op uitvoer van vis.	Min LVV Min EZOTI	De Staat verdient onvoldoende aan de export van vis, omdat er kennelijk onvoldoende controle plaatsvindt.	Verwachte opbrengst SRD 100 miljoen in 2021	2021
20	Fiscaal (niet-belasting inkomsten)	Royalty en heffing op goud van kleinschalige goudwinning	Min NH Min Financiën	Verhoging van 2,75% naar 7,5% De royalties van grote bedrijven liggen hoger dan van de kleine bedrijven. De Staat krijgt te weinig uit de goud-sector m.n. de kleine goudwinning.	Vermindering druk op loontrekkers (opbrengst SRD 587 mln in 2021 en daarna SRD 749 mln. In 2022 en 2023.	Vanaf mei 2021
21	Fiscaal (niet-belasting inkomsten)	Aanpassing grondhuur	Min Grondbeleid & Bosbeheer MI GLIS Centrale Betaal Dienst	De grondhuurtarieven zijn erg laag en aanpassing is gerechtvaardigd	Realistische grondhuur-tarieven. Verwachte opbrengst SRD 64 mln. in 2021, SRD 128 mln. (2022), SRD 128 mln. (2023)	juli 2021
22	Fiscaal (niet-belasting inkomsten)	Conversie van grondhuur naar eigendom	Min. Grondbeleid & Bosbeheer Notarissen Centrale Betaal Dienst	Dit geeft burgers en bedrijven de gelegenheid om gronden die in grondhuur of erfpacht zijn om te zetten in eigendom	Versterking eigendomsrecht. Verwachte opbrengst SRD 250 mln. in 2021, SRD 500 mln. (2022), SRD 500 mln. (2023)	juli 2021
23	Fiscaal (ondersteunend)	Installatie container-scan op de haven	Ministerie van Financiën (Douane)	Betere controle en verminderen corruptie N.B. Scan alleen is niet voldoende	Verwachte opbrengsten minimaal SRD 150 miljoen in 2021	2021

				Containers zijn al op de haven.		
24	Fiscaal (uitgaven)	Bezuiniging op uitgaven overheid	Alle ministeries minstens 10%	Bedoeld om een verantwoord en beheersbaar saldo op de begroting te realiseren	Lopende uitgaven en lopende ontvangsten financieren.	2020 en 2021
25	Fiscaal (uitgaven)	Subsidie aan EBS afbouwen en bedrijf en tarieven rationaliseren	Ministerie van Financiën	De EBS ontvangt middelen zonder deze terug te betalen (schuld USD 350 miljoen aan de Staat) en moet weer gezond worden	SRD 1,431 miljard wordt bespaard door de Staat per jaar	2021 en volgende jaren
26	Fiscaal (uitgaven)	Bazo kaartenbestand opschonen ³⁵	Sozavo Volksgezondheid	De Staat betaalt medische kosten voor veel personen die zelf een verzekering kunnen betalen of elders reeds verzekerd zijn.	Verwachte opbrengst SRD 119 mln. in 2021	april 2021
27	Fiscaal (uitgaven)	Herschikking leningen (In september 2020 begonnen m.b.v. Lazard Freres, afronding juni 2021)	Ministerie van Financiën	De Staat is niet in staat om de rente- en schuldaflossingen te voldoen in de komende jaren. Dit moet tot realistische proporties teruggebracht worden, zodat Suriname haar schulden wel kan aflossen.	Een herschikking is nodig om de overheidsbegroting te ontlasten. Besparing nog onbekend	Sept 2020 t/m juli 2021
28	Fiscaal (uitgaven)	Public Sector Reform fase 1 en later fase 2	Min. BiZa Min. Financiën	De kosten van het ambtenarenapparaat kunnen niet meer gedragen worden uit de inkomsten. Fase 1: Opschonen bestand en vrijwillige uittreding. Fase 2: Herscholing en inzet in particuliere sector.	Fase 1: Eerste sanering van het ambtenaren-apparaat met ca. 5000. Besparing SRD 264 mln. in 2021 en SRD 658 mln. in 2022	2021 -2022 (zie ook tabel 4.6 voor kosten)
29	Fiscaal	Vermogensbelasting heffing en aanpassing wet	Min. Financiën Belastingdienst	De vermogensbelasting van 3 % (van het vermogen) bestaat al, maar wordt slecht geheven en nog slechter voldaan (inkomsten 2020 waren slechts SRD 6 mln). Veel vermogen staat op naam van stichtingen en daarvoor is een wetswijziging nodig.	Rijkere burgers betalen meer belasting. Verwachte opbrengst SRD 30 mln. in 2021 SRD 90 mln. in 2022	2021
30	Fiscaal	Onderhandelingen met twee grootste goudbedrijven i.v.m. solidariteitsheffing	Min. Financien	Met de twee grootste goudbedrijven in Suriname zal serieus onderhandeld worden om een grotere bijdrage te leveren aan de staatskas (rond 7,5% niveau van royalties). De goudprijzen	Rijkste bedrijven tonen meer solidariteit.	2021

³⁵ Het Basiszorgsysteem (BAZO/BZV) bestand zal gezuiverd worden, waarbij dubbele kaarten eruit gelicht worden en ook personen die reeds elders verzekerd zijn of niet voor een BAZO/BZV kaart in aanmerking komen. De overheid betaalt op jaarbasis ca. SRD 296 miljoen aan premies voor BAZO (103.455 verzekerden) en /BZV (91.597 verzekerden), dit is excl. de vrijwillige BAZO/BZV verzekerden. De gesubsidieerde premies voor de BAZO groep <16 jaar en >60 jaar bedragen resp. SRD 55 en SRD 240 per maand. De gesubsidieerde premies voor de BZV groep 17-20 jaar en 21-59 jaar bedragen resp. SRD 75 en SRD 165 per maand.

				liggen op een hoog niveau.		
31	Fiscaal	COVID virus disease emergency loan (CDB US\$ 8,2 miljoen)	Min Financiën	Herfinanciering faciliteit om fiscale ruimte te scheppen	Er wordt wat financieringsruimte geschapen middels herfinanciering	2020-2021
32	Financiële sector	National Risk Assessment	Min. Justitie & Politie CBvS Min. Financiën	Afronden National Risk Assessment, zodat het financieel systeem de toets van betrouwbaarheid doorstaat en blacklisting wordt vermeden.	National Risk Assessment is naar tevredenheid afgerond en rapport gepubliceerd	2021 In jan. is het concept rapport gepresenteerd.
33	Financiële sector	Wet Depositogarantiesysteem	Min. Financiën Centrale Bank DNA	Door een depositogarantie wordt voorkomen dat burgers bij het omvallen van een bank hun geld kwijtraken, omdat zij tot een zeker bedrag daartegen gedekt zijn.	De wet is goedgekeurd en wordt geïmplementeerd na opschoning van de banksector; het vertrouwen van de burgers in het bankwezen neemt toe.	2021
34	Financiële sector	Volledige benutting Suriname National Electronic Payment System (SNEPS Platform)	Centrale Bank Alle banken	Door directe aansluiting van alle banken op het SNEPS-platform van de Centrale Bank zullen overmakingen geen dagen in beslag nemen, maar direct worden doorgeleid (Straight Through Processing –STP).	Het betalingsverkeer is sneller en efficiënter	2021
35	Financiële sector	Wet Kredietregistratiebureaus	Min. Financiën DNA	De wet Kredietregistratiebureaus is in 2016 ingediend bij DNA. Deze wet maakt het mogelijk om de kredietwaardigheid van personen en bedrijven na te gaan, zoals in veel landen al mogelijk is.	Het aantal non-performing loans zal dalen en het schept meer vertrouwen.	2021
36	Financiële sector	Wet op Basisbankrekening	CBvS Min. Financiën	Elke volwassen burger heeft recht op een bankrekening en deze wet is bedoeld om dat recht te beschermen. Het zal de digitalisering van overheids- en overige transacties ook vergemakkelijken en ouderwetse (uit)betaalmethoden overbodig maken.	Elke volwassene heeft een eigen bankrekening	2021
37	Financiële sector	Liquiditeitsvoorziening banken	CBvS	Banken die tijdelijk liquiditeitsproblemen hebben kunnen trekken uit een speciale voorziening van de Centrale Bank. Als tegenwaarde wordt een deposito certificaat bij de CBvS gedeponneerd.	Banken worden ondersteund	2022
38	Financiële sector	Roadmap herstructurering en herkapitalisatie financiële sector, hervorming (en governance) banken	Min. Financiën CBvS	Er zal een roadmap gemaakt en geïmplementeerd worden om de financiële sector te herkapitaliseren en hervormen en het toezicht	Er heeft een boekenonderzoek bij de banken plaatsgehad.	nov. 2021 – dec. 2022

				te verbeteren. Hiertoe wordt een onafhankelijke internationale expert aangetrokken.	De banken zijn versterkt en het toezicht is verbeterd.	
39	Financiële sector	Benoemen van Comité voor Financiële Stabiliteit (CFS)	Min. Financiën CBvS	Het CFS bestaat uit vertegenwoordigers van MinFin en CBvS. De taak is om de risico's op het gebied van financiële stabiliteit te diagnosticeren en plannen op te stellen om deze te beheersen en tegen te gaan.	Het CFS is operationeel	Aug. 2021
40	Financiële sector	Wet op de Afwikkeling van Banken (<i>Bank Resolution Act</i>)	CBvS Min. Financiën DNA	Introductie van een wettelijk raamwerk waardoor CBvS het mandaat krijgt om effectief in te grijpen in geval van problemen bij de banken	De wet is aangenomen	Aug. 2021
41	Financiële sector	Herziening van de Wet Bank- en Krediet Toezicht (<i>Bank and Credit Supervision Act</i>)	CBvS Min. Financiën DNA	De herziening van deze wet moet leiden tot een betere risk-based supervisie van banken	De wet is herzien	Juli 2022
42	Financiële sector	Modernisering financiële sector	CBvS Min. Financiën DNA	Betere wetgeving om de financiële sector te moderniseren, waaronder het verzekeringswezen, pensioenfondsen en andere fondsen. Eerst een samenhangend plan maken m.b.t. de hervormingen en implementeren m.b.v. deskundigen.	Het plan is gemaakt Concept wetten zijn ingediend bij DNA	2022
De gearceerde nummers betreffen 18 maatregelen die reeds in uitvoering zijn.					Opbrengsten en besparingen in 2021 SRD 4.591 miljoen	

3.8 Resultaten

De overheid probeert een primaire fiscale balans te bereiken van -1,8% van het BBP in 2021 en een surplus van 4,5% tegen 2024.

De maatregelen in tabel 3.1 leveren een aantal inkomsten en besparingen op voor de begroting, maar er zijn ook wat extra uitgaven van het Sociaal Vangnet (tabel 4.2). De effecten van deze maatregelen zijn doorgerekend door het Planbureau met het Surya model. Hiernaast is ook gebruik gemaakt van het CBMOD-model van de Centrale Bank. De resultaten van de doorrekeningen worden hieronder weergegeven op verschillende manieren. Daarnaast heeft het IMF zaken ook doorgerekend en die berekeningen nemen we hier mee. Allereerst wordt het effect van de beleidsmaatregelen op de inkomsten en uitgaven van de overheid aangegeven (zie tabel 3.2). Daarna worden de macro-economische effecten weergegeven (tabel 3.3 t/m 3.6).

3.8.1 Fiscale effecten van de geselecteerde beleidsmaatregelen

Gezien de omvang van het financieringstekort en het schuldaflossingsgat van de overheid zijn 16 maatregelen opgenomen, waarvan 13 om de inkomsten te verhogen en 3 om de uitgaven te verminderen. Daarnaast zijn er 12 maatregelen om de negatieve effecten van het Herstelplan en de COVID- situatie op te vangen (zie verder § 4.2).

Over een periode van drie jaar is het doel om het fiscale primaire tekort te reduceren met 15% van het BBP. De inkomstenverhogende maatregelen zorgen samen voor extra inkomsten, terwijl drie additionele uitgave verminderende maatregelen daar een besparing aan toevoegen. Maar om de negatieve effecten te compenseren zullen er extra uitgaven in de sociale sfeer gedaan worden. De overheid committeert zich eraan om die uitgaven de komende jaren rond de 5,3% van het BBP te houden.

In 2021 is het effect van de maatregelen op de inkomsten en uitgaven zodanig dat de primaire balans van het BBP van -10,2% afneemt tot -1,8% en in 2022 verder verbetert tot 1,7%.

3.8.2 Macro-economisch effect van de beleidsmaatregelen

De algemene evaluatie van het Herstelprogramma laat zien dat de meeste maatregelen in 2021 worden genomen en ook al resultaat hebben in dat jaar. De additionele maatregelen om de economie in de jaren erna te stimuleren worden besproken in hoofdstuk 4.

Tabel 3.2 geeft aan wat de waarde of aandeel van sleutelindicatoren is nadat de maatregelen zijn geïmplementeerd. Een van de uitkomsten is dat het totaalpakket een positief effect heeft op de groei van het BBP. In 2021, wanneer de meeste fiscale en monetaire maatregelen worden genomen daalt het BBP nog wel met 3%, maar dat is al een hele verbetering t.o.v. 2020 toen er een inkrimping was van -13,5%. Vanaf 2022 zien we een positieve groei van het BBP.

Tabel 3.2: Projecties van geselecteerde Macro-Economische Indicatoren 2020-2023

	UNITS	2020	2021	2022	2023
Real Sector					
Real GDP growth	in %	-13,5	-3,0	1,3	2,1
Consumer prices (period averages)	in %	34,9	44,9	22,0	14,5
Consumer prices (end of period)	In %	60,7	26,2	18,2	11,7
GDP Deflator	in %	31,2	44,2	21,0	13,3
Nominal GDP	in mln SRD	35.738	49.963	61.242	70.832
Balance of Payments					
Gross international reserves	in mln USD	585	773	1091	1302
Import coverage	in months	3,4	4,5	6,4	7,4
Reserve adequacy (risk weighted measure)	in months exports	4,7	4,5	4,7	4,7
Government					
Primary balance	in % of GDP	-10,2	-1,8	1,7	3,5
Memorandum Items					
Gold Price	USD, year avg	1.770	1.747	1.708	1.671
Oil Price (WTI)	USD, year avg	41,3	58,5	54,8	52,5

De *primary balance*, die in 2020 nog flink negatief was, is in 2021 nog iets negatief (-1,8%) maar al sterk verbeterd ten opzichte van het jaar ervoor. In 2022 en 2023 wordt de *primary balance* positiever (resp. 1,7% en 3,5%).

De inflatie die in 2020 nog 61% was wordt -indien alle maatregelen consequent worden uitgevoerd- in 2021 met 26% al een stuk minder en daalt vanaf 2024 onder de 10%. De verwachting is dat door de wisselkoersmaatregelen die 1 maart 2021 ingaan (zie § 3.4) en een aantal additionele maatregelen de inflatie inderdaad omlaag zal gaan.

Tabel 3.3: Goederenbalans van de Betalingsbalans in het geprojecteerde BBP				
	2020	2021	2022	2023
Totale export (in mln. USD)	2.447	2.417	2.458	2.504
Totale export als % van het BBP	91,0	92,3	91,3	89,9
Totale import (in mln. USD)	1.846	2.051	2.059	2.109
Totale importen als % van het BBP	68,7	78,3	76,5	75,7

Inkomsten

De maatregelen resulteren in een significante verbetering van de primaire en algemene balans van de overheid (zie tabel 3.4). Dat komt vanwege de aanpassing van de omzetbelasting en vooral door de introductie in 2022 van de Belasting op Toegevoegde Waarde (BTW). Ook is er een verwachting dat door verbeterde administratieve procedures bij de belastingdienst en douane dat de belastingen en invoerrechten zullen toenemen, maar dat is nog niet zichtbaar. De niet-belasting middelen nemen toe door de verhoging van de royalty's op de kleine goud mijnbouw en de verhoging van de grondhuur.

Uitgaven

De primaire uitgaven als geheel nemen in procent van het BBP af van 30% in 2020 tot 26% in 2023 (tabel 3.4). De lonen van ambtenaren stijgen nominaal in 2021, maar door een daling van het aantal ambtenaren in het kader van het Public Sector Reform programma, nemen de personele uitgaven relatief wat af tot 8,3% van het BBP. De goederen en diensten zullen ook iets teruglopen. De subsidies en transfers nemen vooral af door het wegvallen van de EBS-subsidies. De overige uitgaven nemen toe in het kader van het Sociaal Vangnet, maar worden weer gecompenseerd door de besparingen door het wegvallen van een deel van de elektriciteitsubsidie en de rationalisering van de openbare gezondheidszorg (m.n. Bazo kaarten).

De inkomsten nemen geleidelijk aan toe, terwijl de uitgaven afnemen, zodat de begroting in evenwicht komt, althans de uitgaven niet uitsteken boven de inkomsten. De primaire balans die in 2020 nog -10,2% was wordt in 2022 positief met 1,7% en neemt daarna toe -tot 3,5% in 2023. Dat betekent dat de financieringsbehoefte in gelijke mate afneemt.

Tabel 3.4: Fiscal benchmarks in percentage van het BBP, Program Scenario 2020-2023				
	2020	2021	2022	2023
Revenues	19,8%	27,2%	29,2%	29,2%
Taxes	14,4%	17,8%	19,0%	19,3%
Direct Taxes	8,2%	9,7%	10,1%	10,2%
Of which: mineral taxes	4,1%	5,6%	5,7%	5,6%
Indirect Taxes	6,2%	8,1%	8,9%	9,1%
Non-tax revenue	5,4%	9,4%	10,2%	9,9%
Of which: mineral resource revenues	3,0%	7,0%	7,7%	7,4%
Grants	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Expenditures				
Primary expenditures	30,0%	29,0%	27,4%	25,7%
Compensation of employees	11,3%	10,1%	9,1%	8,3%
Other primary current expenditure	16,3%	16,5%	15,5%	14,0%
Net acquisition of nonfinancial assets	2,4%	2,4%	2,9%	3,4%

Monetair

De internationale reserves zullen gaandeweg toenemen (tabel 3.5) en de importdekking in maanden zal elk jaar stijgen tot 7,4 maanden in 2023. Zelfs indien de ringfencing en geldswap worden meegenomen d.w.z. geld waar niet aan gekomen kan worden, zal de importdekking toenemen.

Tabel 3.5: Internationale reserves en importdekking 2020-2023					
		2020	2021	2022	2023
Internationale reserves	in mln. USD	585	773	1.091	1.302
Import dekking	in maanden	3,4	4,5	6,4	7,4

3.9 Aanbevelingen

De hierboven aangegeven maatregelen en resultaten, alsook het algemene effect van de fiscale operaties, zullen in belangrijke mate kunnen voorzien in de financieringsbehoefte van de overheid. Het programma dat tot nu toe beschreven is, vereist echter additionele maatregelen om het financieringstekort structureel te verminderen en daarbij de behoefte aan schuldcreatie te beperken.

Reële sector

Om de groei van de deviezenreserve te stimuleren, moet het programma incentives geven ter stimulering van de productie en export. Daarbij moet er gediversifieerd worden in het exportpakket, waarbij Suriname minder afhankelijk wordt van geïmporteerde input, omdat hierdoor thans te veel beslag gelegd wordt op vreemde valuta, wat de lopende rekening van de betalingsbalans negatief beïnvloedt. De Nationale Ontwikkelings Bank (NOB) zal ingezet worden om het klein- en middenbedrijf te stimuleren middels specifieke investeringskredieten. Het moet ook een stuk makkelijker worden om een bedrijf op te zetten en zaken te doen. Deze maatregelen en projecten worden in hoofdstuk 4 benoemd.

Betalingsbalans

De maatregelen resulteren in een tijdelijk overschot van het saldo op de lopende rekening. Dit saldo fluctueert nogal, mede onder invloed van de sterke prijsfluctuaties op de wereldmarkt voor onze exportproducten. Er moet dan ook bij de stimulering van productie en export meer gebruik gemaakt worden van technologie en input die de importcomponent van de export verminderen en daardoor bijdragen tot verbetering van de goederenbalans. Zie hoofdstuk 4.

Fiscaal

De uitkomsten van het huidig programma moeten afgezet worden tegen de financieringsbehoefte van de overheid. In dat kader moet overwogen worden om de verhoging van de loonsom te temperen of te spreiden over een langere periode zodat er minder inflatie- en liquiditeitsdruk wordt geschapen. Dit kan via Public Sector Reform, waarbij het aantal ambtenaren afneemt.

De financieringsbehoefte van de overheid moet worden verminderd tot een duurzaam niveau. Daarom moeten de uitgaven voor lonen, goederen en diensten en subsidies worden geëvalueerd. In principe behoren subsidies die de markt verstoren uit de begroting te worden geëlimineerd. Ook moet de overheid nagaan of het zinvol is plafonds voor de diverse hoofdcategorieën van uitgavenposten te stellen. Zo kan worden vastgelegd dat de lonen en subsidies niet meer mogen belopen dan een bepaald percentage van het totaal der lopende uitgaven. Hierdoor kan het makkelijker worden om het financieringstekort en de financieringsbehoefte te managen.

Monetair

Het aanpassen van de Bankwet voor grotere autonomie en uitbanning van de wettelijke mogelijkheid tot monetaire financiering van de overheid door de Centrale Bank. De overheid moet eventuele kleine tekorten monetair-neutraal financieren via de binnenlandse geld- en kapitaalmarkt.

De opbouw van internationale reserves voor herstel van vertrouwen in de munt. De netto aanwas in de reserves zal afhangen van voldoende valutaverkopen aan de Centrale Bank uit hoofde van exporten en

het buitenlandse kapitaalverkeer, waardoor zonder meer kan worden voldaan aan de reguliere en incidentele externe betalingsverplichtingen.

De netto binnenlandse geldschepping zal gekoppeld moeten zijn aan de verwachte economische groei en verwachte inflatie, zoals eerder aangegeven.

Financiële sector

Ook hier is belangrijk dat de overheidsuitgaven onder controle blijven zodat er meer ruimte is voor de particuliere sector om te lenen, waardoor er ook meer vertrouwen ontstaat in de financiële sector. Verder is belangrijk dat de commerciële banken garanties hebben dat het geld dat door particulieren bij hen wordt belegd veilig is en het systeem in staat is om deze tegoeden terug te geven wanneer ze opgevraagd worden (een depositogarantiesysteem). De *National Risk Assessment* moet afgerond worden en zwakke onderdelen moeten verbeterd worden, zodat het financieel systeem de toets van betrouwbaarheid doorstaat en witwassen tegengaat. Het proces van het bij wet introduceren van een depositogarantiesysteem dient te worden voortgezet, nadat het bancaire systeem is opgeschoond. Dit laatste zal bereikt worden middels een gedegen doorlichting van de banken door een internationaal bureau, gevolgd door herkapitalisatie en herstructurering waar nodig. De Centrale Bank moet op tijd en op directe wijze kunnen interveniëren bij banken die dreigen om te vallen en daartoe zal een Wet voor Afwikkeling van Banken (*Bank Resolution Framework*) moeten komen, die vroege interventie, herstelmaatregelen en afwikkeling van financiële instituten toestaat. Ook zal het toezichthoudend raamwerk van de CBvS versterkt worden middels een herziening van de Wet Bank- en Krediet Toezicht (*Bank and Credit Supervision Act*) zodat een breder risico gebaseerd toezicht mogelijk wordt. Een gezond bankensysteem, met voldoende herkapitalisatie en toezicht, zal samen met een depositogarantiesysteem het vertrouwen van het publiek over de veiligheid van hun geld doen toenemen.

Door directe aansluiting van alle banken op het SNEPS-platform (*Suriname National Electronic Payment System*) van de Centrale Bank zullen overmakingen geen dagen meer in beslag nemen om over te boeken, maar direct doorgeleid worden (*Straight Through Processing – STP*), waardoor het betalingsverkeer sneller en efficiënter wordt. Ook de aanname van de wet Kredietregistratiebureaus (in 2016 ingediend bij DNA) zal positief werken, omdat daarmee non-performing loans beter worden voorkomen.

De rol van de cambio's als deel van het financieel systeem moet opnieuw bekeken worden. De cambio's zijn in het leven geroepen met het oorspronkelijk doel als intermediaire organisaties te fungeren bij transacties in vreemde valuta van relatief kleine omvang van cliënten die te weinig toegang hebben tot de commerciële banken (spot transacties). In de loop der tijd hebben de cambio's echter -tegen de wettelijke bedoeling in- hun werkterrein fors uitgebreid. Teneinde het toezicht op de cambio's te verbeteren, zal een heroriëntatie van de rol van de cambio's moeten plaatsvinden. In principe behoren cambio's kantoren te zijn waar men kleine hoeveelheden vreemde valuta kan kopen of verkopen en daar moet men zich toe beperken.

De informele sector in Suriname blijft groot en beslaat o.m. een groot deel van de kleine goudmijnbouw, welke wel een behoorlijke output heeft. Via *financial inclusion* zal getracht worden om een groter deel

van de informele sector zichtbaar te maken en te formaliseren. Dat zal de werking van het bancaire systeem bevorderen en meer mensen en bedrijven bereikbaar maken voor girale transacties.

Social inclusiveness and preparedness

Communicatie is belangrijk om de bevolking te informeren over de effecten welke uitvoering van het plan naar verwachting zal opleveren. Het is evenzeer van belang om duidelijk aan te geven op welke wijze de maatregelen zullen worden geïmplementeerd en welke bijdrage de bevolking daarbij zal moeten leveren. Communicatie en informatie van sociale actoren zoals de vakbeweging, bedrijfsleven, de media, de handel, de banken, en overheidsmanagers die belast zijn met de uitvoering van en toezicht op het programma, zullen cruciaal zijn voor het succes van het programma.

3.10 Risicofactoren

Het huidige monetaire en fiscale programma bergt een aantal risico's in zich, waarvan de belangrijkste zijn:

1. De positieve effecten van de maatregelen, met name aan de inkomstenkant, kunnen negatief beïnvloed worden indien de prijzen voor natuurlijke hulpbronnen lager uitvallen dan verwacht, waarbij het vooral gaat om olie- en goudprijzen. Hierbij dient bedacht te worden dat 40% tot 45% van de inkomsten van de overheid afkomstig is uit de mijnbouwsector.
2. Indien de overheid haar uitgaven niet verder beperkt, kan handhaving van de Bankwet en de introductie van verdere wetgeving om het aangaan van leningen bij de Centrale Bank te beperken dan wel te verbieden, in gedrang komen. Dit zal dan weer druk op de wisselkoers uitoefenen, waarbij aangetekend wordt dat de officiële wisselkoers inmiddels alweer bijna 30% onder de parallelkoers ligt.
3. De toename van de monetaire reserve komt onder druk te staan zonder maatregelen om de bedrijvigheid in de lokale private sector te stimuleren. Daarbij moet het gaan om maatregelen om incentives te geven aan investeringen in de productieve en exportsectoren.
4. Maatregelen die bedoeld zijn om de efficiency te verhogen eisen een deskundige staf op de overheidskantoren en –instituten. De staf dient waar nodig een upgrading te ondergaan om beter te plannen, te managen en controle op de uitvoering uit te oefenen, terwijl zij tijdig en volledig moet rapporteren over de uitkomsten van de maatregelen. Dit is in het bijzonder van belang voor maatregelen zoals de introductie van de BTW, het herzien van de vrijstelling van invoerrechten op kapitaalgoederen en halffabricaten, het opschonen van het BAZO bestand en de implementatie van de subjectsubsidie in de energiesector.
5. Het niet vanaf het begin betrekken van belangrijke sociale partners, stakeholders en managers die verantwoordelijk zijn voor de implementatie kan een obstakel gaan vormen bij de uitvoering van het programma.

3.11 Samenwerking met het IMF

Reeds in een vroeg stadium is gebleken dat de zeer hoge schuldenlast elk herstel in de weg zal staan, omdat het een te groot beslag op de overheidsinkomsten zal leggen, waardoor wij de eerstkomende jaren niet uit de problemen zullen geraken. Ook bleek dat vanwege het gebrek aan deviezen dat het heel lastig zal zijn om op monetair gebied te komen tot stabilisatie van de wisselkoers. De overheid kan ook niet te veel uit eigen begroting doen indien de inkomsten achterblijven, hetgeen vanwege verzwakte instituten en de COVID-19 pandemie helaas het geval is. Suriname ontkomt daarom niet aan externe ondersteuning voor projecten en beleidsprogramma's om de scheefgegroeide economie recht te trekken. Ook is er deskundige ondersteuning nodig om de schuldenlast over een langere periode te spreiden en te verminderen. Het IMF heeft de nodige kennis en ervaring in huis om hierbij te assisteren, waarbij tevens de IDB, Wereldbank en andere donoren meekijken en via financiering van noodzakelijke projecten en programma's ondersteuning kunnen geven. Voor het adviseren over de aanpak van de schuldenproblematiek is het bureau Lazard Frères aangetrokken.

Zoals aangegeven in hoofdstuk 2 spelen veel van de financieel-economische problemen al enkele jaren. Dat was de aanleiding voor de vorige regering om in 2016 het IMF te benaderen voor een Stand-By-Arrangement (SBA). In mei 2016 werd dat SBA-programma voor 24 maanden door de IMF Board goedgekeurd voor een bedrag van US\$ 478 miljoen (265% van het Surinaamse quota bij het IMF) als betalingsbalans steun. De toenmalige Surinaamse regering begon de economie aan te pakken, waarbij een neerwaarts aanpassen van de externe waarde van de nationale munt noodzakelijk was. In twee fasen werd de Surinaamse dollar gedevalueerd, eerst met 21% en daarna met nog eens 60%. Jammer genoeg heeft de Surinaamse regering het beleidsprogramma toen niet afgemaakt, waardoor een aantal noodzakelijke hervormingen niet meer zijn uitgevoerd. Men heeft toen de oorzaken niet aangepakt, maar uiteindelijk slechts de gevolgen van de crisis bestreden via een veelheid aan binnenlandse en buitenlandse leningen, waardoor de crisis in feite vooruit werd geschoven en verergerd tot wat het nu is. De huidige regering heeft het IMF in september 2020 benaderd om over een nieuwe Stand-By-Arrangement te praten. Het IMF heeft daar positief op gereageerd en in november 2020 zijn de eerste formele gesprekken begonnen. In januari/februari 2021 is er een officiële IMF-missie 'geweest' (per zoom), die met vele stakeholders heeft gesproken en waarbij de besprekingen zijn begonnen en voorlopig afgerond met de Minister van Financiën & Planning, samen met de Governor van de Centrale Bank. Over veel zaken werd in februari overeenstemming bereikt, terwijl enkele andere issues (wisselkoersbeleid, schuldenvraagstuk, aanname gewijzigde begroting 2021, en communicatiebeleid) nadere bespreking vergden. Inmiddels blijkt ook dat een Extended Fund Facility (EFF) beter past bij Suriname –m.n. vanwege de langere aflossingstermijn- dan een Stand-By-Arrangement. Na goedkeuring van het Herstelplan door de Regeringsraad werd eind april alsnog overeenstemming met het IMF bereikt (zgn. Staff Level Agreement).

3.12 Doelstellingen van de Extended Fund Facility

In hoofdstuk 1.4 zijn de doelstellingen van het Herstelplan 2020-2022 geformuleerd. Die zijn wat uitgebreider dan de doelstellingen van een EFF, omdat de scope van het IMF beperkter is dan die van het Herstelplan. Het EFF 2021-2023 heeft als doel om de scheefgetrokken financieel-economische situatie van Suriname tot normale proporties terug te brengen, waarbij de overheid zorgt voor een houdbaar begrotingssaldo, de particuliere sector meer vertrouwen heeft om te investeren, haar

bedrijvigheid op te voeren en arbeidsplaatsen te scheppen, mede waardoor de uitholling van de koopkracht van de burgers omgebogen wordt in positieve richting.

Vanwege de Staff Level Agreement met het IMF, is het zinvol aan te geven wat de financieel-economische doelstellingen voor de overheid in de periode 2021-2024 uitgewerkt in targets, zijn bij de implementatie van een EFF (zie tabel 3.6).

Tabel 3.6: Targets van een Extended Fund Facility voor Suriname	
Doel	Target
Fiscale duurzaamheid herstellen	<ul style="list-style-type: none"> - Verlaging van het primaire saldo op de begroting met 15% van het BBP tussen 2021 en 2024. - Aanpassing van de begroting, in het bijzonder de structurele verlaging van de lopende bestedingen. - Voldoende inkomen genereren om de uitgaven te dekken, zodat de lopende bestedingen uit de lopende ontvangsten kunnen worden gefinancierd inclusief de rentelasten. - Het institutionele fiscale raamwerk versterken.
Schuld terugbrengen naar draagbaar niveau	<ul style="list-style-type: none"> - Terugdringen van de schuldratio tot 120% van het BBP in 2024 en 60% in 2035. - Verlagen van de Gross Financial Needs tot gemiddeld 9% per jaar (en minder dan 12% in elk willekeurig jaar).
Versterken Sociaal Vangnet om meest kwetsbare groep beter te beschermen	<ul style="list-style-type: none"> - Het Sociaal Vangnet moet de meest kwetsbare groepen ondersteunen - De laagste 40% inkomens zullen volledig gecompenseerd worden v.w.b. elektriciteitsstarieven en in geval andere subsidies wegvallen. - Er zal ongeveer 5,3% van het BBP aan sociale uitgaven gedaan worden.
Monetair Raamwerk en wisselkoers	<ul style="list-style-type: none"> - Inflatie naar 26% terugbrengen in 2021 en rond 10% tegen eind 2024. - Opbouwen internationale reserves door de Centrale bank. - Unificatie van de wisselkoers.
Versterken financieel systeem	<ul style="list-style-type: none"> - Verbetering en waarborging van de solvabiliteit en levensvatbaarheid van de commerciële banken. - Aanpassing van wet en regelgeving m.b.t. het bankwezen en toezicht daarop door de Centrale Bank. - Versterken mandaat CBvS en herkapitalisatie.
Corruptiebestrijding, sterke instituten en verbeterd AML/CFT netwerk	<ul style="list-style-type: none"> - Versterken van de corruptiebestrijding en het anti-corruptie raamwerk. - Verbeteren van de transparantie van de publieke sector. - Zorgen voor een goed raamwerk om Money Laundering en financiering van terrorisme (AML/CFT) tegen te gaan.

4 STIMULEREN ECONOMISCHE GROEI, VERSTERKEN INSTITUTEN EN SOCIALE SECTOR

4.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk zijn de fiscale en monetaire maatregelen aan de orde gekomen. Zoals daar is aangegeven zijn er echter meer maatregelen nodig om Herstel te bereiken. Deze maatregelen komen in dit hoofdstuk aan de orde. Het gaat daarbij om maatregelen in het kader van het Sociaal Vangnet, maatregelen om de bedrijvigheid en groei aan te moedigen (waaronder investeringen), maatregelen om instituten en het bestuur te versterken, en maatregelen om de samenleving te versterken.

Elke paragraaf die een bepaald onderdeel beschrijft wordt afgesloten met een tabel met maatregelen en projecten. Er zijn vele honderden projecten van verschillende ministeries en particulieren. Er is een selectie gemaakt, waarbij met name is gelet op de bijdrage aan het betreffende onderdeel en waarbij de kleinere projecten niet zijn opgenomen (hetgeen niet betekent dat die niet zullen worden uitgevoerd). Ook is gelet op maatregelen en projecten die liefst in 2021 uitgevoerd kunnen worden met uitloop naar 2022 en 2023. Hiernaast loopt het normale werk en de programma's van de ministeries –zoals vastgelegd in de begroting 2021- uiteraard door.

Bij de maatregelen is aangegeven welke duurzame ontwikkelingsdoelstellingen (Sustainable Development Goals) van de Verenigde Naties worden bevorderd, zodat rapportages dat later ook mee kunnen nemen. Suriname staat op de 86^e plaats en zal de SDGs serieuzer moeten nemen. Na uitvoering van het Herstelplan moet Suriname dan ook een stuk hoger scoren. De maatregelen en projecten in de tabellen in dit hoofdstuk dragen op de volgende wijze bij aan de SDGs (in de tabellen is dat per maatregel/project aangegeven):

- SDG 1: Geen armoede (16x)
- SDG 2: Geen honger (7x)
- SDG 3: Goede gezondheid en welzijn (5x)
- SDG 4: Kwaliteitsonderwijs (12x)
- SDG 5: Gendergelijkheid (2x)
- SDG 6: Schoon water en sanitair (7x)
- SDG 7: Betaalbare en duurzame energie (8x)
- SDG 8: Eerlijk werk en economische groei (11x)
- SDG 9: Industrie, innovatie en infrastructuur (40x)
- SDG 10: Ongelijkheid verminderen (10x)
- SDG 11: Duurzame steden en gemeenschappen (20x)

SDG 12: Verantwoorde consumptie en productie (2x)

SDG 13: Klimaatactie (1x)

SDG 14: Leven in water (0x)

SDG 15: Leven op het land (0x)

SDG 16: Vrede, Justitie en sterke Publieke Diensten (25x)

SDG 17: Partnerschap om doelstellingen te bereiken (10x)

Uit de verdeling van de SDGs blijkt duidelijk het accent op economische aspecten (51x nl. SDG 8 + 9), de institutionele versterking (25x SDG 16), gemeenschapsontwikkeling (20x SDG 11), en armoedebestrijding (23x SDG 1+2). Daarnaast zijn er een aantal algemene voorzieningen, die het welzijn bevorderen en ongelijkheid moeten terugdringen.

Tabel 4.1 laat de grote lijnen (strategiematrix) zien van de maatregelen die in hoofdstuk 3 en 4 worden genoemd.

Tabel 4.1: Strategiematrix van maatregelen Herstelplan

Strategiematrix Monetaire maatregelen	
<i>Strategisch doel:</i>	De macro- economische verhoudingen zijn teruggebracht tot realistische proporties met correctieve maatregelen, welke een voedingsbodem vormt voor gezonde sociaaleconomische groei en een aantrekkelijk investeringsklimaat
Uitkomst 1:	Inflatie beneden 10% vanaf 2024 (“single digit inflation)
Uitkomst 2:	Flexibele wisselkoers
Uitkomst 3:	Het financieel systeem, inclusief de Centrale Bank, is versterkt en werkt goed
	Maatregelen Zie tabel 3.1, no. 1 t/m 9 en no. 33 t/m 37; SDG 8
Strategiematrix Fiscale maatregelen	
<i>Strategisch doel (SDG 8 en 10):</i>	Het fiscale beleid is bedoeld om niet alleen de inkomsten te verhogen, maar ook om de groei van de economie te stimuleren en tegelijk te zorgen voor een betere bijdrage aan de schatkist van alle burgers, waarbij de breedste schouders de zwaarste lasten dienen te dragen
Uitkomst 1:	Jaarlijkse primaire saldo van 4% van het BBP in 2025
Uitkomst 2:	Structurele verlaging van de lopende bestedingen tot een bepaald percentage van de lopende inkomsten (ca 80%-90%, incl. rentelasten)
	Maatregelen Zie tabel 3.1, no. 10 t/m 32; SDG 8 en 10
Strategiematrix maatregelen voor Economische Groei	
<i>Strategisch doel:</i>	Productie, export en werkgelegenheid worden vergroot door het aantrekken en faciliteren van particuliere investeringen van binnenlandse en buitenlandse bedrijven. Daarmee zijn arbeidsplaatsen geschapen, en is de productie en export verhoogd. Er zijn ook een aantal infrastructurele en ondersteunende dan wel voorbereidende investeringen die de productie verhogen, de export vergroten en het arbeidspotentieel mobiliseren
Uitkomst 1:	Economische groei, zo hoog mogelijk. In 2021 is die groei nog negatief, maar daarna slaat het om.
Uitkomst 2:	Werkgelegenheidscreatie door de private sector
Uitkomst 3:	Ondersteuning private sector m.b.t. financiering.
	Maatregelen Zie tabellen 4.3 en 4.4; SDG 8,9 en 12

Strategiematrix Institutionele maatregelen	
<i>Strategisch doel:</i>	Structurele en institutionele hervormingen doorvoeren om (o.a. middels goed bestuur) de groei van de private sector te stimuleren.
Uitkomst 1:	Het tripartiet overleg om de lokale business environment te stimuleren werkt goed en levert resultaten op.
Uitkomst 2:	Belangen van de lokale sectoren worden beter middels wetgeving, fysieke middelen, etc., beschermd
Uitkomst 3:	Een kleinere, slimmere en efficiëntere overheid is de private sector beter dienstbaar
	Maatregelen Zie tabel 4.5; SDG 16
Strategiematrix Sociale maatregelen	
<i>Strategisch doel:</i>	Er is een sociaal vangnet, met aanvullende maatregelen op medisch gebied, het onderwijs en de huisvesting en projecten gericht op het voorzien in basisbehoeften van daarvoor in aanmerking komende doelgroepen, die onder andere de woon- en leefomgeving verbeteren
Uitkomst 1:	De minst weerbaren in de samenleving zijn beschermd tegen de effecten van de Covid-19 pandemie
Uitkomst 2:	De minst weerbaren in de samenleving zijn beschermd tegen de (negatieve) effecten van de monetaire en fiscale maatregelen
Uitkomst 3:	Er is een structurele aanpak van buurt- en gemeenschapsontwikkeling
	Maatregelen Zie tabel 4.2 en 4.6; SDG 1 t/m 7

4.2 Sociaal Vangnet

De uitvoering van een Herstelplan is niet iets dat een regering graag doet, maar is noodzakelijk wanneer voortzetting van de financieel-economische situatie die men is komen aantreffen niet houdbaar meer is d.w.z. niet leidt tot duurzame welvaart en welzijn. Dat punt is helaas bereikt en is in hoofdstuk 2 uitvoerig geanalyseerd. Het treffen van maatregelen in de fiscale en monetaire sfeer om de economie recht te trekken, zal jammer genoeg veel huishoudens treffen. Het gaat weliswaar om tijdelijke pijn, omdat het doel dat beoogd wordt juist is om de economie weer op een groeispoor te zetten, waarbij de welvaart en welzijn voor de meeste huishoudens weer zal toenemen. Om die tijdelijke pijn op te vangen en er met name voor te zorgen dat de meest kwetsbare groepen, maar ook de gemiddelde burger, niet in een uitzichtloze situatie terecht komen, is er –naast de bestaande sociale voorzieningen- een tijdelijk Sociaal Vangnet nodig. Dit is ook aangegeven in het Regeerakkoord 2020-2025 (prioriteitsactie Urgentiefase nr. 2).

De omvang van het Sociaal Vangnet wordt bepaald door wat Suriname reeds aan sociale voorzieningen heeft en de ruimte die in de begroting en via speciale projecten geschapen kan worden voor additionele voorzieningen. Daarbij dient rekening gehouden te worden met de kwetsbare groepen en moeten de additionele voorzieningen gericht zijn om die kwetsbare groepen daadwerkelijk te ondersteunen. Een spreiding van verschillende maatregelen is aan te bevelen, zodat het Sociaal Vangnet een breed vangnet is.

Suriname heeft –in tegenstelling tot vele andere landen in de regio- een redelijk ontwikkeld pakket van sociale, medische voorzieningen en subsidies. Het ministerie van Sociale Zaken en Volkshuisvesting heeft een aantal reguliere programma's lopen waar sociaal zwakke huishoudens en personen een beroep op kunnen doen: Het gaat hierbij om sociale bijstand via verschillende beleidsprogramma's (SRD 585 miljoen op de begroting in 2021), medische premies en bijstand (SRD 239 miljoen) en subsidies aan sociale instellingen (SRD 6 miljoen); samen SRD 830 miljoen. Er is buiten de reguliere begroting ook een huisvestingsprogramma met de Islamic Development Bank van US\$ 35 miljoen dat opgestart wordt en een huisvestingsprogramma met China voor 350 huizen. Hiernaast heeft het ministerie van Volksgezondheid een pakket aan medische voorzieningen via subsidies aan een aantal organisaties zoals de Medische Zending Suriname, die het hele binnenland gratis van voorlichting, poliklinische behandeling en medicijnen voorziet (SRD 33 miljoen). Ook de poliklinieken van de Regionale Gezondheidsdienst in de kustvlakte worden gesubsidieerd (SRD 40 miljoen). Verder worden lig-, verpleeg- en medische kosten van chronische patiënten in het Psychiatrisch Centrum betaald (SRD 25 miljoen). Indien we ook de kosten aan het Rode Kruis (SRD 4 miljoen), de Jeugd tandverzorging (SRD 11 miljoen) en additionele bijdrage aan het Staatsziekenfonds (SRD 20 miljoen) erbij rekenen dan gaat het om een totaalpakket van SRD 133 miljoen. Via andere ministeries worden hier en daar subsidies verstrekt, zodat het geheel zeker boven de SRD 1 miljard uitkomt. Het betekent dat personen die tot een arme of kwetsbare groep behoren, maar ook veel gewone burgers, reeds een aantal voorzieningen krijgen dan wel daar een beroep op kunnen doen. Bij het Sociaal Vangnet gaat het dus vooral om additionele voorzieningen, waardoor het reeds bestaande net breder wordt gespannen.

Er is in Suriname reeds een organisatorisch en logistieke structuur en netwerk om de bestaande voorzieningen en diensten te distribueren. In andere landen waar sociale en medische voorzieningen ontbreken is men overgegaan tot een systeem van *Conditional Cash Transfers*, maar dat is voor Suriname niet nodig. In navolging van een eerder advies van terzake deskundigen over armoedebestrijding wordt aanbevolen om de maatregelen in het kader van het Sociaal Vangnet, zoveel mogelijk te laten samenvallen met bestaande en reguliere beleidsprogramma's van de ministeries.³⁶ Het bouwen van nieuwe instituten voor distributie van voorzieningen en diensten kost immers veel tijd, naast deskundigheid en managementvaardigheden; die tijd is er nu niet. Het is daarom beter om bestaande voorzieningen op te toppen dan wel te verbeteren, en waar er nieuwe maatregelen nodig zijn voor doelgroepen die anders niet bereikt worden gebruik te maken van bestaande organisaties en hun

³⁶ Dit is al in 2013 duidelijk gemaakt aan de toenmalige regering die ook speelde met het idee van Conditional Cash Transfers. Consortium van Wetenschappers: Roadmap voor armoedebestrijding en introductie van een Sociaal Zekerheidsstelsel in 2013. IGSR, 2013.

netwerk. Het Sociaal Vangnet betreft een stelsel van vaak tijdelijke maatregelen, zodat het ook geen zin heeft om nieuwe instituten en organisaties op te zetten, die na een tijd weer ontmanteld moeten worden.

Naast het pakket van bestaande voorzieningen en diensten (van SRD 1 miljard) wordt er SRD 2,643 miljard extra per jaar vrijgemaakt voor het Sociaal Vangnet tijdens de uitvoering van het HP in de periode 2021-2022. In tabel 4.2 worden de maatregelen aangegeven. Deze tabel is een vervolg van tabel 3.1 waar de fiscale en monetaire maatregelen zijn aangegeven. In tabel 3.2 was het effect van het Sociaal Vangnet al aangegeven in relatie tot de fiscale maatregelen en besparingen. Het Sociaal Vangnet is voorlopig voor 2021 volledig uitgewerkt, maar nog niet voor 2022 en 2023, omdat dat mede af zal hangen van wat er in 2021 gebeurt. Er kunnen dus aanpassingen plaatsvinden.

Het niveau van de sociale ondersteuning (incl. het Sociaal Vangnet) wordt voor de periode 2021-2024 gesteld op ongeveer 5,3% van het BBP.

Tabel 4.2: Maatregelen Sociaal Vangnet

Nr.	Type	Titel	Verantwoordelijk	Omschrijving	Output	Periode
1	Sociale Voorziening (SDG-1)	Optopping Algemene Ouderdoms Voorziening (AOV)	Min. Sozavo	AOV van SRD 525 tot SRD 750 per maand. Kosten SRD 180 miljoen per jaar.	Dit is een permanente optopping om te compenseren voor de koopkrachtvermindering van de seniore burgers van 60 jaar en ouder. Hiermee worden ca. 65.000 personen bereikt.	vanaf 1 november 2020
2	Sociale Voorziening (SDG-1)	Optopping van de Algemene Kinder Bijslag (AKB)	Min. Sozavo	AKB van SRD 50 tot SRD 75 per maand per kind. Kosten SRD 27,6 miljoen per jaar.	Dit is een permanente optopping om te compenseren voor verlies aan koopkracht van gezinnen, waarbij vooral grotere gezinnen extra inkomen hebben. De AKB wordt verstrekt aan een iedere die zijn/haar kind geregistreerd heeft (max. 4 kinderen per gezin). Hiermee worden ca. 90.000 kinderen bereikt.	vanaf 1 november 2020
3	Sociale Voorziening (SDG-1)	Optopping financiële bijstand voor personen met een beperking (MMeB).	Min. Sozavo	FB van SRD 375 tot SRD 500 per maand. Kosten SRD 16 miljoen per jaar.	Dit is een permanente optopping om te compenseren voor het verlies aan koopkracht van personen met een beperking. Hiermee worden ca.13.000 personen bereikt.	vanaf 1 november 2020
4	Armoedebestrijding (SDG-1)	Optopping financiële bijstand voor zwakke huishoudens (FB).	Min. Sozavo	FB van SRD 33 tot SRD 500 per maand. Kosten SRD 30 miljoen per jaar	De bestaande vergoeding was veel te laag. Dit is een instrument voor directe armoedebestrijding. Hiermee worden ca. 5.000 zwakke huishoudens bereikt.	vanaf 1 november 2020
5	Armoedebestrijding Transport (SDG-4)	Schoolvervoer voor scholieren en studenten	Min. TCT MINOWC	Gratis schoolvervoer met de bus. Kosten SRD 80 miljoen	Dit is bedoeld om arme gezinnen tijdelijk tegemoet te komen door de buskosten van de scholieren en studenten te betalen. Hiermee wordt voorkomen dat kinderen niet naar school gaan. Bedoeld voor 40.000 personen.	2021
6	Armoedebestrijding Moeder en kindzorg (SDG-1)	Babyvoeding	Min. Sozavo Min. VG	Het voorzien in babyvoeding, zodat baby's goede voeding krijgen. Kosten SRD 87 miljoen	Dit is een tijdelijke maatregel bedoeld om arme ouders met baby's tegemoet te komen. De bedoeling is dat men via de poliklinieken de babyvoeding krijgt, zodat kind en moederzorg gecontroleerd wordt. Bedoeld voor 5000 baby's.	2021
7	Armoedebestrijding (SDG-1 + 2)	Directe armoedebestrijding	Geregistreerde religieuze organisaties	Zeer arme gezinnen en personen van directe hulp voorzien.	Dit is een tijdelijke maatregel om echte armen die niet voldoende ondersteund worden te bereiken. De religieuze organisaties weten vaak het best wie de	2021

			Min. Sozavo Min. BiZa	Kosten SRD 26 miljoen	echte armen in de buurt zijn en kunnen hen op een directe manier bereiken. Er dient afstemming te zijn met de wijkkantoren van Sociale Zaken	
8	Subsidie (SDG-7)	Subject subsidie voor elektriciteit	Min. NH EBS	Kosten SRD 500 miljoen in 2021 en afnemend in 2022 (250 mln.) en 2023 (150 mln.)	Er komt een verschuiving van de algemene objectsubsidie, waar iedereen gesubsidieerd werd naar subjectsubsidie voor elektriciteit. In eerste instantie gebeurt dat breed (ca. 133.000 huishoudens), maar daarna wordt de doelgroep verder afgebakend tot de armere groepen.	2021-2023
9	Belastingen (SDG-1)	Continuering van de heffingskorting	Min. F&P	Heffingskorting van SRD 750 per maand op de belastingen in 2021. Deze korting loopt door totdat de BTW is geïntroduceerd. Kosten SRD 480 mln. in 2021	Dit is een tijdelijke maatregel die de loontrekkers compenseert voor koopkrachtverlies. In principe betalen personen die SRD 3500 per maand of minder verdienen geen loonbelasting.	Vanaf dec. 2020
10	Loon-correctie (SDG-1)	Koopkrachtversterking ambtenaren	Min. F&P Min. BiZa	Kosten SRD 1.300 miljoen (2021)	Dit is een permanente maatregel om ambtenaren en daarmee gelijkgestelden (die door de overheid betaald worden) te compenseren voor verlies van koopkracht. Het gaat om ca. 55.000 personen.	2021
11	Armoedebestrijding COVID maatregel (SDG 1+2)	Werklozenuitkering	Min. Arbeid	Uitkering voor personen die vanwege COVID hun baan zijn kwijtgeraakt. SRD 1500 per maand. Kosten 180 miljoen	Dit is bedoeld als tijdelijke ondersteuning voor degenen die vanwege COVID hun baan zijn kwijtgeraakt. Bedoeld voor max. 10.000 werklozen	2021
12	Armoedebestrijding COVID maatregel	Voedingsprogramma voor arme huishoudens (SDG 1+2)	Min. Sozavo	Kosten SRD 200 miljoen in 2021	Dit is een tijdelijke maatregel tijdens de COVID crisis om de armste huishoudens te voorzien van voeding. Het ministerie werkt aan een systeem van voedingsbonnen i.p.v. voedingspakketten.	2021
13	Armoedebestrijding (SDG 1+4)	Schooltassen project	Min. Sozavo	Scholieren uit zwakke huishoudens en residentiële opvanginstellingen ondersteunen in de kosten. Kosten SRD 14 miljoen	Het ministerie zal als tijdelijke COVID maatregel 20.000 schooltassen onder arme scholieren en studenten verdelen	2021
Gearceerde nummers betreft 6 maatregelen die reeds in uitvoering zijn					Extra kosten Sociaal Vangnet 2021 SRD 2.643 miljoen, niet meegeteld de SRD 480 miljoen aan heffingskorting die bestaat uit gemiste ontvangsten.	

4.3 Versterken bedrijfsleven en ondernemerschap

“De overheid heeft een belangrijke rol in de economie te vervullen door het scheppen van de juiste voorwaarden voor productie en hierdoor het creëren van werkgelegenheid door het particulier initiatief en het bedrijfsleven. In de productie van goederen en diensten zal de particuliere sector de hoofdrol hebben. De staat heeft vervolgens de taak om te zorgen voor de nodige voorwaarden op de gebieden van wetgeving, rechtshandhaving, veiligheid, onderwijs, gezondheidszorg, ruimtelijke ordening, planning en infrastructuur.” (Regeerakkoord 2020-2025).

In het kader van de bovenstaande filosofie van de regering zullen ook tijdens de periode van het Herstelplan reeds voldoende maatregelen getroffen moeten worden om het particulier initiatief en bedrijfsleven te stimuleren. Ook is gebruik gemaakt van het document “Voorgestelde maatregelen voor Economisch herstel. Facilitering van het Bedrijfsleven op kort en middellang termijn.” (VSB en ASFA, 6 juli 2020) en “Duurzaam herstel en ontwikkeling” (ASFA, 21 december 2020). Bij de selectie van maatregelen (tabel 4.4) is rekening gehouden met projecten die binnen het kader van het Herstelplan gerealiseerd kunnen worden of in ieder geval opgestart moeten worden. In het Meerjaren Ontwikkelings Programma zal de verdere programmering voor de productie en exportsector, en selectie van prioriteitssectoren, nader worden uitgewerkt. Voor het HP gaat het thans om maatregelen op de volgende gebieden:

- 1) Het scheppen van een goed ondernemersklimaat, waarbij met name de ease-of-doing-business wordt verbeterd.
- 2) Daarnaast dienen specifieke maatregelen getroffen te worden om het investeringsklimaat te verbeteren, waaronder de toegang tot kredieten. Hierbij dient speciale aandacht geschonken te worden aan het Micro-, Klein- en Middelgroot Ondernemerschap (MKMO).
- 3) Er dient naast de lokale investeringen ook speciale aandacht te zijn voor het aantrekken van Foreign Direct Investment (FDI). De regering is bezig met het aantrekken van Foreign Direct Investment, maar veel daarvan zal ook binnen het kader van het nieuwe MOP worden besproken. In dit kader wordt o.l.v. het Ministerie van BIBIS het FDI Suriname (ter vervanging van Investsur) opgezet die de nieuwe Investment and Export Promotion Agency wordt. Er zijn grote bedrijven die zullen investeren in het komend jaar zoals de oliemaatschappij TOTAL die ca. USD 700 miljoen in 2021 zal investeren in offshore exploratie. Maar belangrijk is dat de Surinaamse bedrijven er van profiteren via toelevering van goederen en diensten. Daartoe dient een high level Local Content groep geformeerd te worden om bij zulke investeringen er meer uit te halen, want anders vloeit het meeste weer weg via betalingen aan buitenlandse bedrijven.
- 4) Er dient voor de korte termijn een extra inspanning (incentives) geleverd te worden voor productie- en vooral exportbedrijven, zodat er meer deviezen verdiend worden. De overheid selecteert geen bedrijven, omdat dit tot het gebied van de particuliere sector hoort. Hooguit kunnen wat indicaties gegeven worden van het soort bedrijven en sectoren die hiervan kunnen profiteren. De bedrijven zullen i.s.m. het bedrijfsleven in kaart worden gebracht, zodat er gericht met hen samengewerkt kan worden en de maatregelen verfijnd kunnen worden. Er dient gestructureerd overleg plaats te vinden tussen de overheid en het bedrijfsleven om de juiste maatregelen te nemen.

- 5) Er zullen incentives gegeven moeten worden aan bedrijven die nieuwe arbeidsplaatsen scheppen. Ook deze bedrijven zullen verder in kaart moeten worden gebracht.
- 6) Bij zowel de particuliere bedrijven als bij de overheid is het van belang dat de productiviteit verbeterd wordt. De verbetering hiervan werkt meteen door naar de verhoging van het BNP.
- 7) Bedrijven die te lijden hebben gehad vanwege COVID, waardoor vele banen verloren zijn gegaan, krijgen een incentive om hun bedrijfsactiviteiten te herstarten. Dit is een relatief goedkope manier om verloren arbeidsplaatsen terug te winnen.
- 8) Er zijn ook een aantal infrastructurele en ondersteunende investeringen nodig die van belang zijn om de productie te verhogen en arbeidspotentieel te mobiliseren. Die komen in paragraaf 4.4 aan de orde.

Suriname heeft naast leningen voor consumptieve uitgaven de afgelopen jaren ook veel leningen voor projecten afgesloten met multilaterale en bilaterale ontwikkelingspartners en commerciële banken. Dit heeft allemaal bijgedragen tot de schuldenberg waarmee het land zit. Tegelijkertijd is het aantal leningen en projecten niet realistisch, omdat de uitvoeringscapaciteit te beperkt is. Er ligt nog zeker US\$ 1 miljard aan onbenutte fondsen en leningen, terwijl de overheid hiervan per jaar circa US\$ 200 miljoen investeert (public investment). Er is nauwelijks gewerkt aan verbetering van de uitvoeringscapaciteit en daarom kan niet verwacht worden dat de niet benutte fondsen alsnog allemaal in korte tijd gebruikt kunnen worden. De nieuwe regering heeft –tegen de achtergrond van het HP- een exercitie gepleegd welke projecten prioriteit hebben en welke niet. Daarnaast zijn er een aantal projecten die zodanig ver gevorderd zijn dat stopzetten of uitstellen tot kapitaalverlies leidt.

Het positieve aspect is dat er in principe reeds meer dan voldoende kapitaal voor publieke investeringen –via projecten- ligt d.w.z. Suriname hoeft niet veel tijd te verliezen met projecten schrijven en naar middelen zoeken. Maar er zijn daarbij twee problemen. Ten eerste is het schuldenplafond reeds te hoog, zodat het maximaal trekken op de leningen niet verantwoord is, omdat de terugbetalingscapaciteit er nauwelijks is. Ten tweede is het geld niet vrij besteedbaar, omdat het reeds is vastgelegd in projectallocaties. Het gaat er daarom om die projecten te selecteren die het schuldenplafond niet of nauwelijks verhogen (zoals grants, langlopende leningen tegen lage rente, en middelen uit de eigen begroting), en meer rendement zullen opleveren langs de hierboven aangegeven gebieden. Ook particuliere investeringen zijn aan te bevelen omdat die het schuldenplafond van de overheid niet verhogen.

Particuliere investeringen

Tabel 4.3 geeft primair overheidsmaatregelen en projecten aan die de productie, export en werkgelegenheid zullen vergroten. Daarnaast zijn er particuliere investeringen van binnenlandse en buitenlandse bedrijven. Daarmee worden ook arbeidsplaatsen geschapen, productie en export verhoogd. Deze investeringen staan niet in de tabel, omdat er geen exact overzicht is van deze bedrijven. De response van het bedrijfsleven op vragenlijsten terzake moet verbeterd. In figuur 4.1 is wel een overzicht gemaakt van de publieke investeringen (kapitaaluitgaven van de overheid), de Foreign Direct Investment (FDI) en de lokale investeringen.

Er zijn zeker veel investeringsmogelijkheden in Suriname en de regering is daar via het ministerie van Buitenlandse Zaken, Internationale Business en Internationale Samenwerking (BIBIS) ernstig mee bezig. De regering zet hiertoe ook een investeringsmaatschappij op voor zgn. Fresh Capital d.w.z. extern kapitaal dat niet

van de overheid afkomstig is, niet op de begroting drukt en de overheidsschulden niet doet toenemen. Naar verwachting zal er tenminste US\$ 500 miljoen aan kapitaal in 2021 worden binnengehaald en hetzelfde wordt geschat voor 2022 en 2023. De projecten zullen bekendgemaakt worden zodra de afspraken met de investeerders rond zijn. Na het binnenhalen duurt het meestal enige tijd voordat de investeringen daadwerkelijk worden gedaan. In de exploratiefase van de offshore olie en gasindustrie wordt inmiddels wel behoorlijk geïnvesteerd –in 2021 naar schatting ca. US\$ 900 miljoen- maar veel daarvan gaat vooralsnog aan de Surinaamse economie voorbij, omdat er nog offshore base is en Suriname ook nauwelijks specialisten en equipment kan leveren.

Suriname leent zich ook goed voor dataverwerking en call centers voor het buitenland, en we kunnen nieuwe investeringen aantrekken vanwege de grote biodiversiteit en in de groene economie. Daarnaast zijn er lokale productiebedrijven die potentie hebben zoals productie en export van honing, podosirie (acai), Eco Boards (uit rijstkaf), West Indische Kers (uitbreiding), Aloë gel, meta-kaolien (weder opstart), de verwerking van hout (i.p.v. export van rondhout), kleinindustrie en een beperkte import vervangende industrie (o.m. kip en vlees, veevoer), etc. Er zijn verder voorbereidingsactiviteiten gedaan vanuit de particuliere sector voor het opzetten van een shore base in de Commewijnerivier om meer uit de olie en gas sector te halen. De toerisme sector was en is een potentiële groeisector, maar is internationaal gesmoord door de reisbeperkingen vanwege COVID-19.

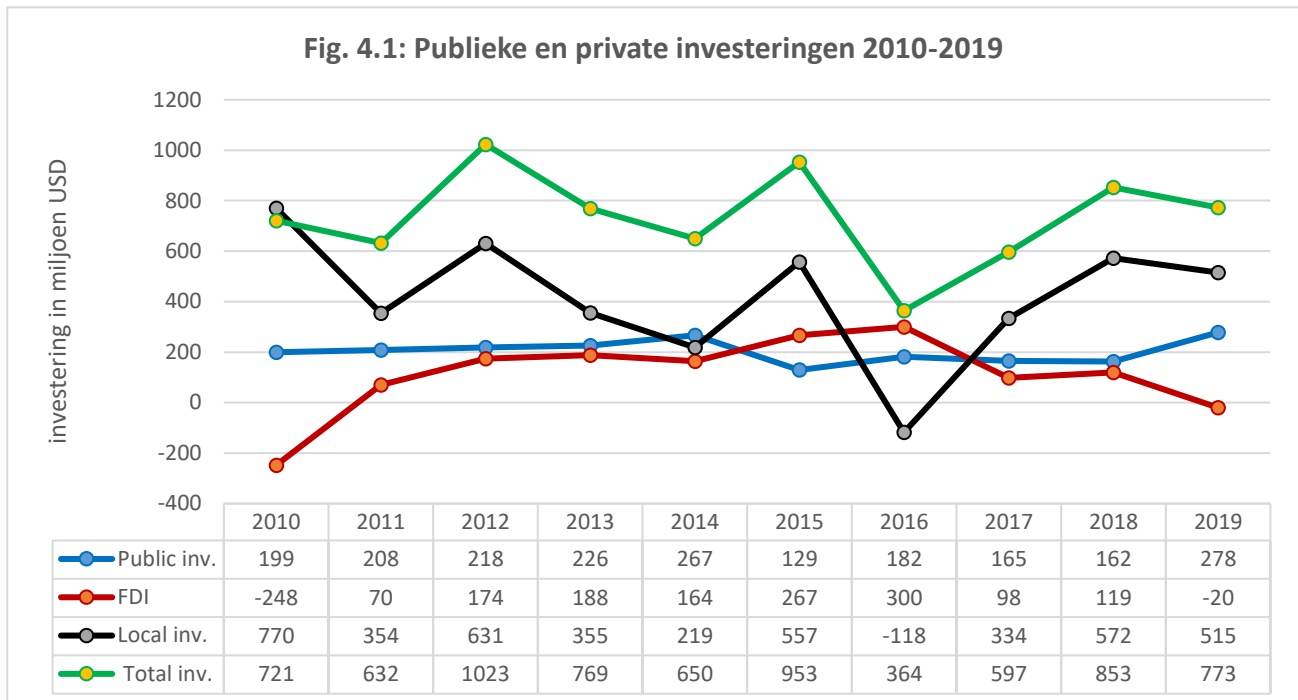
Er is geen centraal meldpunt voor nieuwe investeringen, zodat een totaal overzicht ontbreekt. In samenwerking met het bedrijfsleven zal een goede lijst gemaakt moeten worden. Een aantal particuliere projecten die via internationale donoren lopen, zoals IDB Invest, zijn wel bekend (maar er zijn zeker meer) t.w.:

- IDB Invest heeft 3 projecten van de Finabank goedgekeurd voor US\$ 13 miljoen t.w. een lening voor kleine en middelgrote bedrijven (COVID-19 support facility van US\$ 5 miljoen), Trade Finance Facilitation Program (TFFP) (optrekken van US\$ 2 naar US\$ 5 miljoen), en Equity Investment (US\$ 3 mln.)
- IDB Invest heeft ook een TFFP voorwaardelijk goedgekeurd voor de Hakrinbank (US\$ 5 mln.)
- IDB Invest is bezig met een lening van US\$ 20 mln. voor de haven van Kuldipsing i.v.m. uitbreiding t.b.v. offshore oil activities.
- IDB Lab is het innovatielaboratorium van de IDB en die zet kleine projecten uit. In Suriname hebben ze 5 projecten lopen, waaronder het maken van een business model voor de export op gebied van “Wood Waste Recycling” i.s.m. de Foundation for Sustainable Wood Processing Suriname.

Zoals blijkt uit fig. 4.1 kan uitgegaan worden van een lokale investeringscapaciteit van ca. US\$ 470 miljoen wat behoorlijk is (gem. van afgelopen 3 jaar), maar hier zitten de parastatale bedrijven ook bij.³⁷ Hierbij betreft het voor een deel herinvesteringen, maar zeker ook nieuwe investeringen. De FDI was in dezelfde periode een stuk lager (ca. US\$ 125 miljoen gem. van afgelopen 4 jaar). Samen liggen de private investeringen dus rond de US\$ 600 miljoen per jaar, terwijl de publieke investeringen rond de US\$ 200 miljoen liggen. In de visie van de huidige regering dient het particuliere bedrijfsleven de economische bedrijvigheid te trekken en werkgelegenheid te scheppen, terwijl de overheid meer ondersteunend bezig is. De parastatale bedrijven zijn vooralsnog ook belangrijke spelers op specifieke terreinen. Staatsolie alleen heeft voor de periode 2020-2027 een investeringspakket van US\$ 1 miljard gepland. Vanuit het Surinaamse bedrijfsleven is aangegeven dat er naar verwachting ca. US\$ 185 miljoen extra in 2021 zal worden geïnvesteerd. Kortom als we alle investeringen optellen dan komen we op bijna US\$ 1,3 miljard (zonder de offshore investeringen), vrijwel gelijkelijk verdeeld

³⁷ Staatsolie alleen heeft in 2019 volgens haar jaarverslag US\$ 227 miljoen geïnvesteerd, terwijl bedrijven zoals EBS, SWM en Telesur (waar we geen recente jaarverslagen van hebben) ook wel investeren, ofschoon een belangrijk deel uit overheidsprojecten komt, die onder public investments vallen.

over lokale en buitenlandse investeringen. Deze investeringen zullen een positief effect hebben op de werkgelegenheid, op de deviezenreserve en op het Bruto Nationaal Product.

Bron: ABS (voorlopige cijfers totale private investment), CBvS (FDI), Ministerie Financiën (public investment)

Impact op werkgelegenheid

Alhoewel dit een Herstelplan betreft, waarbij in het bijzonder wordt getracht om met behulp van monetaire en fiscale maatregelen de economie weer recht te trekken, is zoals eerder gesteld ook ander beleid nodig om verbetering te brengen in de reële en sociale sector. Belangrijk hierbij is het maken van een schatting hoeveel werkgelegenheid er gecreëerd kan worden, mede om de negatieve effecten van de noodzakelijke monetaire en fiscale maatregelen, alsmede de COVID-crisis, op werkgelegenheid tegen te gaan. Het is echter jammer dat data over particuliere investeringen en werkgelegenheid de laatste jaren niet goed zijn bijgehouden, hetgeen verbetering behoeft.

Een van de projecten in het HP gaat over het reactiveren van de circa 5.000 personen die hun job verloren hebben vanwege de COVID-19 crisis. Deze jobs zijn relatief makkelijk weer te reactiveren, omdat het niet om een nieuwe investering gaat, maar om een doorstart van een bestaand bedrijf (waar de investeringen dus reeds zijn gepleegd). Met een noodfonds van SRD 300 miljoen wordt verwacht dat deze jobs grotendeels gereactiveerd kunnen worden dat betekent een investering van SRD 60.000 (ca. US\$ 4.000) per arbeidsplaats. De investeringskosten per arbeidsplaats verschillen echter enorm. De SER heeft in 2019 geschat dat een nieuwe arbeidsplaats in de grote mijnbouwsector US\$ 400.000 kost, in de rijstbouw US\$ 60.000, in de houtsector US\$ 25.000, in een groentekas US\$ 4.000, maar op een groenteveld slechts US\$ 800. Wij hebben niet van alle

sectoren de cijfers, maar uitgegaan kan worden van een dure arbeidsplaats (industrie) van US\$ 100.000 en een gemiddelde arbeidsplaats van US\$ 30.000, waarbij in de MKMO sector de bedragen lager zullen liggen.³⁸

Indien er gesproken wordt over werkgelegenheidscreatie dan is het van belang om aan te geven op welke typen werkgelegenheid er bij voorkeur gefocust wordt, daar dit Herstelplan uiteindelijk in de tijd dient over te vloeien in het op te stellen ontwikkelingsplan 2022-2026. Het nieuwe MOP zal onder andere als doel hebben om de economie te diversifiëren en te transformeren naar een meer op waarde toevoeging en toenemende opbrengsten gebaseerde economie. Daarbij wordt getracht om een aanvang te maken naar werkgelegenheid met voornamelijk kennis en technologie inbreng, in tegenstelling tot de variant die voornamelijk gebruik maakt van menskracht.

Bij werkgelegenheidscreatie wordt een onderscheid gemaakt tussen:

- Directe werkgelegenheid: werkgelegenheid rechtstreeks betrokken bij productie activiteiten
- Indirecte werkgelegenheid: dit is werkgelegenheid die nodig is voor de toelevering van goederen en diensten voor de bij de directe werkgelegenheid genoemde productie
- Geïnduceerde werkgelegenheid: dit is werkgelegenheid die ontstaat als gevolg van de vraag naar goederen en diensten door die mensen die deel uitmaken van de directe en indirecte werkgelegenheid

Deze drie typen van werkgelegenheid worden geschat aan de hand van de zogenaamde “employment multipliers” van de Wereldbank, in combinatie met de op handen zijnde investeringen die geraamd zijn voor in het bijzonder de reële sector, zoals aangegeven in de tabellen 4.3 en 4.4, en – in mindere mate – tabellen 4.5 en 4.6. Verdeeld over verscheidene sectoren, zoals constructie, services, landbouw, de publieke sector leveren de investeringen grofweg aan arbeidsplaatsen op in de komende 1-3 jaar:

- Nieuwe werkgelegenheid lokale investeringen: Direct/ indirect: 2500 - 3000
- Geïnduceerd: 650 - 750

Er moet hierbij gesteld worden dat in deze cijfers nauwelijks tot geen rekening houden met arbeidsplaatsen gecreëerd door het aantrekken van lokale investeringen en buitenlandse investeringen (FDI), zoals bijvoorbeeld de op handen zijnde investeringen met betrekking tot de offshore olie reserves. Zoals eerder genoemd zijn er lokale investeringen van US\$ 185 miljoen verwachtbaar, naast (niet-olie gerelateerde) Foreign Direct Investments van ca. US\$ 500 miljoen per jaar. Uitgaande van de eerdergenoemde US\$ 30.000 per arbeidsplaats voor lokale investeringen een investeringsbedrag van US\$ 100.000 per arbeidsplaats voor de FDI, dan schatten we dat deze investeringen ca. 11.000 arbeidsplaatsen opleveren per jaar. Dat lijkt veel en deze aantallen worden in diverse commentaren betwijfeld, ofschoon men geen alternatieve berekeningen heeft. De twijfel slaat dan wellicht op de realisatie van de extra investeringen, waarbij inderdaad moet worden afgewacht of die investeringen zich in 2021 zullen manifesteren nu de COVID situatie langer aanhoudt dan oorspronkelijk verwacht. Het aantal arbeidsplaatsen kan op basis daarvan met de helft worden teruggebracht.

³⁸ Zoals gesteld zijn er weinig accurate cijfers over de particuliere investeringen beschikbaar en ook niet over de arbeidsplaatsen. Deze cijfers betreffen schattingen op basis van de kosten van arbeidsplaatsen in sectoren die bekend zijn. Het Planbureau heeft helaas geen exacte cijfers en andere actoren die commentaar geleverd hebben kennelijk ook niet. In de schattingen zijn alleen de nieuwe investeringen meegenomen en niet de reguliere investeringen, omdat een groot deel wellicht vervangingsinvesteringen betreft.

Er zijn projecten die veel werkgelegenheidspotentie hebben, maar die pas na 2022 gerealiseerd zullen worden. Het project “Transit Port Services” kan bij een positieve uitslag van de haalbaarheidsstudie een enorme boost geven aan werkgelegenheidscreatie als het gaat om transit port services en de facilitering van aanverwante footloose industrieën georganiseerd in business clusters (die op hun beurt weer clusters – en dus werkgelegenheid – aantrekken). Hetzelfde geldt voor de Shore Base die begin 2023 wellicht in bedrijf gaat met boten die de offshore olieboorplatforms zullen bedienen.³⁹ In Guyana werkt dit model reeds en heeft men 350 personen in dienst met een behoorlijke spin-off van toeleveringsbedrijven (denk o.m. aan voeding en drank).⁴⁰ De investeringen in een shore base zijn vrij hoog per directe arbeidsplaats, maar de spin-off arbeidsplaatsen zijn zeker het vijfvoudige.

Kortom naast het terugbrengen van de COVID werkloosheid met ca. 5.000 arbeidsplaatsen is verwachtbaar dat er door nieuwe particuliere investeringen ca. 5.500 banen bijkomen plus nog ca. 1.000 banen als effect van de publieke investeringen.⁴¹

Een groot probleem is dat het onderwijs goed moet worden afgestemd op wat de arbeidsmarkt wil, zodat de FDI meer arbeidsplaatsen in Suriname scheppen en het geld niet allemaal terugvloeit naar het buitenland. Dit vereist een goed arbeidsmarktonderzoek, maar ook Local Content afspraken en wetgeving.

Toelichting op tabel 4.3

Er zijn 23 projecten en maatregelen in tabel 4.3 opgenomen. Deze projecten/maatregelen zijn gericht op de volgende aspecten:

- Investeringsbevordering en fondsen (7)
- Productieverhoging bij bedrijven en sectoren (6)
- Directe ondersteuning productie via bijv. irrigatie en toegepaste training (7)
- Bevorderen van het makkelijker doen van zaken en inspraak bedrijfsleven (3)

³⁹ <https://oilnow.gy/featured/suriname-lines-up-new-shore-base-port/>

⁴⁰ <https://www.gysbi.com/>

⁴¹ Bij de uitvoering van de vele projecten wordt ook werkgelegenheid geschapen, soms tijdelijk zoals bij constructieprojecten (bijv. van een school), maar ook vaste arbeidsplaatsen bijv. bij het opzetten van een nieuw bedrijf uit een MKMO lening of via een productieproject in de agrarische sector.

Tabel 4.3: Maatregelen en projecten ter stimulering van productie, export en werkgelegenheid

Nr.	Type	Titel	Verantwoordelijk	Omschrijving	Output	Periode	Financieringsbron	Geschat bedrag 2021	Opmerkingen
1	Investeringen Productie en werk (SDG-9)	Productie Krediet Fonds SRD 150 mln.	Min Financiën NOB	Het Productie Kredietfonds voorziet bedrijven van financiering om de productie te vergroten.	De productie en werkgelegenheid in diverse sectoren zijn toegenomen	2021-2023	Eigen begroting	SRD 50 mln.	
2	Investeringen Productie en werk (SDG-9)	MKMO Fonds (USD 10 miljoen)	Min Financiën Min EZOTI NOB	Via de NOB wordt een faciliteit geschapen voor financiering van MKMO. Conform advies SER. (Regeerakkoord Urgentiefase maatregel nr. 3)	De MKMO sector krijgt een flinke push, waaronder startende ondernemers	2021-2023	Nog geen financiering	SRD 140 mln.	In voorbereiding
3	Productie en werkgelegenheid (SDG-9)	Nood- en productiefonds SRD 300 miljoen	Min Financiën (evalueren en opnieuw inrichten v/h nood- en productiefonds)	Ondersteuning voor bedrijven en sectoren die direct zijn geraakt door de COVID crisis	Doorstart van bedrijven en heractiveren van verloren arbeidsplaatsen	2021	Nationaal COVID fonds	SRD 300 mln.	Wordt aan bedrijven verstrekt voor behoud ca. 5.000 arbeidsplaatsen
4	Handel Export Toerisme (ease-of-doing-business) (SDG-9)	Improving the business environment (US\$ 4,5 mln.) Suriname moet US\$ 1.2 mln. bijdragen is thans beschikbaar via Wereldbank lening uit Competitiveness and Sector Diversification Project.	Min EZOTI	o.m. Electronic Single Window voor het vergemakkelijken van de handel middels een digitale window voor import en export-documenten. waardoor de handel sneller kan en de kostprijs wordt verlaagd. Het gaat over een aanzienlijke stijging van de ranking op de Ease-of-Doing-Business. Toerisme strategie ontwikkelen voor EZOTI.	-Kostenverlaging voor importeur en exporteur, ten einde de consumenten prijzen te verminderen. -Inkomsten generering middels transparantie en standaardisatie van verwerking van documenten van invoer, uitvoer en doorvoer van goederen. Toerisme strategie is goedgekeurd.	2019-2022	WB-P166187	SRD 10 mln.	Project 4 is een component van een groter project, waar project 5 ook een subcomponent van is. Het onderdeel Electronic Single Window wordt uitgevoerd door Crimson Logic Singapore.
5	Diversificatie (SDG-9)	Competitiveness and Sector Diversification Project (USD 14,5 mln.)	Min EZOTI	Suriname Growth Enterprises (SURGE) gericht op versterken van de groei en de concurrentiekracht binnen de KMO sector (US\$ 10 mln.). Via business development	230 KMOs zijn verbeterd, waarvan 40% vrouwelijke entrepreneurs.	2019-2025	WB-P166187	SRD 20 mln.	Project 5 is een component van een groter project, waar project 4 ook een subcomponent van is.

				services en 150 matching grants aan op groei gerichte bedrijven en bedrijfsgroepen.					
6	Investerings (SDG-10)	Modernisering Investeringswet 2001	Min BIBIS	De Investeringswet met Wet Investsur uit 2001 herformuleren, moderniseren en integreren met Wet Stimulering Investerings	De gemoderniseerde wet is operationeel N.B. wet van 2001 is nu van kracht, maar achterhaald.	2021	Eigen begroting	SRD 100.000	Randvoorwaarde voor aantrekken FDI
7	Productie en export (SDG-10)	Sustainable Agriculture Market Access Project (SAMAP) (€ 12,8 mln.)	Min LVV (FAO uitvoering)	Verbetering tuinbouw en markttoegang 1000 kleine boeren. Investeringssteun via matching grant facility en kredietgaranties.	Beter bedrijfsbeheer en certificering en markttoegang	2017-2021	EU grant (11th EDF)	SRD 16 mln	In uitvoering
8	Productie en export (SDG-9)	Vrijstellingen op halffabricaten en kortingen op kapitaalsinvesteringen	Ministerie Financiën (Douane) Controle Min EZOTI en VSB-ASFA	Vrijstelling invoerrechten voor echte productie- verhoging en vooral exportbevordering.	Meer productie en export en daarmee ook werkgelegenheid.	2021	Eigen begroting	SRD 100.000	Deze maatregel staat ook in tabel 3.1 maar als inkomstenbron (terugdringen misbruik van de regeling)
9	Stimulering lokaal bedrijfsleven	Overlegstructuur Overheid en Bedrijfsleven (SDG-9)	Ministerie Financiën Min EZOTI Bedrijfsleven	Structureel overleg om de lokale productie te bevorderen en maatregelen te monitoren	Stimulering particuliere investeringen en productie	2021-2022	Eigen begroting	SRD 100.000	
10	Stimulering lokaal bedrijfsleven (SDG-9)	Local Content Werkgroep	Min EZOTI Min Financiën Min BIBIS Bedrijfsleven	Instellen van een high level werkgroep om betere benutting van Foreign Direct Investments te realiseren en waar nodig wetgeving voor te bereiden.	Groter deel van FDI (o.m. in de offshore olie en gasindustrie) wordt door lokale bedrijven omgezet.	2021-2023	Eigen begroting	SRD 500.000	Zal tenminste enkele tientallen miljoenen USD per jaar opleveren
11	Transport en supplies (SDG 8 + 9)	Wet op Local Content Off-shore oil & gas	Min. BIBIS	Het formuleren van een wet op Local Content, waarbij off shore operators verplicht worden om offshore supplies vanuit Surinaamse havens te betrekken.	Offshore oil platforms worden voorzien vanuit een Surinaamse haven, waardoor er een duidelijk spin-off in de vorm van supply chain ontwikkeling plaats vindt in Suriname zelf.	3 ^e kwartaal 2021	Eigen begroting	SRD 500.000	Extra effect dat er meer scheepvaart verkeer is en vaargeul onderhouden wordt.

12	Export (SDG-9)	Frozen Food Export N.V. (USD 5-7 mln.)	Min. LVV Min Financiën Private partners	Vanwege slechte en dure luchtverbindingen heeft de groente en fruitexport te lijden. Dit kan voorkomen worden door verduurzaming via een vriesproces, waardoor de houdbaarheid verlengd wordt en zeevracht goedkoper is.	Sterke bevordering van groente en fruit export	2021-2022	PPP	SRD 50 mln.	Met participatie van boeren en leveranciers
13	Productie en Export (SDG-9)	Doorstart FAI bacoven	Min LVV Private partners	Het bedrijf FAI is overgenomen door de Staat en verdient een doorstart t.b.v. export en behoud 2000 arbeidsplaatsen	Productie en export van bacoven en evt. andere producten, plus behoud van arbeidsplaatsen	2021-2022	PPP	SRD 90 mln.	Het bedrijf zit ook met schulden, waarvoor een regeling moet worden getroffen.
14	Productie en export-bevordering (SDG-2)	Agricultural Competitiveness Program (USD 17,5 mln. IDB en € 2,5 mln EU grant)	Min LVV (ICA uitvoering)	Voedselveiligheid, afbouw residu, veterinaire, plant-diagnostic en cluster-laboratorium, trainingen, maken van protocollen, innovatieprojecten, plantquarantaine faciliteiten en grenscontrole	Verbeterde voedselveiligheid. Betere kwaliteit van productie en exportproducten	2016-2022	IDB SU-L1020	SRD 27,7 mln.	In uitvoering
15	Productie LVV (SDG-9)	Agro Industrial Park (€ 40 mln. lening)	Min LVV (LR Group uitvoering)	Transformatie naar innovatieve productiewijzen, pluimvee, groente, melkbedrijf	Productiebedrijven in diverse sectoren	2018-2023	Credit Suisse Bank	SRD 45 mln.	Wordt na evaluatie aangepast. Staat op de begroting voor SRD 161,9 mln.
16	Landbouw (SDG-9)	Suriname Agricultural Technology Cooperation Center Project (SATCC) (US\$ 10.4 mln. grant)	Min LVV	Opzetten van een modern demonstratiecentrum voor landbouwtechnologie met geavanceerde toepasbare technologie-experimenten, demonstraties, promotie, training en demonstratie van nieuwe rassen, landbouwmachines en verwerking van visvoer	Een praktijkgericht trainingscentrum met een plantenkassen complex	2017-2022	China (grant)	SRD 9,7 mln.	Startup costs from the Chinese side: US\$ 350.000
17	Productie en irrigatie Rijst (SDG-9)	Sustainable Agricultural Productivity Program (USD 30 mln.)	Min LVV (ICA uitvoering)	Rehabilitatie irrigatie, infrastructuur in Nickerie, Training van waterschappen	Watervoorziening voor (rijst)productie is sterk verbeterd	2019-2025	IDB SU-L1052	SRD 30 mln.	Beheer wordt overgedragen aan waterschappen.
18	Productie en irrigatie	Revisie Wakay pompen (SDG-9)	Min LVV	Watervoorziening landbouw en rijstproductie	Meer areaal kan ingezaaid worden	2021	IDB SU-L1052	SRD 22 mln.	EURO 508.000)

	Rijst								
19	Productie en irrigatie Rijst (SDG-9)	Rehabilitatie pompgemaal Wageningen (USD 8,6 mln.)	Min LVV	Levering en installatie van 3 pompen voor Wageningen t.b.v. irrigatie landbouw en rijstproductie	Het pompgemaal Wageningen werkt goed. Zekerstelling rijstproductie	In afronding 2021	India (creditline)	SRD 1,4 mln	USD 100.000 Pompen zijn reeds geleverd en moeten geïnstalleerd worden
20	Landbouw Binnenland (SDG-9)	Bevordering productie podosiri en gember in het binnenland (US\$ 98,831)	Min ROS	Technici v/d overheid kennis en competenties bij te brengen om acai (podosiri), pinda en gember te cultiveren op een duurzame manier, en om kleinschalige acai boeren in het binnenland op te leiden.	Capaciteitsopbouw in het duurzaam cultiveren van acai.	2019 - 2021	Brazilië Grant	SRD 5 mln	Project document voor acai getekend in 2019
21	Landbouw binnenland (SDG-9)	Productie en afname Hoogland rijst, Gron njang, pinda, cassave (US\$ 4 miljoen)	Min ROS	Het opkopen en verwerken van hoogland rijst (Sipaliwini); Faciliteren landbouwers bij het produceren van gron njang t.b.v. lokale en internationale markt; Biologisch telen en verwerken van pinda (boven-Suriname); Het biologisch telen en verwerken van cassave (Sipaliwini, Brokopondo, Marowijne).	Bevorderen productie en verwerking van vier producten.	2020-2022	Externe donor?	SRD 2 mln.	In opstartfase
22	Werkgelegenheid (SDG-8)	Employment in the Creative Industries (USD 888.000 IDB grant)	MINOWC The Back Lot	Werkgelegenheid en ondernemerschapskansen voor jongeren in niet-traditionele sectoren te katalyseren	Business incubator Aanschaf media equipment	In uitvoering t/m 2021	IDB-lab	SRD 200.000	Stadsherstel Activiteiten binnenstad
23	Inkoopfaciliteit (SDG-9)	Benutting ITFC faciliteit	Min EZOTI	Faciliteit voor tijdelijke financiering van grond- en hulpstoffen voor de lokale productie, basisgoederen en medicijnen	Aanschaf van goederen	2021 (loopt af in juni)	IsDB	SRD 71,5 mln	USD 5 mln Tijdelijke faciliteit die binnen 6 maanden terugbetaald moet worden

24	Productie (SDG-9)	Duurzame houtexploitatie en verwerking	Min. Grondbeleid en Bosbeheer PPP	Ter voorbereiding van de uitfasering van de export van rondhout zal de houtverwerking bevorderd worden. Potentieel gaat het om 3000 arbeidsplaatsen.	Duurzame exploitatie en verwerking is zichtbaar in meer productie, export en arbeidsplaatsen.	2021-2023	PPP	SRD 600.000	Samen met de houtsector moet een degelijk plan worden opgezet en uitgevoerd, waarbij er investeringsmogelijkheden voor particulieren zijn.
Grijs gearceerde nummers betreft 12 projecten die reeds in uitvoering zijn.					Totale schatting voor de projectuitvoering in 2021 is SRD 892,4 miljoen, waarvan voor 19 projecten (SRD 609,8 mln.) de financiering rond is en voor 5 projecten (SRD 282,6 mln.) nog niet. SRD 351,3 miljoen uit eigen begroting.				
Oranje gearceerde bedragen betekent dat de financiering nog niet rond is.									

4.4 Ondersteuning productie en arbeidspotentieel

Er zijn ook een aantal infrastructurele en ondersteunende dan wel voorbereidende investeringen nodig die van belang zijn om de productie te verhogen, de export te vergroten en het arbeidspotentieel te mobiliseren. De projecten zijn te vinden in tabel 4.4 en omvatten de volgende gebieden:

- Investerings- en belastingen (4)
- Ondernemerschap, innovatie en kwaliteitsverbetering (4)
- Internet verbetering (2)
- Groene economie (1)
- Ondersteuning Landbouw, veeteelt en visserij (11)
- Transportsector (6)
- Infrastructuur algemeen (2)
- Toerisme (2)
- Kleine goudsector (1)
- Energie (2)

Tabel 4.4: Maatregelen en projecten ter ondersteuning van productie, export, werkgelegenheid en infrastructuur

Nr.	Type	Titel	Verantwoordelijk	Omschrijving	Output	Periode	Financieringsbron	Geschat bedrag 2021	Opmerkingen
1	Landbouw (SDG-9)	Levering en installatie van 19 nieuwe pompen op 10 locaties landelijk (US\$ 15 mln.)	Min LVV	De installatie van 19 waterpompen in de landbouwgebieden van Saramacca, Nickerie en Wanica.	Goede afwatering en bescherming van. Landbouwgebieden tegen overstromingen en het indringen van zoutwater.	2019-2021	India (EXIM Bank) Eigen begroting	SRD 2,35 mln. SRD 4,35 mln.	19 pompen reeds in Suriname. Installatie is in uitvoering.
2	Landbouw (SDG-9)	Levering en installatie van 20 pompen op 9 locaties (US\$ 2,6 mln.)	Min LVV	De installatie van 20 pompen in 9 gebieden	Betere afwatering	2019-2021	India (Credit line 2007)	SRD 300.000	In afronding
3	Landbouw veeteelt en visserij (SDG-9)	Agricultural Equipment Assistance Project (ca. USD 1 mln.)	Min LVV (Chinese ambassade uitvoering)	Aanschaf equipment t.b.v. de agrarische sector	Ondersteuning aan de sectoren landbouw, veeteelt en visserij	2021	China (grant)	SRD 14 mln.	USD 1 mln Tender phase
4	Landbouw (SDG-9)	Reverse linkage project between the Suriname and Malaysia in rice (USD 7,7 mln.)	Min LVV (ADRON/Mardi Holding uitvoering)	Upgrading rijstproductie en kwaliteit	Rijstproductie van hoge kwaliteit en export	2016-2019 (voortzetting)	IsDB (lening)	SRD 16,8 mln.	Gesprekken met de IsDB voor de continuering van het project met Max Agri Commerce (Memorandum of Agreement getekend in maart 2019)
5	Landbouw (SDG-9)	Rehabilitatie en herstructurering Alliance (USD 5 miljoen)	Min LVV Private partners	Dit zal commerciële productie van agrarische gewassen op Alliance weer mogelijk maken	Bevordering agrarische productie	2021-2022	PPP	SRD 10 mln.	Feasibility studie afgerond
6	Landbouw (SDG-9)	Moving from shifting Agriculture towards agro forestry system in	Min RO	Capaciteitsprogramma's gericht op landbouwproductie binnen een Agroforestry-systeem	Het opzetten van een Agroforestry Technical Demonstration Unit.	2019 - 2021	Brazilië \$147,516 + FED. U OF	SRD 1 mln.	

		Suriname (US\$ 222,516)					VICOSA. \$75,000		
7	Landbouw (SDG-9)	Packing Material factory	Min LVV Private sector	Productie van verpakkingsmateriaal voor export landbouwproducten	Professionalisering agrarische export	2021-2022	PPP	SRD 10 mln.	USD 5 mln
8	Landbouw (SDG-9)	Value chain analysis product(groep) (kosten USD 50.000)	Min LVV	Complete waardeketen analyse voor hogere efficiency, compliance met standaarden, versterken van het netwerk	Verhoogde kans op export per product(groep)	2021	Eigen begroting	SRD 700.000	USD 50.000 Voortzetting FAO voor ananas voor andere producten
9	Veeteelt (SDG-9)	Development of an animal establishments registration system and an animal identification and traceability system in Suriname - (US\$ 475,000)	Min LVV (FAO uitvoering)	Opzetten van een dier registratie en identificatie systeem	Dierziekte bewaking	2017-juli 2021	UN/FAO TCP/SUR/3501 TCP gefinancierd door FAO	SRD 1,4 mln	Fase 2 in uitvoering
10	Veeteelt (SDG-9)	Rehabilitatie en opzet steriele lijn (UHT line) Melkcentrale N.V. (USD 11,13 mln)	Min LVV (Melkcentrale uitvoering)	Langere houdbaarheid van melkproducten wordt hiermee mogelijk	Betere kwaliteit melkproducten	2019-2023	India (credit-line)	SRD 30,8 mln	USD 2,2 mln Het project wordt uitgevoerd door MCP.
11	Veeteelt (SDG-9)	Artificial insemination of Livestock (kennisuitwisseling met Indonesië) (US\$1.060.000 grant), waarvan Indonesië US\$ 380.000 en IsDB 280.000 plus Suriname US\$ 400.000	Min LVV Singosari National Artificial Insemination Centre (SNAIC)	(i) Ontwikkeling van een dienst voor kunstmatige inseminatie, (ii) ontwikkeling van standaarden voor kunstmatige inseminatie en (iii) ontwikkeling van KI bevoorradingsketen /dienstverlening	Verbeterde genetische kwaliteit van de veestapel voor de lokale en export markt	2021-2024	IsDB Indonesië Eigen begroting	SRD 2,5 mln. Indonesië SRD 1,787 mln. IsDB SRD 648.000 Suriname SRD 3,7 mln.	Phase 1: IsDB grant: US\$ 280.000 Indonesië grant: US\$ 380.000 Gov Suriname: US\$ 400.000 Technical grant assistance agreement getekend met IsDB (april 2019) en Indonesië (juli 2020)
12	Telecommunicatie	Suriname National Broadband Network Project	Min TCT Telesur	National Broadband Network	National Broadband Network, Safe City,	2016-2021	China (Exim-bank)	SRD 18,3 mln.	USD 4,3 mln. Laatste fase

	(SDG-11)	(USD 98,5 mln.)		Safe City, Data center, one stop service, document management service, Government private network	Government private network, e.a.				
13	Internet (SDG-9)	Internet Exchange Point Project USD 400.000	Min TCT	Het verhogen van de Internet Access Reliability	Betere internet-verbindingen	2021	FDI PPP	SRD 5,6 mln.	USD 400.000 Levert jaarlijks een besparing van USD 800.000 op wat kan doorwerken op lagere internet-tarieven
14	Innovatie (SDG-9)	Centrum voor innovatie en productiviteit	Min AWJ	Oprichting van een innovatiecentrum ter bevordering van de economische en sociale ontwikkeling m.n. verduurzaming inkomen en productiviteit	Het centrum is operationeel	2021-2022	Eigen begroting	SRD 500.000	
15	Toerisme (SDG-11)	Value Chain Analysis Toerisme (kosten USD 50.000)	Min TCT	Complete waardeketen analyse voor hogere efficiency, compliance met standaarden, versterken van het netwerk	Bevordering toerisme	2021	Eigen begroting	SRD 700.000	USD 50.000
16	Transport (SDG-8)	Feasibility study Transit Port Services	MinFin, ROM, TCT, OW	SPV in leven roepen voor haven/kade rechteroever Suriname rivier: aan en afvoer offshore supply vessels en transit vessels plus Freezone.	Meer efficiency, bevordering productie, export en werkgelegenheid	2021	PPP	SRD 2,52 mln.	USD 180.000 Overheid komt met grond in Na feasibility private investment
17	Transport (SDG-11)	Veerverbinding Meerzorg - Paramaribo	Min TCT Min OW	Een nieuwe veerverbinding tussen Meerzorg en Paramaribo met aanmeersteigers	Verlichting druk op wegtransport en brug	2021-2022	PPP	SRD 14 mln.	
18	Transport Ontwatering (SDG-11)	Suriname Saramacca Canal System Rehabilitation Project (USD 35 mln.)	Min OW	Het Saramaccakanaal system versterken. Ontwatering en doorstroming verbeteren	Transport via Saramaccakanaal is weer mogelijk Ontwatering groot Paramaribo is verbeterd	2019-2024	WB	SRD 14 mln.	USD 1 mln. Project is nog in opstartfase

19	Transport (SDG-11)	Baggerproject Suriname rivier N.B. de baggeraar krijgt lease rights van de Suriname rivier voor een bepaalde periode, waardoor hij zelf betaalt.	Min OW Private baggeraar	Het baggeren van de Suriname rivier t.b.v. de diepgang voor de schepen N.B. De baggeraar heeft er belang bij om bedrijven aan te trekken.	Grotere schepen zijn in staat om de haven te bereiken	2021-2023	PPP Financiering baggeraar	Geen uitgaven 2021 voor de overheid	5 maart 2021 is de aanbesteding Geen kosten 1 ^e en 2 ^e jaar voor overheid
20	Infrastructuur Transport (SDG-11)	Improving Transport Logistics and Competitiveness \$45.000.000	Min OW	Haven faciliteiten en efficiëntie verbeteren. Verkeerssituatie rond de haven en de brug verbeteren.	Haven is efficiënter (afhandeling sneller). Verkeer stroomt beter door.	2021-2025	IDB	SRD 14 mln	USD 1 mln. Project is nog in opstartfase
21	Infrastructuur (SDG-11)	Rehabilitatie van de wegstrekking Jenny-Henar (USD 79,2 mln.)	Min OW AMB	De Oost-West verbinding is een van de belangrijkste transportverbindingen tussen districten, ook voor de productiesector.	53 km. van de Oost-West verbinding is gerehabiliteerd	2020-2022	Voorfinanciering aannemer	SRD 350 mln.	Herschikking betalingsafspraken
22	Infrastructuur (SDG-11)	Rehabilitatie van alle sluizen en pompstations in de kuststreek (SRD 150 mln.)	Min OW	Upgraden van 137 afwateringsstructuren in het kustgebied. De sluizen en pompstations zijn jarenlang erg verwaarloosd.	De irrigatie en afwatering in productiegebieden in de kustvlakte is verbeterd	2021-2023	Eigen begroting	SRD 50 mln.	
23	Goudsector (SDG-9)	Improving Environmental Management in Mining Sector of Suriname, with Emphasis on Gold Mining” (EMSAG) (USD 5 mln)	Min NH NIMOS	Het introduceren van kwikvrije goudwinningsmethoden in de kleinschalige mijnbouw ter uitfasering van het gebruik van kwik en daarmee de verbetering van het milieubeheer in de mijnbouwsector van Suriname	-Schone, milieuvriendelijke technologieën -Efficiency in goud extractie -Verhoogde opbrengsten	2020-2025	UNDP/GEF Grant	SRD 14 mln	In opstartfase
24	Energie Binnenland (SDG-7)	Support to improve the Sustainability of the Electricity Services (USD 30 mln. IDB + USD 5 mln. EU/CIF)	Min NH EBS	Netuitbreiding en hernieuwbare energiesystemen achterland	24 uur elektriciteit voor Powakka En 10 dorpen Boven Suriname	In afronding 2020/21	IDB EU/CIF	SRD 70 mln	USD 5 mln

25	Energie binnenland (SDG-7)	Development of Renewable Energy, Energy Efficiency and Electrification (USD 4,4 miljoen IDB grant)	Min NH EBS	Operationele kosten van elektriciteitsdiensten verminderen door gebruik van RE- en EE-technologieën en duurzame bedrijfsmodellen voor exploitatie en onderhoud	Mini-grid solar plant te Godo-holo	In uitvoering t/m 2021	IDB grant	SRD 14 mln	USD 1 mln GEF grant
26	Entrepreneurship (SDG-10)	Strengthening Female Entrepreneurship in Brokopondo, Sipaliwini, Marowijne, Wanica (USD 501.000 IDB grant)	Wi Uma Fu Sranan	Opleiden vrouwen binnenland om productieprocessen te verbeteren op gebied van cassaveproducten	Productie en commercialisering cassavepap en andere cassaveproducten	In afronding	IDB grant	SRD 14 mln	USD 100.000
27	Natural Capital (SDG-8)	Introducing a Natural Capital Asset Class in Global Exchange Markets (USD 982.000 IDB grant)	Min ROM Intrinsic Value Exchange	Het aangeven van een model om met ecosystem services geld te verdienen bijv. zoet water, carbon credits, ecotourism. En investeringen op de internationale kapitaalmarkt aantrekken voor het opzetten van een bedrijf dat toegang heeft tot deze diensten.	Het opzetten van een Centraal Natuur Reservaat Bedrijf	2017-2022	IDB-lab grant	SRD 7 mln	USD 500.000 Moet weer opgepakt worden
28	Belastingen (SDG-11)	Caricom belastingwetgeving	Min Financiën	Het stroomlijnen van de Surinaamse belastingwetgeving met die van de CARICOM o.m. ter vermijding van dubbele belastingen	Surinaamse bedrijven en personen (consultants) betalen slechts 1 keer belasting	2021	Eigen begroting	SRD 200.000	Discussie en besluit
29	Investeringsklimaat (SDG-17)	Lid worden van het verdrag van New York 1958 inzake arbitrage	Min Financiën Min BIBIS	Erkenning en tenuitvoerlegging van buitenlandse arbitrage vonnissen	Meer zekerheid voor investeerders	2021	Eigen begroting	SRD 100.000	
30	Investeringen (SDG-17)	Public Sector Investment en Public Private Partnership Unit	Min. Financiën	Opzetten van een PI en PPP unit, plus het maken van een operationeel plan voor de planning en feasibility studies van PI en PPP investeringen.	Er is een PI en PPP unit die feasibility studies voor investeringsprojecten kan doen.	2021-2022	Nog geen financiering	SRD 7 mln.	

31	Investerings (SDG 17)	Wet op Transfer Pricing	Min. BIBIS	Deze wet moet praktijken tegengaan waarbij multinationals via oneigenlijke tarieven voor goederen en diensten aan dochterondernemingen extra winsten maken en hun belastingafdrachten in Suriname verminderen.	De wet beperkt transfer pricing die ver buiten de gangbare markt-tarieven liggen en zorgt voor meer belastinginkomsten d.w.z. verhoogde FDI retentie.	3 ^e kwartaal 2021	Eigen begroting	SRD 500.000	
32	Kwaliteitseisen export (SDG-9)	Training voor producenten en exporteurs v.w.b. kwaliteitseisen Europese markt	Min. EZOTI Min. BIBIS Bedrijfsleven	Producenten en exporteurs geven aan onvoldoende kennis te hebben van de kwaliteitseisen van de Europese exportmarkt. Er zullen i.s.m. het relevante bedrijfsleven trainingen terzake worden georganiseerd.	De producenten en exporteurs hebben voldoende kennis opgedaan van kwaliteitseisen voor eventuele export.	2021-2022	Nog geen financiering	SRD 7 mln.	
33	Visserij	Versterking van de monitoring, control and surveillance (MCS) in de strijd tegen IOO visserij	Min LVV	Opzetten van IOO task force units op strategische plaatsen	Verhoging van de aanvoer van vis voor verwerkings-bedrijven. Meer productie, export, deviezen en werk.	2021-2023	Eigen begroting	SRD 3,3 mln.	In voorbereiding
Grijs gearceerde nummers betreft 16 projecten die reeds in uitvoering zijn.					Totale schatting voor de projectuitvoering in 2021 is SRD 704 miljoen, waarvan voor 25 projecten (SRD 648 mln.) de financiering rond is en voor 8 projecten (SRD 56 mln.) nog niet, incl. 1 project waarvan de aanbesteding moet plaatsgevonden en prijs nog niet bekend is. SRD 63,6 miljoen uit eigen begroting.				
Oranje gearceerde bedragen betekent dat de financiering nog niet rond is.									

4.5 Versterken van instituten, bestrijden van corruptie, goed bestuur en verbetering van het AML/CFT raamwerk

Een belangrijk aspect om te zorgen voor een betere prestatie van de economie ligt in het versterken van diverse instituten en instituties die van vitaal belang zijn. Het gaat daarbij om het tegengaan van corruptie, versterking van controle, beter functioneren van belasting en douane, verbeteren van het AML/CFT raamwerk, maar ook om het versterken van het bestuur in zijn algemeen (inclusief het lokaal en regionaal niveau), zodat behoorlijk bestuur norm wordt en geen uitzondering. Ook dit zijn zaken die al in het Regeerakkoord 2020-2025 zijn aangegeven. Door het tegengaan van corruptie en preventie daarvan zullen naar schatting miljoenen bespaard worden (d.w.z. niet gestolen, maar correct aangewend worden) en zal ook de productiviteit omhoog gaan (omdat men niet bang is voor repercussies en gemotiveerder is). Er ontstaat ook meer vertrouwen en een versnelling in de afhandeling wanneer instituten sterker zijn en de rechtsbescherming beter is. Dit betekent hogere productiviteit en minder verlies van oneigenlijke tijd en gelden. De projecten en maatregelen zijn aangegeven in tabel 4.5 en omvatten de volgende gebieden:

- Corruptiebestrijding, versterking rechterlijke macht en politie, verbeteren van het AML/CFT raamwerk (9)
- Public Sector Reform: Ambtenarenbestand en Financiën (3)
- Hervorming belastingen en douane (3)
- Goed bestuur, beter districtsbestuur en decentralisatie, coördinatie tussen financiële sector autoriteiten, prudentieel toezicht op commerciële banken (3)
- Versterking Public Sector Management: Maritiem beheer, Bosbeheer, mijnbouw, EBS, Staatsraad, Bureau Staatsschuld (8)
- Versterking private sector, investeringen en privatisering staatsbedrijven (4)
- Toerisme Autoriteit (1)
- Versterking uitvoeringscapaciteit overheidsprojecten (2)

De Overheid zal het institutioneel raamwerk voor fiscaal beleid versterken middels:

- Het goedkeuren van een fiscaal raamwerk voor de middellange termijn om het begrotingsproces te structureren.
- De begroting 2021 wettelijk doen goedkeuren door DNA die de geplande uitgaven reflecteert en stipuleert.
- Beginnen met tijdige, nauwkeurige en uitgebreide rapportage en publicatie van gecontroleerde fiscale en schuldgegevens.
- Het creëren van een grote belastingeenheid om de naleving van de belastingafdracht te verbeteren en een uitgebreide herziening van de werkprocessen en het wettelijke kader voor belastingadministratieprocessen.
- Verbetering van de aanpak van de douane op het gebied van risicobeheer, controles na inklaring en het toezicht op en verificatie van karting op invoerrechten, ontheffingen en vrijstellingen.

- Vergroten van de verantwoordingsplicht van staatsbedrijven door de reikwijdte van de financiële controle van het ministerie van Financiën over de besluiten van overheidsbedrijven te bepalen en middels regelmatige rapportage en monitoring van de financiële prestaties en quasi-fiscale activiteiten van staatsbedrijven vast te stellen. Dit omvat het publiceren van de gecontroleerde financiële verslagen van de 10 grootste staatsbedrijven en het identificeren en kwantificeren van de belangrijkste fiscale risico's die door deze staatsbedrijven worden gecreëerd.
- Binnen het Ministerie van Financiën & Planning een moderne Treasury-afdeling, Cash Management Unit en een Treasury Single Account (TSA) opzetten om de treasury-functies te centraliseren, het bestuur te verbeteren en de transparantie te vergroten. Tevens zal de capaciteit voor liquiditeitsprognoses, schuldbeheer, cashplanning, bewaking van betalingsachterstanden en commitment-controle worden verbeterd met ondersteuning van internationale technische bijstand.
- Het opzetten van een afdeling voor overheidsinvesteringen en publiek-private partnerschappen (PPP's). Het uitvoeren van een volledige kosten-batenanalyse van alle lopende investeringsprojecten, volledige kostenberekenings- en haalbaarheidsstudies uitvoeren voor alle nieuwe overheidsinvesteringen en PPP's, en informatie over de uiteindelijke begunstigden publiceren van bedrijven die contracten ontvangen voor nieuwe kapitaalprojecten van de overheid.

Tegelijkertijd zal de regering, in haar hoedanigheid van aandeelhouder, hervormingen doorvoeren om ervoor te zorgen dat banken op zakelijke basis worden beheerd. Er zal een nieuw Comité voor Financiële Stabiliteit - bestaande uit vertegenwoordigers van het Ministerie van Financiën & Planning en de CBvS – in het leven geroepen worden om risico's voor de financiële stabiliteit te diagnosticeren en concrete plannen te ontwikkelen om die risico's te beheersen en te beperken.

Om de transparantie van de Centrale Bank van Suriname te versterken, zullen er speciale audits van monetaire data uitgevoerd worden om de nulmeting te doen van data die als prestatie criterium zullen worden gebruikt. Daarnaast zal de CBvS een consultant in de arm nemen om te helpen met het aantrekken van een gekwalificeerd, deskundig bureau, die de interne auditfunctie mede zal begeleiden. Ten slotte zal de CBvS op haar externe website de gecontroleerde jaarrekening over het boekjaar 2015 publiceren en daarna eveneens de gecontroleerde jaarrekeningen over het boekjaar 2016-19, alsook de jaarrekening 2020.

De Regering zet zich in om het mandaat, het bestuur en de financiële autonomie van het CBvS te versterken. Daartoe zal een nieuw Memorandum of Understanding opgesteld en ondertekend worden tussen de governor van de CBvS en de minister van Financiën, waarin alle nieuwe directe of indirecte bruto centrale-bankfinanciering wordt uitgesloten. Daarnaast zal de Raad van Commissarissen bij de CBvS een implementatieplan goedkeuren om de governance en omgevingscontrole te versterken, onder meer via: (i) wetswijzigingen; (ii) versterking van de gezamenlijke besluitvorming en uitvoering van het Handboek voor gezond bestuur; (iii) het opzetten van kritieke functies, zoals compliance, risicobeheer, interne audit; en (iv) invoering van een rapportagemechanisme aan de Raad van Commissarissen en aan eventuele commissies.

Deze roadmap zal worden gepubliceerd en de uitvoering ervan wordt bewaakt door de Raad van Commissarissen. De Regering heeft zich gecommitteerd aan het implementeren van de aanbevelingen. Ten slotte zal de Centrale Bankwet zodanig gewijzigd worden dat monetaire financiering van de overheid permanent verboden wordt en om de bestuursstructuur van de CBvS te verbeteren door:

- Het mandaat van het CBvS te verduidelijken en te versterken.
- De institutionele, financiële en algehele autonomie van de CBvS in overeenstemming te brengen met internationale *best practices*.
- Vergroten van transparantie, verantwoording en toezicht.
- Het stellen van duidelijke eisen aan de boekhouding, winstverdeling, reserves en eventuele herkapitalisatie van de CBvS.

Het Ministerie van Financiën & Planning en de CBvS zullen gezamenlijk een herkapitalisatieplan ontwikkelen met een duidelijk streefbedrag voor kapitaal, een triggerpoint voor herkapitalisatie en een bindend tijdschema om de herkapitalisatie te voltooien. Dit zal gebeuren na afronding van de controle op de jaarrekening van 2020 van de CBvS, waarvan verwacht wordt dat die conform internationale standaarden zal worden opgesteld.

Corruptie aanpakken, bestuur verbeteren en het AML/CFT-raamwerk versterken

De regering is voornemens:

- De Nationale Assemblee te vragen het VN-Verdrag tegen corruptie (UNCAC) te ratificeren.
- Het rechtskader voor corruptiebestrijding te versterken zodat alle vormen van corruptie strafbaar worden gesteld (in overeenstemming met de vereisten van de UNCAC) en om de bepalingen inzake inkomsten- en vermogensaangifte in de anticorruptiewet aan te scherpen, zodat er routinematige verificatie plaatsvindt van de inkomsten- en vermogensverklaringen van hoge en risicovolle overheidsfunctionarissen. Deze informatie zal aan het publiek worden verstrekt en er zullen evenredige sancties worden opgelegd voor niet-naleving.
- De anti-corruptiecommissie te installeren (zoals vereist door de anti-corruptiewet van 2017) en een operationeel kader vaststellen voor de uitvoering ervan, in overeenstemming met de UNCAC.

Het kabinet zal de transparantie van overheidsopdrachten verbeteren door:

- Uitwerking van de nieuwe aanbestedingswet om de publicatie van alle aanbestedingen en gunning van contracten te centraliseren en om het geïntegreerd informatiesysteem voor financieel beheer uit te breiden tot aanbestedingen, audits en controles.

- Het verplicht stellen van de publicatie, op een overheidswebsite, van alle overheidsopdrachten, de namen van de gegunde entiteiten en hun uiteindelijke begunstigde(n), de namen van de overheidsfunctionarissen die de contracten gunnen, en een validatie achteraf van de levering van de gecontracteerde diensten.

De Regering zal het Anti Money Laundering en bestrijden van terrorisme financiering (AML/CFT) raamwerk verbeteren. Het AML/CFT-raamwerk van Suriname zal volgens de planning in 2022 worden beoordeeld door de Caribbean Financial Action Task Force (CFATF). De regering heeft in 2019 een Nationale Risicobeoordeling (NRA) uitgevoerd, die met technische ondersteuning van de IDB is afgerond. Het NRA-rapport heeft vastgesteld dat er nog steeds belangrijke hiaten zijn in het AML/CFT-raamwerk van Suriname, inclusief tekortkomingen op het gebied van technische naleving en uitdagingen met betrekking tot effectieve implementatie. Om dit aan te pakken, zal de regering:

- Een alomvattende nationale AML/CFT-strategie aannemen om de belangrijkste AML/CFT-risico's te beperken, op basis van de bevindingen van het definitieve NRA-rapport.
- De AML/CFT-wet en andere relevante wet- en regelgeving aanpassen om ze in overeenstemming te brengen met de internationale AML/CFT-standaarden van de FATF (inclusief de behandeling van politiek prominente personen en vereisten inzake uiteindelijk economisch eigendom).
- Goedkeuring van AML/CFT-voorschriften in overeenstemming met de gewijzigde AML/CT-wet.
- Het maken van resterende wettelijke bepalingen zoals vereist om de beschikbaarheid van en tijdige toegang tot nauwkeurige en actuele informatie over de uiteindelijke begunstigden over alle rechtspersonen in Suriname te verzekeren. Dit vereist dat alle juridische entiteiten tijdig updates van hun uiteindelijke begunstigden indienen, dat er een centraal systeem is waar de informatie over de uiteindelijke begunstigden verzameld wordt, en dat er verificatie plaatsvindt, met gepaste sancties bij niet-naleving.

In de toekomst zal de overheid nauw samenwerken met donoren en leveranciers, waaronder het IMF, het Bureau voor Drugs en Criminaliteit van de Verenigde Naties ('UNODC') en de Wereldbank om het anticorruptie- en AML/CFT-kader van Suriname te versterken.

Tabel 4.5: Maatregelen en projecten ter versterking van de instituten

Nr.	Type	Titel	Verantwoordelijk	Omschrijving	Output	Periode	Financieringsbron	Geschat bedrag 2021	Opmerkingen
1	Investeringen (SDG-16)	Institutionele versterking NOB (US\$ 15 miljoen)	Min Fin	Het NOB inzetten voor MKMO investeringen en begeleiding (zie SER advies MKMO) en beheer van diverse fondsen.	NOB is versterkt en kan worden ingezet. NOB krijgt middelen in beheer om uit te zetten.	2021-2022	IDB TC van US\$ 100.000 reeds goedgekeurd	SRD 10 mln.	Op basis van de uitgevoerde assessment wordt projectdossier geschreven.
2	Versterking private sector (SDG-16)	Heractiveren Suriname Business Forum na doorlichting en evt. aanpassen wet	Min EZOTI	Het SBF is een tripartiet orgaan bij wet ingesteld om de private sector te versterken.	Nieuw SBF is benoemd en bureau is operationeel	2021	Eigen begroting	SRD 500.000	Het SBF heeft in het verleden zijn nut bewezen
3	Openbare aanbestedingen (SDG 16 + 17)	Instellen van een tenderautoriteit (Procurement law and Board)	Min Fin Min OW	Aanbestedingen moeten openbaar zijn en niet onderhands gedaan worden (corruptiegevoelig).	Wet is aangenomen Tenderautoriteit is ingesteld en transparante aanbestedingen	2021	Eigen begroting	SRD 500.000	De wet is bijna gereed. Er ligt ook een aanbestedingswet bij DNA.
4	Belasting hervorming (SDG-9)	Fiscal Strengthening to Support Economic Growth (FISEG) (USD 20 mln.)	Min Financiën	Huisvesting Belastingen en aankoop belastingssystemen Management trainingen Containerscan haven operationeel maken Upgrade Asycuda Vorbereiding BTW Tax Reform	Gebouw Belastingen aangekocht (USD 4,2 mln). Containerscan is operationeel. Asycuda systeem heeft upgrade. BTW is voorbereid.	2017-2023	IDB SU-L1055	SRD 74 mln.	was USD 40 mln., maar USD 20 miljoen is besteed voor COVID uitgaven.
5	Belasting hervorming (SDG 16+17)	Evaluatie en herziening belastingwetgeving	Min. Financiën Belastingdienst	De belastingwetgeving is op diverse onderdelen verouderd en dient aangepast te worden.	De belastingwetten zijn geëvalueerd en waar nodig aangepast	2021-2022	Eigen begroting	SRD 250.000	
6	Douane (SDG 16+17)	Doorlichting Douane	Min. Financiën	Via doorlichting kan de organisatie van de douane verbeterd worden	De douane opereert zoals het moet.	2021-2022	Eigen begroting	SRD 500.000	

				m.n. de corruptie terugdringen	Inkomsten invoerrechten zijn flink toegenomen				
7	Bosbeheer (SDG 9+16)	Versterking SBB (investering USD 1 miljoen)	Min GB	Betere controle op productie en export van hout	Tegengaan smokkel en meer inkomsten voor export hout	2021	Eigen begroting	SRD 14 mln.	
8	Maritiem beheer (SDG 16+17)	Versterking Kustwacht (investiment USD 2,2 miljoen)	Min BiZa	Er worden grote hoeveelheden brandstof, vis, hout en andere zaken illegaal gesmokkeld waartegen de kustwacht kan optreden. Met een kleine investering wordt de huidige capaciteit versterkt.	Tegengaan smokkel	2021	Eigen begroting	SRD 31 mln.	
9	Maritiem beheer (SDG-8)	Versterking Kustwacht (Euro 38 miljoen)	Min BiZa	De aanschaf van enkele boten zodat de Kustwacht haar taken structureel beter kan uitoefenen.	De smokkel naar en vanuit Suriname wordt effectief bestreden.	2021-2022	Nog geen financiering	SRD 323 mln.	
10	Public Sector Reform (SDG-8)	Public Sector Reform Program 1e fase (zie ook tabel 3.1 nr. 28)	Min Biza	Het opschonen van het ambtenarenbestand en opzetten en uitvoeren van een programma voor vervoegd pensioen	Het ambtenarenbestand is met 5.000 tot 10.000 verminderd	2021-2022	Eigen begroting	SRD 1 mln.	In eerste instantie vrijwillige pensionering en daarna verplicht
11	Public Sector Reform (SDG-8)	Public Sector Reform Program 2e fase (zie ook tabel 3.1 nr. 28)	Min Biza	Het ontwikkelen en uitvoeren van een omscholingsprogramma voor ambtenaren en deze i.s.m. de particuliere sector plaatsen in bedrijven en organisaties	Tenminste 5.000 ambtenaren zijn omgeschoold en ingezet in de particuliere sector	2022-2023	Nog geen financiering	SRD 7 mln.	USD 500.000 In 2021 wordt uit eigen begroting het programma ontwikkeld en daarna m.b.v. donorfinanciering uitgevoerd
12	Public Sector Reform (SDG 16+17)	Versterking Ministerie van Financiën & Planning (USD 2 mln.)	Min Financiën Planbureau ABS	Het structureel versterken van het ministerie met Treasury afdeling, Begrotingsproces, Dataverwerking en Reporting.	Het ministerie is beter in staat om cash management te doen, begrotingen voor te bereiden en te implementeren, data wordt tijdig	2021-2022	Nog geen financiering	SRD 15 mln.	

				Versterken Planbureau qua monitoring en reporting. Versterking ABS v.w.b. dataprocessing. Relevante trainingen.	verwerkt en gerapporteerd. De onderlinge uitwisseling met Planbureau en ABS is verbeterd.				
13	Public Sector Reform (SDG-8)	Privatiseren Staatsbedrijven 1 ^e fase (inventarisatie problematiek en van alle Staatsbedrijven) (US\$ 150.000)	Min Financiën e.a. ministeries	Veel Staatsbedrijven lijden een verlieslatend bestaan en kosten de belastingbetaler geld. Deze bedrijven moeten gezond gemaakt o.m. via een privatiseringstraject.	Op basis van de inventarisatie wordt een plan van aanpak voor privatisering c.q. gezondmaking gemaakt.	2021	IDB TC grant	SRD 2,14 mln.	
14	Rechterlijke Macht (SDG-16)	Versterking Rechterlijke Macht	President Min J&P	Meer rechters benoemen, President Hof van Justitie benoemen Versnelling behandeling rechtszaken. Voorzien in eigen begroting (net als DNA)	De president van het HvJ is definitief benoemd Zes rechters zijn benoemd Rechtszaken worden sneller afgewikkeld HvJ heeft eigen begrotingsmiddelen	2020-2021	Eigen begroting	SRD 3 mln.	
15	Anti-corruptie (SDG 10+16)	Ratificatie UN Convention Against Corruption	Min. BIBIS DNA	De Conventie tegen Corruptie van de VN uit 2003 is door 186 landen geratificeerd. Suriname is een van de 12 landen die dat nog niet heeft gedaan.	De VN Conventie tegen Corruptie wordt ook door Suriname nageleefd.	2021	Eigen begroting	SRD 100.000	
16	Anti-corruptie (SDG 10+16)	Anti corruptiewet operationaliseren en later in lijn brengen met UNCAC	President Min J&P DNA	Randvoorwaarden scheppen voor inwerkingtreding Anti-Corruptiewet (Regeerakkoord Urgentiefase maatregel nr. 11) en operationeel raamwerk in lijn met UNCAC.	Staatsbesluiten zijn geslagen Anti-Corruptiewet is in werking. Anti-Corruptie Commissie doet haar werk.	2021-2022	Eigen begroting	SRD 150.000	

17	Anti-corruptie (SDG-16)	Speciale aanklager bij Openbaar Ministerie aanstellen, en gelden terughalen	President Openbaar Ministerie	Ter bespoediging van de aanpak van corruptie dient er een speciale aanklager bij het Openbaar Ministerie te worden aangesteld (Regerakkoord) Ondersteuning door specialistische organisaties	Speciale aanklager is aangesteld bij OM Gelden zijn teruggehaald	2020-2023	IMF UN Eigen begroting	SRD 1 mln.	
18	Anti-corruptie (SDG 10+16)	Wijziging wet vervolging (voormalige) ambtsdragers	President DNA	Het wijzigen van de wet zodat (voormalige) ambtsdragers te allen tijde ter verantwoording geroepen kunnen worden, ook al zou dat door de rechterlijke macht geschieden (Regerakkoord Urgentiefase maatregel 13)	Wet is gewijzigd	2021	Eigen begroting	SRD 100.000	
19	Anti-corruptie (SDG-16)	Nationale Anti-Corruptie Strategie	Min J&P President	Formulering van een strategie om corruptie te bestrijden, incl. onderzoek en vervolging.	De anti-corruptie strategie wordt geïmplementeerd	2022	Eigen begroting	SRD 200.000	
20	Anti-corruptie (SDG 10+16)	Aanpassen Anti Money Laundering/ Counter Financing Terrorism wet	Min J&P	AML/CFT wetgeving op lijn brengen met Financial Action Task Force standaarden	De AML/CFT voldoet aan FATF standaarden	2021	Eigen begroting	SRD 250.000	
21	Anti-corruptie (SDG 10+16)	Wet op informatie m.b.t. eigendom	Min J&P	Er is wetgeving nodig om te zorgen dat de informatie over eigendom (beneficial ownership) van alle rechtspersonen accuraat en tijdig beschikbaar is.	Er is geen onduidelijkheid wie de eigenaar is van een rechtspersoon dan wel profiteert van het bezit van roerende en onroerende goederen.	2022	Eigen begroting	SRD 250.000	
22	Good Governance	Wet op Openbaar Bestuur	Min J&P DNA	Wet op Openbaar Bestuur aannemen om	Wet is aangenomen en operationeel	2021-2022	Eigen begroting	SRD 250.000	

	(SDG-16)			burgers meer rechtszekerheid te geven					
23	Versterking districtsbestuur (SDG-11)	Capaciteitsversterking districtscommissarissen	Min ROS	Een nieuwe groep DC's is ingezet, maar heeft verdere scholing en training door terzake deskundigen via een duidelijk curriculum.	Alle DC's zijn getraind via een	2021	Eigen begroting	SRD 1 mln.	
24	Decentralisatie (SDG-11)	Afronding formele decentralisatie naar districten (USD 10 miljoen)	Min ROS	Er zijn twee fasen van decentralisatie geweest (DLGP 1 en 2), maar nooit goed afgerond	DLGP 3 is afgerond en lokaal bestuur is versterkt	2022-2025	Nog geen financiering	SRD 14 mln.	
25	Staatsraad (SDG-16)	Renovatie en uitbreiding gebouw Staatsraad (US\$ 1 miljoen)	Min OW Kabinet president	Verbetering van de huisvesting en faciliteiten van de Staatsraad ter versterking van de uitoefening van haar werkzaamheden	Oplevering en ingebruikname gebouw Staatsraad	2021-2022	Eigen begroting	SRD 15 miljoen	Het gebouw ligt bij Fort Zeelandia en dit betekent ook een renovatie van een historisch gebouw.
26	Institutionele versterking (SDG 16+17)	Wijziging wet op de Staatsschuld en versterken Bureau voor de Staatsschuld	Min Financiën	Het Bureau voor de Staatsschuld krijgt een ruimer mandaat om naast schulden ook supplier arrears, garanties en liabilities te registreren voor de publieke sector	Het Bureau voor de Staatsschuld heeft een totaaloverzicht van alle schulden en achterstallige betalingen.	2021-2022	Eigen begroting	SRD 200.000	
27	Toerisme (SDG-8)	Afkondigen Toerisme Raamwet en Wet op Toerisme Autoriteit	Min TCT	Bevordering toerisme in de RvC minstens 60% leden van de private sector	De Toerisme Autoriteit werkt	2021	Eigen begroting	SRD 500.000	Dit koppelen aan value chain analysis toerisme sector
28	Hervorming EBS (SDG-7)	Support for the implementation of the EBS investment Plan (USD 33 mln.)	Min NH EBS	Versterken van de institutionele en operationele processen van de EBS. Upgraden National Power System infrastructure.	Verbetering informatie technologie management. Betrouwbare stroomlevering in het EPAR gebied.	2015-2021	IDB Su-L1039 loan	SRD 25 mln.	Reeds 89% gerealiseerd, maar vertragingen
29	Versterking goudsector (SDG 8+9)	Institutionele Versterking werkm Odening Kleinschalige Goudsector (US\$ 12 mln.) • Staatsbegroting	Min NH Verschillende initiatieven:	Verbetering administratieve procedures inning royalty's en procedures veld-	- Verhoging staatsinkomsten	2021-2023	GEF SEMIF Goudbedrijven	SRD 56 mln.	USD 4 mln.

		<ul style="list-style-type: none"> • UNDP/GEF (schenking) • GEF and other partners • CDF, RCF, SEMIF • Cooperation French Embassy Staatsolie (t.b.v. hulpdammen) 	<ul style="list-style-type: none"> *Beleidsprogramma begroting 2021 * EMSAGS project (ongoing) * GEFGOLD + project * Samenwerking met IAMGOLD en NEWMONT en Staatsolie (ongoing) *Samenwerking Franse Ambassade (ongoing) 	controles voor terugdringing illegaliteit, milieuschade en criminaliteit in en rondom de goudvelden T.b.v. versterking en vergroting van de uitvoeringscapaciteit van het OKGS	- Verbeterde uitvoeringscapaciteit OKGS - Structuur in de Kleinschalige Goudsector in de ruimste zin des woords		Frankrijk		
30	Hervorming mijnbouw (SDG-9)	Competitiveness and Sector Diversification Project (USD 6 mln.)	Min NH	Versterken van de mijnbouwsector governance, transparantie, accountability en administratie. Hervorming van de mijnbouwsector. Versterken van de groei en de concurrentiekracht binnen de KMO's	Het Ministerie van NH is versterkt. Mijnbouwwet Mineraleninstituut	2019-2025	WB P166187	SRD 42 mln.	in opstartfase
31	Community engagement (SDG-11)	Institutionele versterking NH in Empowerment van de Gemeenschap op basis van FPIC Community Engagement (USD 6,5 miljoen)	Min NH Lokale gemeenschappen	Het versterken van het ministerie van Natuurlijke Hulpbronnen m.b.t duurzame ontwikkeling van Inheems en Marrons	Inclusie Inheemse en Tribale volkeren in de ontwikkeling. Armoedebestrijding Integrale en duurzame ontwikkeling van achtergestelde gemeenschappen.	2021-2024	Nog geen financiering	SRD 23,2 mln.	
32	Veiligheid (SDG-16)	Afbouw hoofdbureau van Politie en Justitieel complex Nickerie (US\$ 10 miljoen)	Min. OW Min Justitie & Politie	Verbetering van de huisvesting en dienstverlening van de essentiële diensten van Justitie en Politie	Oplevering en ingebruikname van de 2 gebouwen	2021-2022	Eigen begroting	SRD 71,5 mln.	
33	Project-uitvoering (SDG-16)	Training PIUs	Min Financiën Planbureau	Er zijn veel projecten, maar overal blijken er problemen te zijn met minder goed	PIUs worden beter en sneller, waardoor project	2021-2023	Eigen begroting	SRD 500.000	Er is gebrek aan goed gekwalificeerd personeel voor PIUs. Ook

				functionerende PIUs, omdat de mensen er gewoon niet zijn, of minder goed opgeleid zijn. Via best practices meer on the job trainingen.	performance toeneemt				bestaande PIUs trainen
34	Project-uitvoering (SDG-16)	Controle op performance donorgelden	Min Financiën	De uitvoering van grote projecten is zwak en kost miljoenen extra. De projecten moeten beter aangestuurd worden op hoog niveau. Ook PIUs moeten beter aangestuurd worden	Projecten worden sneller afgerond en besparing van miljoenen	2021-2023	Eigen begroting	SRD 500.000	Donoren bepalen te veel wat PIUs wel en niet kunnen doen en zo een high level groep versterkt de PIUs ook.
35	Project uitvoering en investeringen (SDG-16,17)	Public Investment en Public Private Partnership Unit	Min Financiën	Het opzetten van een afdeling voor openbare investeringen en PPP. De afdeling zal een kosten-baten analyse maken van alle bestaande investeringsprojecten en feasibility studies voor alle nieuwe openbare investeringen en PPP's.	De afdeling is operationeel	2021	Eigen begroting	SRD 500.000	
Grijs gearceerde nummers betreft 4 projecten die reeds in uitvoering zijn.					Totale schatting voor de projectuitvoering in 2021 is SRD 734,1 miljoen, waarvan voor 29 projecten (SRD 392,7 mln.) de financiering rond is en voor 6 projecten (SRD 341,4 mln.) nog niet. SRD. 142,8 mln. uit eigen begroting.				
Oranje gearceerde bedragen betekent dat de financiering nog niet rond is.									

4.6 Maatregelen ter versterking van de sociale en overige sectoren

Naast de eerder besproken fiscale en monetaire maatregelen, de directe productieverhoging, ondersteunende maatregelen voor productie en werkgelegenheid, versterking van instituten, en het sociaal vangnet, zijn er maatregelen nodig in en ten behoeve van de sociale sector die verdergaan dan het sociaal vangnet. Hierbij kan met name gedacht worden aan maatregelen en projecten op medisch gebied, het onderwijs en de huisvesting en projecten gericht op het voorzien in basisbehoeften van daarvoor in aanmerking komende doelgroepen. Verder projecten die de woon- en leefomgeving verbeteren. Tabel 4.6 geeft de projecten en maatregelen weer op de volgende gebieden:

- Onderwijs (8)
- Gezondheidszorg en sport (3)
- Huisvesting (4)
- Nutsvoorzieningen: water en energie (7)
- Buurt- en districtsontwikkeling (3)
- Veiligheid en rampenbestrijding (4)
- Prijscontrole en basisgoederen (2)
- Sociaal Vangnet (2)
- Milieu (1)
- Cultureel erfgoed (1)
- Arbeidsmarkt (1)
- Subsidiebeleid (1)

Tabel 4.6: Maatregelen ter versterking van de sociale sector

Nr.	Type	Titel	Verantwoordelijk	Omschrijving	Output	Periode	Financieringsbron	Geschat bedrag 2021	Opmerkingen
1	Sociaal Vangnet (SDG 1 t/m 7)	Het bekostigen van het Sociaal Vangnet en andere relevante maatregelen (U\$ 20 miljoen)	Min Financiën Min. Sozavo	De kosten van het Sociaal Vangnet drukken zwaar op de begroting en zullen (deels) via externe financiering worden bekostigd	Het Sociaal Vangnet wordt uitgevoerd zoals gepland	2021-2022	Nog geen financiering	SRD 150 mln.	Zie ook tabel 4.2
2	Basisgoederen (SDG-2)	Betaalbare basisgoederen	Min EZOTI	Het garanderen van de beschikbaarheid en betaalbaarheid van een aantal essentiële goederen om de verarming van personen,	Essentiële goederen zijn in voldoende mate beschikbaar tegen redelijke prijzen.	2021	Eigen begroting	SRD 119.400	

				groepen en sectoren tegen te gaan.					
3	Prijscontrole (SDG-1)	Eerlijke prijzen	Min EZOTI	Het controleapparaat van Min. EZOTI zal versterkt worden om professionele controle op prijzen uit te oefenen.	De prijscontrole is duidelijke aangescherpt	2021	Eigen begroting	SRD 500.000	
4	Huisvesting (SDG-11)	Affordable Housing Project (USD 35 mln.)	Sozavo	Bouwen, renovatie en uitbreiding van woningen	3.775 betaalbare woningen zijn gebouwd of gerenoveerd	Op laag pitje en krijgt boost in 2021-2024	IsDB	SRD 70 mln.	USD 5 mln.
5	Huisvesting (SDG-11)	Social Housing Project (USD 21,9 mln. China)	Min OW	Het aanleggen van infrastructuur en bouwen van 350 huizen te Reeberg (dichtbij s'Landsboerderij)	Er staan 350 huizen	2022-2023	China grant	In 2021 nog geen uitgaven	Betreft een project uit 2016 dat nooit is uitgevoerd, omdat toewijzen van grond een probleem was
6	Huisvesting (SDG-11)	Bouwrijp maken terreinen voor zelfbouw (USD 3,5 miljoen)	Min OW Kuldipsing	Het bouwrijp maken van 265 percelen in district Commewijne, ten noorden van de Oost West verbinding, Soemitaweg (deel van voormalig plantage Richelieu).	265 percelen zijn bouwrijp gemaakt	2020-2021	Leningsovereenkomst 25 maart 2020	SRD 30 mln.	
7	Huisvesting (SDG-11)	Bijdragen aan particuliere verkavelaars voor bouwrijp maken terreinen (USD 5 miljoen)	Min OW	De bijdrage van Openbare Werken bestaat uit het aanleggen van wegen en/of ontwatering in gebieden die nog niet ontsloten zijn. Het gaat om diverse particuliere projecten verspreid over diverse districten.	De wegen en ontwatering zijn aangelegd, zodat de verkavelaars het project verder kunnen ontwikkelen. ca. 250 percelen.	2021-2022	Nog geen financiering	SRD 37 mln.	
8	Buurtontwikkeling (SDG-11)	Fonds voor lokale ontwikkeling (SRD 15 mln. Grants per jaar)	Min Fin (NOB)	Een fonds voor NGOs en CBOs waaruit zij kleine projecten kunnen financieren voor hun eigen omgeving	25 projecten van max. SRD 500.000 (plus 15% eigen inbreng) zijn gerealiseerd	2021-2023	Eigen begroting	SRD 15 mln.	
9	District ontw. en toerisme (SDG-11)	Private Investment (donaties)	PPP	Het upgraden en herinrichten van centrum Groningen	De hoofdplaats Groningen is aantrekkelijk voor toeristen	2021-2022	PPP	SRD 2,8 mln.	Er is reeds een plan uitgewerkt en het wordt gedragen door DR en RR leden

10	Solidariteit (SDG 1 t/m 7)	Opzetten particulier Sociaal Fonds voor verstrekking subsidie sociale sector	MinFin Sozavo Geselecteerde bedrijven	Diverse bedrijven worden uitgenodigd om een speciaal fonds met beheersunit op te zetten t.b.v. organisaties in de sociale sector die subsidie behoeven. Deze taak wordt overgeheveld van de overheid naar de private sector, waarbij de bedrijven hun maatschappelijke bijdrage structureel leveren.	Organisaties in de sociale sector hebben meer zekerheid qua ondersteuning. De begroting wordt minder belast. Personeel wordt van overheid naar sociale sector overgeplaatst.	2021-2023	PPP	SRD 15 mln.	Er zijn bedrijven die reeds incidenteel sociale organisaties ondersteunen. Het fonds ziet toe op het gebruik van de middelen en op de verantwoording daarvan.
11	Energie (SDG-7)	Rural electrification through hybrid diesel solar PV systems in 50 villages (USD 35,8 mln.)	Min NH EBS	Het aanleggen van elektriciteit in 50 dorpen in het binnenland	50 dorpen hebben dag en nacht elektriciteit	2020-2025	India	SRD 24,8 mln.	Hiervan USD 1,5 mln. van India en rest eigen bijdrage overheid
12	Energie (SDG-7)	Bevorderen energie efficiëntie (CDB US\$ 29,8 mln. en overheid US\$ 3,3 mln.)	Min NH	Aanbrengen van slimme energiemeters, led lampen, e.d.	Het energieverbruik is afgenomen.	2018-2022	CDB plus Eigen begroting	SRD 149 mln. SRD 16 mln. (SUR)	Tot juni 2020 was US\$ 0,9 mln. uitgegeven
13	Water (SDG-6)	Reinforce the Water Sector in Suriname (€ 3 mln. AFD/CIF grant)	Min NH SWM	Toegang tot veilige en duurzame watervoorziening in het Kustgebied van Suriname te ondersteunen. Voorbereiden van de uitbreiding watervoorzieningssystemen naar het hele kustgebied. Financiële duurzaamheid van de dienst te waarborgen	Verbeterde watervoorzieningssysteem	2018-2022	AFD/CIF grant	SRD 42 mln.	USD 3 mln. Aanvullende schenking op een AFD lening van € 12,5 mln.
14	Water (SDG-6)	Feasibility studie verbetering watervoorziening (USD 0,5 mln.)	Min NH	Verbetering watervoorziening in Paramaribo, Nickerie, Wanica en Para	Op basis van feasibility studie besluiten nemen	2021	CDB	SRD 7 mln.	USD 500.000 In uitvoering

15	Water (SDG-6)	Watervoorziening Commewijne (USD 9,6 mln.)	Min. NH SWM	Verbetering productie en drinkwatervoorziening in Commewijne, plus aanleg hoofdleidingen La liberte-Tamanredjo.	De burgers van Commewijne hebben drinkbaar water uit de kraan.	2021	Eigen begroting	SRD 137 mln.	
16	Water (SDG-6)	Drinkwaterzuiveringsinstallaties in 9 dorpen binnenland (USD 3,2 mln.)	Min NH	Het aanleggen van drinkwaterzuiveringsinstallaties in 9 dorpen	9 dorpen hebben veilig en gezond drinkwater	2020-2022	KBC bank	SRD 16 mln. SRD 4,25 mln. (Sur)	Voorschot NH Euro 250.000 reeds betaald
17	Water (SDG-6)	Watervoorziening verbetering infrastructuur Paramaribo, Para, Wanica en Moengo (USD 26 miljoen)	Min. NH SWM	Verbetering productie en drinkwatervoorziening van Hattemweg. Nieuwe zuiveringsinstallatie Moengo + aansluiten 2 dorpen. Opstellen strategisch plan drinkwatervoorziening t/m 2050	Uitbreiding is succesvol en beschikbaarheid van veilig en gezond drinkwater.	2021-2024	IDB	SRD 97 mln.	
18	Milieu (SDG-12)	Sanitary landfill Ornamibo US\$ 24,5 mln.	Min ROM	Verbetering van het beheer en verwerking van huishoudelijk afval in groot Paramaribo en de aanleg van een moderne sanitaire stortplaats op Ornamibo met minimale milieu effecten	-Modernste technologie voor afvalbeheer -Sluiten van huidige dumpsite die negatieve impact heeft op het milieu -Opzetten van een sanitary landfill -Stoppen van de vervuiling van de Para Rivier	2021-2023	Green Climate Fund (grant)	SRD 114,8 mln.	USD 8,2 mln. Voorstel reeds volledig uitgewerkt en zal worden ingediend ter financiering
19	Grenscontrol (SDG-10)	Aanschaf 4 rivierboten voor grenscontrole	Min. Defensie	De grenzen moeten beter bewaakt worden om ziekte en illegale overgang te voorkomen	De stroom van personen wordt beter bewaakt en gecontroleerd	2021	Eigen begroting	SRD 1 miljoen	
20	Veiligheid (SDG-16)	Vestigen Legereenheden op strategische locaties in het binnenland	Min. Defensie	Het centraal gezag wordt versterkt in het binnenland, zodat illegale praktijken worden voorkomen.	De veiligheid in het binnenland is toegenomen	2021	Eigen begroting	SRD 4 mln.	
21	Veiligheid	Neighborhood policing	KPS	ontwikkelen van een communicatiestrategie alsook capaciteits- en organisatorische	Verbeterde buurtwacht	In afronding 2021	CDB grant	SRD 1,4 mln.	

	(SDG-16)	(USD 300.000 CDB grant)		versterking voor het Neighborhood Policing Program.					
22	Armoede (SDG-1)	COVID support (USD 20 mln.)	Min Fin	Optopping AOV, AKB en FB (reimbursement)	De gelden die de overheid heeft uitgegeven aan optopping van AOV, AKB en FB i.v.m. COVID worden terugbetaald	2020-2021	IDB	SRD 210 mln.	USD 15 mln. Dit project is ook genoemd in tabel 4.2 maar hier betreft het de financiering
23	Gezondheidszorg (SDG-3)	Health project Albina Hospital optopping (Euro 5 mln.)	Min VG	Albina hospitaal is al afgebouwd, maar heeft nog wat aanpassingen en moet operationeel gemaakt	Albina heeft een Hospitaal	2021-2023	AFD	SRD 42 mln.	USD 3 mln.
24	Gezondheidszorg (SDG-3)	Health Facilities Improvement AZ and RGD (USD 32,5 mln.)	Min VG	Renovatie beddenhuis en Intensive Care Unit Renovatie RGD poliklinieken Medisch apparatuur	Bouw nieuwe ICU en 6 operatiekamers AZ 6 poliklinieken RGD	2014 t/m 2022	OPEC	SRD 140 mln.	USD 10 mln.
25	Onderwijs (SDG-4)	Afbouw uitbreiding NATIN en faculteit der Medische Wetenschap (USD 5 miljoen)	Min OW MINOWC	Het NATIN heeft jarenlang gebruik gemaakt van faciliteiten van de Dienst Bodem Kartering en later IOL. Er is dringende behoefte aan uitbreiding van de eigen faciliteiten. De FMeW heeft behoefte aan uitbreiding vanwege uitbreiding van de numerus fixus.	De nieuwe vleugel van het NATIN is in gebruik genomen. De Medische Faculteit heeft een extra bouwlaag erbij die in gebruik wordt genomen.	2021-2022	Eigen begroting	SRD 37 mln.	NATIN reeds in uitvoering en FMeW in voorbereiding
26	Onderwijs (SDG 4+11)	Afbouw studentencomplex fase 2 (LR group, USD 32 miljoen)	Min OW MINOWC	Het project bestond uit 4 fase, waarvan de 1 ^e fase (accommodatie 312 studenten) is afgerond. De 2 ^e fase zal eveneens accommodatie voor 312 studenten opleveren, plus opknappen bestaande studentengebouw.	De studentenhuisvesting is verdubbeld	2020-2022	Externe lening reeds afgesloten	SRD 16 mln.	Het project is reeds in uitvoering en er is al betrokken uit de lening

27	Onderwijs (SDG-4)	Reforming the Technical, Vocational and Training Project (TVET) (USD 15,7 mln)	MINOWC	Verbeteren van het Beroeps- onderwijs op LBO niveau en de hervorming van de wet- en regelgeving van het Beroeps- onderwijs (Technical and Vocational Education and Training) door met name het opzetten van een Nationale Training Autoriteit (NTA).	NTA operationeel Wet en regelgeving aangepast. Renoveren/bouwen van 39 praktijklokalen in 5 districten, aankoop van equipment en tools voor de 39 praktijklokalen.	2014 t/m 2022	IsDB	SRD 68,6 mln.	USD 4,7 mln. (IsDB) + USD 200.000 (Overheid)
28	Onderwijs (SDG-4)	Enhancement of the Technical & Vocational Education and Training Project (ETVET) (USD 21,94 mln.)	MINOWC	Upgraden en het toegankelijker maken van het Beroepsonderwijs op LBO niveau door versterken van het beroepsonderwijs middels trainingen voor de leerkrachten en het uitvoeren van train the trainer programma's, capaciteits versterking voor het beroepsonderwijs en curriculum vernieuwen op basis van CBET based programma's.	Getrainde leerkrachten met nieuw curriculum. Bouwen van 8 practical hubs in de districten & binnenland. Bouwen van woningen te Apoera voor leerkrachten, aanschaf materiaal en equipment voor de nieuwe praktijkcentra's.	2015 t/m 2022	CDB	SRD 70 mln.	USD 5 mln.
29	Onderwijs (SDG-4)	Secondary and Technical Education Support Project (STES) (USD 30,8 mln.)	MINOWC OW	Het vergroten van de toegang tot VOJ, VOS en Beroeps- onderwijs, alsmede de kwaliteit van het Secundair Onderwijs (VOJ, VOS, LBO en MBO) te verhogen.	Bouw secundair en technisch onderwijs center voor 1.140 studenten met een internaat voor 576 studenten voor met name studenten uit het binnenland te Hannover, Para. En Moengo Tapoe	2016 t/m 2023	IsDB	SRD 140 mln.	Project heeft veel vertraging ondervonden. Deel van de school te Moengo Tapoe met particuliere donatie
30	Onderwijs (SDG-4)	Basic Education Improvement Program (BEIP 2) (USD 20 mln.)	MINOWC	Verhoging van de leerresultaten van alle lagere schoolstudenten en verbetering van de interne efficiëntie van het onderwijssysteem.	Het curriculum van de laatste twee jaar v/h basisonderwijs is ontwikkeld, de toegang tot scholen is verbeterd en de capaciteit van het MINOWC is verbeterd.	2015 t/m 2022	IDB	SRD 123 mln.	USD 8,8 mln.
31	Onderwijs	Opzetten van een Science Park	MINOWC	Het opzetten van een Science Park met Research Center,	Het Science Park wordt gebruikt en bevordert het	2021-2023	Nog geen financieringsbron	SRD 50 mln.	

	(SDG 4+9)	(US\$ 10 mln.)		Innovation Center, Science Library, en ICT Center. Dit wordt onderdeel van het curriculum voor GLO, VOJ, VOS en Hoger onderwijs.	interactief leren en interesse in praktijk en kennis van de technologie en wetenschap.				
32	Onderwijs (SDG-4)	Opzetten van een Distance Education Center (US\$ 10 mln.)	MINOWC	De COVID pandemie maakt een centrum voor afstandsonderwijs nodig voor GLO, VOJ en VOS niveau. In dit centrum kunnen instructie video's en handleidingen worden ontwikkeld, plus schoolradio en televisie studio. Training van personeel.	Het afstandsonderwijs op de GLO, VOJ en VOS scholen is een feit. De voortgang van het onderwijs wordt landelijke gewaarborgd.	2021-2023	Nog geen financieringsbron	SRD 50 mln.	
33	Cultuur Toerisme (SDG-11)	Paramaribo Urban Rehabilitation Program (PURP) (USD 20 mln.)	MINOWC	Binnen dit project wordt de waterkant gerehabiliteerd, diverse gebouwen opgeknapt en o.m. een nieuw gebouw voor de Nationale Assemblee opgezet. Ook komt er een toerismeplan	Nieuw DNA gebouw en ministerie Algemene Zaken. 4 erfgoed gebouwen gerenoveerd. Waterkant opgeknapt. Parkeerplaats Toerismeplan	2017 t/m 2022	IDB	SRD 81,8 mln.	USD 5,7 mln.
34	Rampenbestrijding (SDG-13)	Contingent Loan for Natural Disaster Emergencies, ook voor COVID (USD 30 mln.)	MinFin (NCCR)	Dit is een noodfonds, waarvan pas getrokken wordt wanneer er zich iets ernstigs voordoet	Diverse calamiteiten Aankoop COVID vaccins	2021-2024	IDB	SRD 14 mln.	Deel gebruikt voor vaccins
35	Subsidie (SDG-12)	Besparingen op subsidies	MinFin	Onderzoek naar verschillende subsidies en de kosten daarvan. Het maken van beleidskaders voor de verschillende soort subsidies	Stroomlijning van het subsidiebeleid en de beleidskaders.	2021-2023	Eigen begroting	SRD 500.000	Dit betreft verschillende ministeries en organisaties.
36	Arbeidsmarkt (SDG-8)	Het uitvoeren van een arbeidsmarkt-onderzoek	Min. AWJ ABS	Het uitvoeren van een arbeidsmarkt om de mogelijkheden en knelpunten op de arbeidsmarkt te identificeren en beleid terzake te ontwikkelen.	Op basis van het onderzoek zijn inzichten verworven en beleid geformuleerd ook	2021-2022	Eigen begroting	SRD 1 mln.	

		(Regeerakkoord Urgentiefase nr. 24)			voor het onderwijsveld				
37	Sport en gezondheid (SDG-3)	Sport ter voorkoming van obesitas (US\$ 618.000)	Min ROS	Bevorderen lichamelijke activiteiten onder adolescenten ter voorkoming van obesitas. Obesitas neemt snel toe en vormt risicofactor voor veel ziektes. Adolescenten moeten ook buiten de school om bewegen.	Het interventieprogramma is met succes uitgevoerd en heeft veel adolescenten bereikt.	2021-2022	Eigen begroting	SRD 4,4 mln.	
38	Armoede bestrijding (SDG-1)	Basic Needs Trust Fund IX (U\$ 800.000)	Min Fin Min AWJ Min Sozavo Min ROS VSB	Suriname kan 5 projecten financieren via het BNTF 9 programma t.w.: -From grassroots to entrepreneur (omscholing 120 jongeren). -Micro-entrepreneurship voor mensen met een beperking. -Renovatie 6 creches. -watervoorziening 57 gezinnen Afobakkaweg. -Beneficiary informatie systeem Sozavo.	- 120 jongeren zijn omgeschoold. - 10 tot 15 personen met een beperking zijn getraind. - 6 creches zijn gerenoveerd. - 57 gezinnen hebben drinkwater. - Sozavo heeft een netwerk waarbij meer inzicht is in de beneficiaries van sociale voorzieningen.	2019-2021	CDB grant	SRD 11,2 mln.	Hiernaast 5% eigen bijdrage U\$ 36.617
Grijs gearceerde nummers zijn 25 projecten die reeds in uitvoering zijn.						Totale schatting voor de projectuitvoering in 2021 is SRD 1994,2 miljoen, waarvan voor 30 projecten (SRD 1.574,6 mln.) de financiering rond is en voor 7 projecten (SRD 419,6 mln.) nog niet. SRD 220,8 uit eigen begroting.			
Oranje gearceerde bedragen betekent dat de financiering nog niet rond is.									

4.7 Effect van de maatregelen voor de huishoudens

Eerder in dit Herstelplan zijn aan bod gekomen de monetaire en fiscale maatregelen enerzijds en het flankerend beleid, in het bijzonder het sociaal vangnet, anderzijds. De hamvraag is hierbij natuurlijk wat dit concreet betekent voor verschillende huishoudens en verschillende inkomensgroepen, temeer daar enkele monetaire en fiscale maatregelen indirect de koopkracht kunnen eroderen. Zo zal bijvoorbeeld de verhoging van de elektriciteitsstarieven ongetwijfeld leiden tot een stijging van de prijzen voor goederen en diensten (inflatie), waardoor je dus met hetzelfde salaris (de subjectsubsidie voor de elektriciteitssubsidie niettegenstaande) simpelweg minder kan kopen (met andere woorden, een daling van de koopkracht). Hier tegenover staat het sociaal vangnet, welke op verschillende fronten huishoudens steun aanbiedt zodat de koopkracht erosie tot een minimum beperkt wordt. Hierbij wordt er voortgeborduurd op het principe dat “de breedste schouders de zwaarste lasten moeten dragen”, waarbij het sociaal vangnet de lagere loongroepen en huishoudens met kinderen (waaronder zuigelingen) relatief meer steun biedt.

Tabel 4.7 geeft de inflatieverwachting weer bij ongewijzigd beleid en bij beleid op basis van het Herstelplan. Het blijkt dat bij ongewijzigd beleid de inflatie in de komende drie jaar gemiddeld op 74% uitkomt, terwijl het Herstelplan leidt tot een veel lagere inflatie nl. 19% (IMF projecties). In het eerste jaar (2021) is de inflatie weliswaar nog 26% en daarna daalt het verder omdat de maatregelen meer effect sorteren. Het betekent dat vooral in 2021 er extra maatregelen nodig zijn om de koopkracht te versterken en zwakkere huishoudens te ondersteunen.

Het Sociaal Vangnet en de koopkrachtversterkende maatregelen zijn zodanig gepland dat de zwakste huishoudens relatief de meeste ondersteuning krijgen, zodat zij niet in armoede terecht komen. Ofschoon nagenoeg niemand ongehavend door de monetaire en fiscale maatregelen heen komt, zal de koopkrachtversterking en de sociale steun de schade aanzienlijk beperken, de noodzakelijke maatregelen dragelijker maken, de breedste schouders de zwaarste lasten laten dragen. Grote groepen loontrekkers worden tegemoet gekomen en de minst weerbaren in de samenleving, kinderen, krijgen sociale steun. Sterker nog, in bepaalde gevallen gaat men er met de steun en de loonsverhoging er zelfs een beetje op vooruit. Dit alles is voor de overzichtelijkheid weergegeven in figuur 4.2.

Tabel 4.7: Inflatieverwachtingen voor de komende jaren gecalculeerd door verschillende modellen

Model	Einde jaars inflatie			
	2021	2022	2023	Gemiddeld 2021-2023
Ongewijzigd beleid	91%	70%	62%	74%
IMF	26%	18%	12%	19%

Figuur 4.2 heeft wat uitleg. Zonder een Sociaal Vangnet en koopkrachtversterkende maatregelen, is de situatie zodanig dat niemand dus enige hulp krijgt d.w.z. iedereen zit op de nullijn (0% ondersteuning), terwijl alleen de gele inflatielijns bestaat (91% inflatie in 2021).

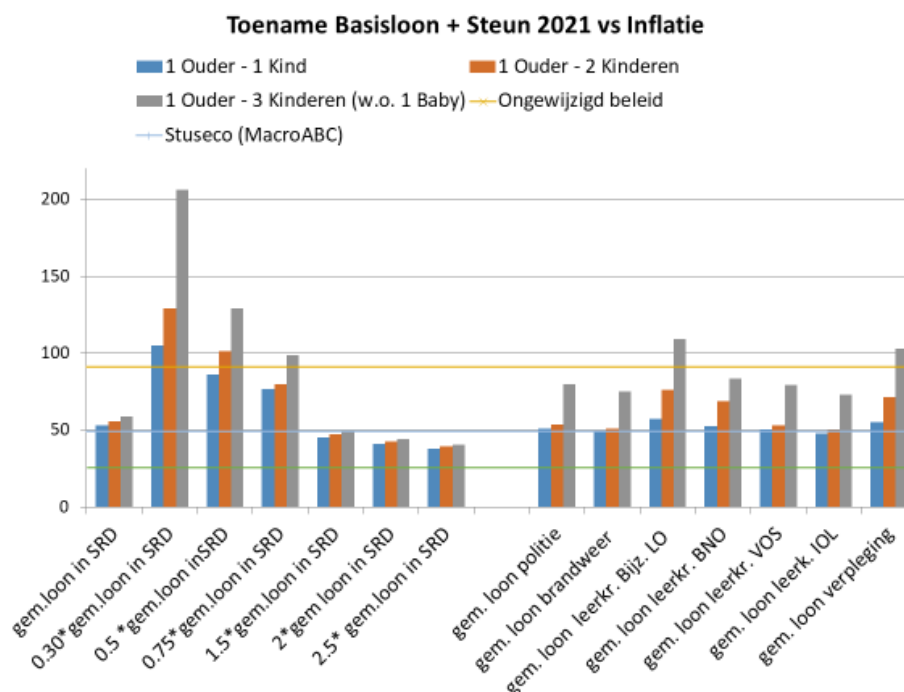
Bij uitvoering van het Herstelplan daalt de inflatie alvast en zal deze volgens de IMF projecties dus rond de 26% uitkomen (groene lijn). De maatregelen van het Sociaal Vangnet en de koopkrachtversterking brengen extra inkomen op een directe dan wel indirecte manier binnen, welke zichtbaar wordt in de balkjes. Indien een balk de 50% lijn bereikt (blauwe lijn) dan betekent het dat er dus een zodanige compensatie gegeven wordt dat deze een inflatie tot 50% compenseert. Indien de inflatie rond de 26% dan zien we dat vrijwel alle loongroepen gecompenseerd worden.

Op de X-as zijn verschillende loongroepen aangegeven, waarbij links de loongroepen bij de overheid zijn aangegeven, waarbij een gemiddeld loon van SRD 4100 per maand als uitgangsbasis is genomen. De loongroepen lopen van SRD 1445 per maand (= 0,3 van het gem. loon) tot SRD 8026 (2,5 het gem. loon). Rechts zijn andere loongroepen aangegeven, die representatief zijn voor de middenklasse.

De balkjes vertegenwoordigen de ondersteuning voor drie verschillende gezinssituaties, die minder gunstig zijn t.w. een gezinssamenstelling met slechts 1-verdiener (eenouder) en kinderen, omdat er van uit gegaan wordt dat een gezin met twee of meer verdieners er in zijn algemeen wat beter aan toe zijn. Ook de gezinnen met tweeverdieners krijgen overigens ondersteuning, maar hier is gekozen om de situatie voor de eenverdieners uit te beelden.

Een éénoudergezin met 1 kind dat een gemiddeld loon van de overheid ontvangt (dus helemaal links in de grafiek) krijgt steun die net boven de 50% grens ligt. Hetzelfde geldt voor één ouder met 2 kinderen en met drie kinderen (waaronder 1 baby). Men ontvangt dus steun voor koopkracht (korting op belasting van SRD 750 per maand), AKB voor 1, 2 of 3 kinderen (dus SRD 75 – 225 per maand), schoolvervoer voor 1 tot 2 kinderen (SRD 80 – 160 per maand), en subsidie voor elektriciteit (SRD 250 per maand). Ook concrete koopkrachtversterking (25%) van SRD 1025. Samen dus SRD 2180 tot SRD 2410 per maand. Kortom een inflatie van 50% in 2021 wordt volledig gecompenseerd en de lagere inflatie van 26% wordt voor vrijwel iedereen gecompenseerd.

Figuur 4.2: Koopkrachtversterking en steun per loongroep en met inachtneming van het aantal kinderen ten opzichte van inflatieverwachtingen

14

Voor iemand die echter veel minder verdient (bijv. op 30% zit van het gemiddeld loon, dus de tweede groep van links) blijkt dat de compensatie in alle drie gevallen zelfs boven de 100% ligt, want deze persoon krijgt ook babyvoeding (wellicht SRD 500 waard) en waarschijnlijk ook voedingsbonnen (stel ook SRD 500 per maand).⁴² Deze huishoudens krijgen meer dan hun maandsalaris als compensatie.

Bij de hogere salarisgroepen in fig. 4.2 is de compensatie wat minder, maar nog steeds wel 40%, zodat men iets meer inlevert dan de armere inkomensgroepen. Dit illustreert dat de breedste schouders wat meer van de lasten dragen.

Voor ouderen die al met pensioen zijn bestaat de compensatie uit een verhoogde AOV van SRD 750 per maand, naast het normale pensioen. Dat is een compensatie van 43% boven het oude AOV niveau van SRD 525 per maand. Ook subsidie voor elektriciteit (SRD 250 per maand). Indien men beneden de armoedegrens valt dan kan men via Sociale Zaken in

⁴² De bedragen die hier zijn genoemd (o.m. voor voedingsbonnen en elektriciteitssubsidie) zijn nog tentatief, omdat ze nog definitief moeten worden vastgesteld).

aanmerking komen voor voedingsbonnen (ca. SRD 500) of financiële bijstand voor zwakke huishoudens (SRD 500). Kortom een compensatie van SRD 500 tot SRD 1500 per maand.

Zo kan men aan de hand van tabel 4.2 (Sociaal Vangnet maatregelen) zelf uitrekenen wat verschillende groepen als compensatie kunnen krijgen.

4.8 Vrouwen en Herstelplan

De economische crisis raakt alle burgers, maar is extra zwaar voor bepaalde groepen, zoals ouderen, mensen met een beperking, zwakke huishoudens, werklozen, eenoudergezinnen met lage inkomens, e.d. Eenoudergezinnen bestaan vaker uit alleenstaande vrouwen met kinderen dan alleenstaande mannen met kinderen.

Tabel 4.8: COVID registraties naar categorie en geslacht, febr.-maart 2021

Categorie	Man	Vrouw	Totaal	Aantal
Werkloos	42%	58%	100%	1.501
Verminderd inkomen	46%	54%	100%	1.174
KMO of kleine zelfstandige	52%	48%	100%	971
Totaal	46%	54%	100%	3.946
Aantal	1.678	1.968	3.646	

Bron: Ministerie van Arbeid, Werkgelegenheid en Jeugdzaken, afdeling Arbeidsstatistieken (voorlopige cijfers)

Vanuit de cijfers van de COVID registratie die heeft plaatsgevonden in de periode februari en maart 2021 (zie § 2.8) kunnen we achterhalen wat de verhouding is tussen mannen en vrouwen bij de personen hun baan verloren hebben, minder zijn gaan verdienen of als kleine zelfstandige er op achteruitgegaan zijn (tabel 4.8). Over het algemeen is 54% van de personen die vanwege COVID hun baan hebben verloren of minder zijn gaan verdienen, vrouw en 46% man. Onder de werklozen zien we echter wat meer vrouwen (58%), maar bij de kleine zelfstandigen juist wat minder (48%). Voor de werklozen, personen met een verminderd inkomen en kleine zelfstandigen wordt vanuit het COVID fonds en Sociaal Vangnet enige tijdelijke ondersteuning gegeven. Bedrijven kunnen hiernaast uit het Nood- en Productiefonds COVID ondersteuning krijgen om hun bedrijf weer nieuw leven in te blazen.

In het Herstelplan hebben de maatregelen van het Sociaal Vangnet rekening gehouden met eenoudergezinnen met kinderen, die wat meer ondersteuning zullen krijgen dan gezinnen met twee verdieners en zonder kinderen. Er is voorzien in ondersteuning voor zwakke huishoudens, voor voeding, voor bustransport, babyvoeding en verhoging van de Algemene Kinder Bijslag. Ook zullen armere huishoudens wat meer subsidie krijgen om hun elektriciteitsrekening te betalen.

Binnen het kader van de projecten wordt de agrarische productie in het binnenland ondersteund die vooral in handen van vrouwen is. Daarnaast zijn er vele projecten waaruit vrouwen ook voordeel kunnen halen zoals het MKMO fonds en ondernemerschap (soms met expliciete quota voor vrouwen). Projecten op gebied van nutsvoorzieningen (zoals elektriciteit en water) maken het leven voor de huishoudens in een bepaald gebied aangenamer, maar omdat de huishoudelijke taken toch vaak op de schouders van de vrouwen terechtkomen zal dat hun taken wat makkelijker maken. Binnen onderwijs, gezondheidszorg en huisvesting zijn er projecten waar zowel de mannen als vrouwen van zullen profiteren.

4.9 Binnenland en Herstelplan

Het Herstelplan geldt uiteraard voor heel Suriname en de hele bevolking zal voordeel hebben bij uitvoering van dit plan. Alle burgers hebben de afgelopen periode nadeel ondervonden van een stijgende wisselkoers en stijgende prijzen. De maatregelen om de economie weer gezond te maken en de overheidsfinanciën in orde te maken zijn dus in het belang van alle burgers.

Toch zijn er ook verschillen tussen de bevolking in diverse geografische gebieden van het land. Normaliter wordt er onderscheid gemaakt tussen stad, district en binnenland. De armoede en rijkdom zijn verschillend verdeeld en dat heeft weer te maken met zaken zoals het niveau van onderwijs, taalvaardigheid (in het Nederlands) en werkgelegenheid.⁴³ Ook de toegang tot allerlei faciliteiten en aanwezigheid van basisvoorzieningen verschilt.

In een moderne samenleving, waar veel transacties giraal gedaan worden, hebben personen zonder een bankrekening bijvoorbeeld al een achterstand. Van de personen die zich in februari 2021 bij het ministerie van Arbeid hebben geregistreerd voor een COVID uitkering, bleek 35% niet te beschikken over een bankrekening. Zelfs 19% van de geregistreerde kleine zelfstandigen en bedrijven gaf aan geen bankrekening te hebben. Bij dit soort registraties domineren vaak de stedelijke gebieden (omdat daar meer personen wonen), zodat aangenomen mag worden dat deze cijfers voor het district en binnenland een stuk hoger liggen. Dit maakt dat uitkeringen zoals de Algemene Ouderdoms Voorziening (AOV) en andere die in het kader van het Sociaal Vangnet gegeven zullen worden, personen met een bankrekening makkelijker bereiken dan personen zonder een bankrekening, terwijl de COVID situatie het persoonlijk afhalen van uitkeringen een stuk lastiger maakt. Het principe van *financial inclusion* dat de regering hanteert en waarbij er in het kader van het Herstelplan een Wet op de Basisrekening komt is dus van groot belang. Hiermee zal het niet alleen voor elk individu makkelijker worden om geld te ontvangen en betalingen te verrichten, maar ook voor de overheid en dienstverleners om transacties uit te voeren met een groter deel van de bevolking. Voor de bewoners van het binnenland zal dit een flinke stap vooruit betekenen, omdat persoonlijke aanwezigheid –in de meeste gevallen- niet meer vereist is. Het bevordert ook de persoonlijke veiligheid, omdat men niet met alle geld hoeft te reizen.

⁴³ Rosita Woodly-Sobhie heeft in haar proefschrift ‘Measuring poverty in Suriname, a systematic research on concepts and measurement methods’ (Brussel, 2017) hier uitvoerig over geschreven.

Voor het Binnenland zijn er hiernaast nog specifieke projecten op gebied van landbouw (podosiri, gember, hooglandrijst, gron njang, pinda, cassave), duurzame houtexploitatie en verwerking (algemeen project dat het binnenland ook raakt), kwikvrije goudwinning, hernieuwbare energiesystemen (in 61 dorpen), watervoorziening (9 dorpen), vrouwelijk ondernemerschap, community engagement bij natuurlijke hulpbronnen, decentralisatie van bestuur, gezondheidszorg, technisch onderwijs, secundair onderwijs, en afstandsonderwijs.

5 UITVOERINGSMODALITEITEN EN TIJDLIJN

5.1 Inleiding

Het Herstelplan 2020-2022 dient in de tijd uitgezet te worden, waarbij duidelijk wordt wanneer een bepaalde maatregel of project van start gaat en hoe die uitgevoerd wordt en wie daarvoor verantwoordelijk is. De matrix van alle maatregelen wordt separaat gemaakt en zal dienen als monitoringsinstrument. In dit hoofdstuk wordt verkorte tijdlijn gegeven van de belangrijkste maatregelen. In dit hoofdstuk wordt verder aangegeven wie hoe de implementatie zal plaatsvinden, hoe de communicatie zal geschieden met de stakeholders en de samenleving. Verder hoe de financiering van het plan zal plaatsvinden.

5.2 Verantwoordelijkheid voor implementatie en monitoring HP

De regering is verantwoordelijk voor de uitvoering van het Herstelplan en deze verantwoordelijkheid wordt toebedeeld aan een speciale Onderraad van de Raad van Ministers dan wel de regeringsraad. Deze Onderraad voor de Uitvoering van het HP komt wekelijks bijeen om voor een goede voortgang te zorgen en waar nodig besluiten te nemen.

De Onderraad wordt bijgestaan door een Implementatie Unit HP, welke door de Onderraad wordt samengesteld. Daarin zitten tenminste de directeur van het Planbureau en een vertegenwoordiger van de Centrale Bank. De Implementatie Unit komt tenminste wekelijks bijeen, rapporteert aan de Onderraad, en bereid besluiten voor de Onderraad voor. De voorzitter van de Implementatie Unit HP zit aan bij de vergaderingen van de Onderraad, zodat de communicatie- en rapportagelijnen kort gehouden worden. De Implementatie Unit HP heeft een bureau om de noodzakelijke technische en administratieve taken te doen. Zoveel als mogelijk zullen bestaande instituten, afdelingen en diensten van de overheid worden ingezet, waardoor die meteen versterkt worden.

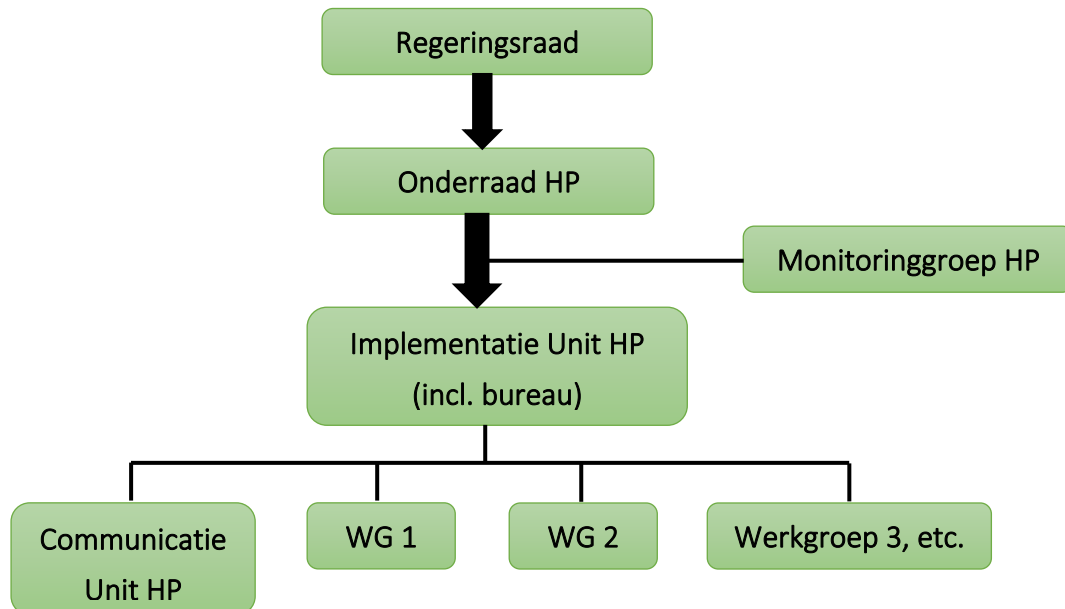
Naast de Implementatie Unit HP wordt er een Monitoringgroep voor het Herstelplan gevormd. Deze Monitoringgroep bestaat uit personen die gerekruteerd zijn uit het bedrijfsleven, de vakbeweging, de Civil Society en de publieke sector. Ter optimalisering van de communicatie en informatie worden de vergaderingen bijgewoond door de directeur van het Planbureau of -bij verhindering- een ander lid van de Implementatie Unit HP. De Monitoringgroep komt tenminste eens per kwartaal bijeen en volgt de uitvoering van het Herstelplan en kan adviezen daarover uitbrengen aan de Onderraad.⁴⁴

Voor elk van de maatregelen en projecten worden verantwoordelijke personen c.q. werkgroepen aangewezen, welke ervoor zorg moeten dragen dat de betreffende maatregel/project goed wordt voorbereid, de nodige besluiten worden genomen en de implementatie begint. Daarna worden de maatregelen verder gemonitord door de verantwoordelijke personen of werkgroepen. De verantwoordelijke personen/ werkgroepen rapporteren tweewekelijks aan de Implementatie Unit HP.

⁴⁴ In Jamaica heet de Monitoringgroep de Economic Programme Oversight Committee (EPOC) en bestaat uit 11 leden. www.epocjamaica.com

Tenminste eens per kwartaal komt de Onderraad bijeen met de Regeringsraad om over de voortgang te rapporteren.

De voortgang van het HP wordt vastgesteld aan de hand van een aantal indicatoren die de Implementatie Unit HP opmaakt en tenminste maandelijks bijhoudt en welke wordt gebruikt ter bijsturing van het HP. De Monitoringgroep monitort op basis van de indicatoren ook de voortgang en brengt daarover advies uit.

Figuur 5.1: Uitvoeringsorganisatie Herstelplan

Ten behoeve van de meting van de effecten van het HP wordt in opdracht van de Implementatie Unit HP eens per kwartaal een conjunctuuronderzoek gedaan bij 100 grote bedrijven in diverse kernsectoren, gericht op investeringen en werkgelegenheid.

Het is verwachtbaar dat wanneer er overeenstemming met het IMF is bereikt over een EFF, het IMF eigen monitoringseisen zal stellen met name om data van verrichtingen en effecten binnen te krijgen. Hiertoe zal nader overleg gevoerd worden met het IMF. De regering streeft er naar om slechts één monitoringseenheid voor het HP en het EFF te hebben en niet twee aparte units, omdat dit de eenheid van beleid kan schaden en tot onnodige discussies en competentiestrijd kan leiden. Bijsturing dient te geschieden vanuit duidelijke voortgangscontroles en meting van de effecten. De bijsturing dient ook snel te gebeuren en niet door een bureaucratisch proces vertraagd te worden.

De Implementatie Unit HP dient gezien te worden als de Program Implementation Unit (PIU) van het HP. Het HP is een programma dat goed aangestuurd moet worden, zodat alle maatregelen en projecten ook daadwerkelijk worden uitgevoerd. De Implementatie Unit HP zal over een eigen budget beschikken, waaruit deskundigen kunnen worden betaald, waaruit onderzoeken worden betaald en waaruit de communicatiekosten worden betaald. Zij stuurt deze processen ook aan, zodat er één duidelijk coördinatiepunt is met een voltijdse coördinator, die voorzitter is van de Implementatie Unit

De tijdslijn van de maatregelen in het Sociaal Vangnet (zie tabel 4.2) worden in tabel 5.2 aangegeven. Hier zijn 5 maatregelen reeds in uitvoering. De maatregelen nr. 9 en 10 staan ook in tabel 5, omdat het fiscale maatregelen betreft, die binnen het kader van het Sociaal Vangnet worden uitgevoerd.

Tabel 5.2: Tijdslijn van maatregelen in het kader van het Sociaal Vangnet (bron: tabel 4.2)

No.	Maatregel	2021												2022												2023											
		j	f	m	a	m	j	j	a	s	o	n	d	j	f	m	a	m	j	j	a	s	o	n	d	j	f	m	a	m	j	j	a	s	o	n	d
SV 1	Optopping AOV: SRD 525 naar SRD 750/mnd																																				
SV 2	Optopping AKB van SRD 75/kind/mnd																																				
SV 3	Opt fin bijstand personen met beperking																																				
SV 4	Opt fin bijstand zwakke huishoudens																																				
SV 5	Schoolvervoer scholieren en studenten																																				
SV 6	Babyvoeding																																				
SV 7	Directe armoedebestrijding																																				
SV 8	Subjectsubsidie op elektriciteit																																				
SV 9	Continuering heffingskorting SRD 750																																				
SV 10	Koopkrachtversterking ambtenarij																																				
SV 11	Werklozenuitkering voor Covid getroffen																																				
SV 12	Voedingsprogramma arme huishoudens																																				
SV 13	Schooltassenproject																																				

De maatregelen en projecten die in de tabellen 4.3 tot en met 4.6 zijn aangegeven worden nader qua tijdslijn uitgewerkt, waarbij de afstemming met het betreffend ministerie goed geregeld zal worden. Sommige projecten hebben reeds een eigen Project Implementation Unit, zodat die rechtstreeks kan rapporteren aan de Implementatie Unit. Een groot aantal projecten lopen reeds dus daar moet de stand aan het begin van het jaar goed vastgesteld worden zodat de monitoring ook op basis daarvan kan plaatsvinden. Het Planbureau is hier reeds mee bezig.

N.B. De exacte tijdslijn (met name van nieuwe maatregelen en projecten) hangt mede af van de goedkeuring van het Herstelplan door De Nationale Assemblee. De finale tijdslijn zal gemaakt worden nadat het Herstelplan is goedgekeurd.

5.4 Versterking monitoringscapaciteit overheid

In voorgaande hoofdstukken zijn een aantal maatregelen opgenomen die uitgevoerd moeten worden om de doelstellingen zoals vervat in dit plan te kunnen behalen. Deze maatregelen betreffen de sociale, reële, en monetair-financiële sector, en de uitvoering ervan is verspreid over de verschillende uitvoeringsorganen van de overheid.

Echter, de Surinaamse overheid heeft vaker laten zien dat er onvoldoende beheersing is van de procesvoortgang van projecten; er is onvoldoende (onafhankelijke) monitoring, waardoor er veel te

weinig reflectiemomenten op verschillende niveaus gepleegd worden als het gaat om de voortgang, c.q. de uitvoering, van projecten – en dus plannen waarin die projecten vervat zijn. Dit resulteert dan weer in onvoldoende bij- en aansturing van deze projecten, omdat er simpelweg geen inzicht wordt verschaft in de obstakels die uitvoerders tegenkomen.

Hiertoe is het Planbureau reeds enige tijd bezig om een projecten database op te stellen. In zo een database worden alle ontwikkelingsprojecten van de overheid opgenomen, en gedefinieerd naar inhoud, verantwoordelijke ministerie, prestatie indicator, afrondingsdatum, verantwoordelijke projectdrager, etc. Er kunnen overzichten worden getoond wat de projectstatus is (afhankelijk van de waarde op dat moment van de prestatie indicator versus de gewenste waarde), en wat de status is van alle projecten per ministerie, per beleidsgebied en per Sustainable Development Goal. Deze database is in de komende weken compleet afgerond.

Het is de bedoeling dat alle projecten van het Herstelplan in deze database worden opgenomen, elk met een uniek identificatienummer zodat een project makkelijk traceerbaar is. Hetzelfde geldt voor de projecten in het kader van het dit jaar op te stellen Meerjaren Ontwikkelingsplan, alsmede de projecten vervat in de districts- en ressortsplannen (in 2021 zal de SPS de eerste aanzet doen om plan en monitoring activiteiten op regionaal niveau te volgen en waar nodig bij te sturen).

Om de database goed te laten functioneren is een compleet trainingsplan door het Planbureau opgesteld. Dit trainingsplan behelst een stukje theorie (bijvoorbeeld details over prestatie indicatoren) en praktijk (het werken met en invoeren van data in de database), en het ligt in de bedoeling dat de planunits van alle ministeries (die allemaal toegang krijgen tot deze projecten database) in de komende maanden getraind worden; hiertoe is er een speciale afdeling Monitoring en Evaluatie op het Planbureau.

Om ervoor te zorgen dat inderdaad alle projecten op de juiste manier geadmineistreerd worden in de database wordt in de komende weken een controlepunt ingebouwd, waarbij de aanvraag van projectgelden door een vakministerie aan het Ministerie van Financiën en Planning (vanwaaruit nu alle betalingen geschieden) eerst ertoe leidt dat laatstgenoemde een controle doet in de projectendatabase van het Planbureau (waartoe zij ook toegang hebben) of het project daadwerkelijk op de juiste manier is opgenomen. Hierna worden de gelden overgemaakt en deze transactie komt ook bij het project in de database te staan.

Hiermee is er een zichzelf in stand houdend systeem voor de projectadministratie, monitoring en evaluatie bij, hetgeen een bruikbaar instrument is voor de Surinaamse overheid. Dit biedt goede vooruitzichten voor een beter management en het daadwerkelijk tot uitvoering brengen van plannen. Hieronder vallen dit Herstelplan, maar ook andere toekomstige plannen en projecten.

De regering zet zich hiernaast in voor de verbetering van de kwaliteit en verspreiding van economische gegevens, ondersteund door technische bijstand van het IMF. Er zullen in dit kader belangrijke verbeteringen aangebracht in de kwaliteit en tijdigheid van monetaire, financiële en betalingsbalansstatistieken. De regering erkent dat de tijdigheid van de beschikbaarheid van gegevens (zoals de lange vertraging van de publicatie van het jaarlijkse BBP en het gebrek aan driemaandelijke BBP-statistieken) een probleem blijft. Er is ook behoefte aan verbetering van de gegevenskwaliteit, met name voor de statistieken van de begrotingssector en de gegevens over de overheidsschuld. De overheid

zet zich in voor een nauwkeurige rapportage van alle binnenlandse achterstallige betalingen op maandbasis. Daarnaast zal gewerkt worden aan een verbreding van de institutionele dekking van fiscale statistieken naar de publieke sector om fiscale risico's beter te kunnen inschatten.

5.5 Communicatie en overleg

Communicatie en overleg met belangrijke stakeholders en met de samenleving is van groot belang. Diverse organisaties hebben dit in hun commentaar op het concept Herstelplan onderstreept en aangegeven dat dit ook van belang is bij de implementatie van de maatregelen.

De regering onderkent dit belang en heeft reeds kort na de totstandkoming van de regeercoalitie een grote serie van hearings gehouden met vele maatschappelijke en economische groepen. Nadat de nieuwe coalitie midden juli 2020 de regering overnam, trad er een periode van inventarisatie in om te zien wat er precies was overgenomen. Hierbij werden veel misstanden ontdekt, terwijl de financiële en economische crisis alle aandacht vroeg om tenminste te kunnen overleven. In september 2020 werden de eerste financiële documenten geschreven en aan verschillende stakeholders voorgelegd voor commentaar. Ook werd reeds in september met De Nationale Assemblée hierover een discussie gevoerd en goedkeuring voor de eerste maatregelen verkregen.

In november begonnen de eerste formele gesprekken met het IMF en werd ook begonnen met het verder uitwerken van de financiële documenten voor het Herstelplan en het doorrekenen van effecten van de reeds genomen en nog te nemen maatregelen. In december 2020 werden de contouren van de plannen wat duidelijker en werden ook meteen gesprekken gevoerd met een groot aantal stakeholders. Dit gebeurde steeds in een open sfeer, waarbij interactie gestimuleerd werd. Er zijn in de periode december tot en met februari tenminste twintig interactieve sessies met verschillende stakeholders gehouden en dit zal worden voortgezet.

Naast het financieel economisch succes welke met het HP moet worden gerealiseerd, is het eveneens van groot belang dat de burger, de samenleving, gedurende het gehele proces wordt ondersteund door het managen van hun verwachtingen. Iedere maatregel zal immers een bepaald effect veroorzaken bij de Surinaamse bevolking. De bereidheid om deze effecten te accepteren en te willen dragen, zal alleen mogelijk zijn, door gedurende de duur van dit programma constant de percepties van de burgers te meten. Eens per kwartaal (en indien nodig vaker) zal er daarom door een gespecialiseerd bureau een meting zijn om de samenleving in staat te stellen hun mening, beleving, percepties en gevoelens te uiten. De resultaten uit ieder onderzoek zullen vervolgens vertaald worden in evenwichtige communicatieboodschappen en momenten waarin duidelijkheid wordt verschaft. Ook de percepties van belangrijke maatschappelijke stakeholders binnen de samenleving zullen op regelmatige basis onderzocht worden.

De bevolking en relevante stakeholders dienen regelmatig te worden voorzien van informatie over het HP en dienen ook in de gelegenheid te worden gesteld om hierover te communiceren. Hiertoe wordt een apart communicatieplan gemaakt dat simultaan wordt uitgevoerd met de implementatie van het

Herstelplan. Hiernaast houdt de regering zeer regelmatig persconferenties, waarbij openheid van zaken gegeven wordt.

Op basis van de eerdergenoemde commentaren is in februari 2021 begonnen om een Unit voor Communicatie, Informatie en Media –kortweg Communicatie Unit- voor het Herstelplan (afgekort CUHP) op te zetten.

De CUHP heeft met media- en communicatieprofessionals gewerkt aan een overkoepelend communicatieplan, alsook formats van verschillende producten. De Communicatie Unit is vanaf 1 maart op een eigen locatie gevestigd van waaruit zij producties kan maken. Zij is een niet politieke unit, die professioneel haar werk moet doen.

Figuur 5.2: Schets van de in te richten studio voor multimedia producties.

De Communicatie Unit is het centraal aanspreekpunt voor de media en voor eenieder die vragen heeft over het HP. Zij zorgt via een eigen website dat informatie aanwezig is en vragen beantwoord worden.

De CUHP maakt eigen producties die multimediaal zijn en gericht worden op verschillende doelgroepen. Er zal wekelijks een update zijn over de voortgang van het Herstelplan. De informatie wordt breed ingezet zodat zij grote lagen van de bevolking bereikt in alle delen van het land. Naast eigen programma's worden deskundigen en beleidsmakers ter beschikking gesteld van andere media die daar interesse in hebben.

Naast mediaproducties zorgt de Communicatie Unit voor voorlichtingsessies met specifieke doelgroepen binnen en buiten de overheid.

Tabel 5:3: Taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden CUHP

<p>Verantwoorde- lijkheden</p>	<p>De Communicatieunit HP is verantwoordelijk voor de algehele strategievorming, planning, uitvoering, monitoring en bijsturing van de integrale communicatie met de interne en externe publieksgroepen gedurende de loop van het Herstelplan en daarbij behorende maatregelen.</p> <p>Er vindt nauw klankbordoverleg plaats met de Communicatiedienst Suriname (CDS) en Dienst Volkscommunicatie (DVC) van het kabinet van de vicepresident. Daarnaast wordt door de communicatie unit ook geklankbord met groepen buiten de overheid. Parallel vindt naast de communicatie van deze unit, ook de ministeriële communicatie plaats onder supervisie van het CDS. Er is thans een communicatieraad opgericht door het CDS, waar alle hoofden van communicatieafdelingen van de ministeries, zitting in hebben.</p>
<p>Taken</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Maken van een communicatieplan voor de algehele communicatie. ➤ Betrokken zijn bij meetings van de Implementatie Unit HP voor een gestructureerde en eenduidige visie op de communicatie, in lijn met de uitvoering van de Implementatie Unit HP en een bijdrage daaraan leveren op basis van wat ze vanuit de samenleving terugkrijgen aan feedback. ➤ Uitzetten van een planning voor de productie van communicatieproducten ➤ Opzetten van een monitoringsmechanisme voor de communicatie. ➤ Organiseren van de communicatie met stakeholders en bijbehorende communicatieproducten voor doelgroep stakeholders. ➤ Beoordelen van producties. ➤ Data analyse van feedback uit de samenleving op de publiekgerichte communicatie. ➤ Integraal overzicht op de communicatie intern en extern. ➤ Opzetten en uitvoeren van de juiste backoffice processen zoals callcenter voor de burger. ➤ Inrichten van duidelijke poll-instrumenten en overleg met een deskundig bureau terzake.
<p>Bevoegd- heden</p>	<p>De Communicatie unit is onder supervisie van de Implementatie Unit HP bevoegd om een eigen vakinhoudelijke invulling te geven aan de inhoud van producties en bijeenkomsten met interne en externe publieksgroepen, gebaseerd op de doelstellingen die het Herstelplan zal moeten bewerkstelligen: gezondmaking van onze economie en het opkrikken van het welvaart en welzijnsniveau van de Surinaamse samenleving. Kader hierbij is dat er altijd in lijn gehandeld wordt met het Herstelplan.</p>

Veel projecten worden via vakministeries uitgevoerd en voor de communicatie over die projecten zal de voorlichtingsafdeling van het vakministerie primair verantwoordelijk zijn. Indien nodig zullen de voorlichtingsafdelingen van de ministeries echter ondersteund worden vanuit het CUHP in afstemming met het CDS. Dit moet leiden tot sterkere voorlichtingsafdelingen op de ministeries.

5.6 Financiering Herstelplan

De maatregelen en projecten in het Herstelplan vergen een extra inspanning van de overheid en brengen kosten met zich mee. Voor de kernmaatregelen en het Sociaal Vangnet zijn deze reeds aangegeven in tabel 3.1 en 4.2. Sommige van deze maatregelen/projecten komen terug in tabel 4.3 t/m 4.6 met name wanneer er extra kosten mee gepaard gaan. In tabel 4.3 t/m tabel

4.6 zijn ook ondersteunende maatregelen en projecten opgenomen die het Herstelplan in bredere zin succesvol moeten maken door de productie te stimuleren, instituten te versterken, e.d. De financiering hiervan zal op verschillende manieren plaatsvinden. Tabel 5.4 laat zien op welke wijze de 130 projecten en maatregelen (uit tabel 4.3 t/m 4.6) worden gefinancierd op het gebied van de productie, export, werkgelegenheid, ondersteuning van deze eerdergenoemde gebieden, de institutionele versterking en de sociale sector.

Er zijn 6 financieringsfaciliteiten aangegeven in tabel 5.4 en daarnaast is er nog een categorie van projecten waar nog geen financier in beeld is gebracht. Sommige projecten worden via gratis geld gefinancierd (grants), anderen uit de Public Private Partnership (waarbij het idee is dat de overheid vooral in komt met zaken zoals grond en beleid en het bedrijfsleven met investeringen). Deze twee categorieën behoren de overheid in feite geen geld te kosten. Het gaat om resp. 5% en 13% van de benodigde financiering. Suriname (mede)financiert hiernaast 52 projecten uit eigen begroting (18% van de benodigde financiering). De overige projecten behoeven externe financiering t.w. commercieel (slechts 2% voor 3 projecten), bilateraal (3% voor 9 projecten) of multilateraal (40% voor 38 projecten). Daarnaast zijn er een aantal projecten (9 stuks) waarvoor de financieringsbron nog niet geïdentificeerd is (19%).

Er dient meteen een kanttekening geplaatst te worden dat het bovenstaande alleen mogelijk is wanneer dit conform de schuldherschikkingsvereisten zal zijn.

Zoals uit tabel 5.4 en bovenstaande toelichting blijkt is de dure commerciële financiering zo klein mogelijk gehouden, terwijl de relatief goedkope financiering uit multilaterale fondsen het grootst is. Daarnaast worden vrij veel maatregelen en projecten uit de eigen begroting gefinancierd, daarbij gaat het veelal om vrij kleine bedragen, want in 35 van de 52 projecten gaat het om een bedrag van SRD 1 miljoen of lager. Voor zulke kleine bedragen kost het te veel werk om externe financiering te zoeken.

De financiering van 104 van de 130 maatregelen en projecten is reeds rond, zodat slechts voor 26 projecten -ter waarde van SRD 1.140 miljoen (US\$ 70 miljoen) nog financiering gevonden moet worden. Van deze 26 projecten is de financieringsbron in een aantal gevallen al tentatief geïdentificeerd, maar er is nog geen overeenkomst afgesloten. Daarnaast blijkt uit recente gesprekken dat er tenminste US\$ 30 miljoen aan onbenutte grants ligt, welke op een bestemming wachten. Hieruit kunnen wellicht een aantal projecten waarvoor nog geen financiering is gevonden worden gefinancierd.

Het Herstelplan is geen plan dat vanaf punt nul moet beginnen, maar deels reeds *work-in-progress*. Dit komt omdat 56 maatregelen/projecten reeds in uitvoering zijn (bijv. projecten die in 2019 of een ander jaar begonnen zijn) of maatregelen die reeds in 2020 getroffen zijn.

Tabel 5.4: Financieringsmatrix van HP projecten en maatregelen (genoemd in tabel 4.3 t/m 4.6) in 2021

		Financieringsstatus 1 = gratis t/m 6 = hoogste rente							
		1	2	3	4	5	6		
Bedragen in SRD miljoen					lening	lening	lening		
		Grant	Public-Private	Eigen begroting	Multilateraal	Bilateraal	Commercieel	Nog niet bepaald	Totaal
Tabel 4.3	Productie, export, werk (24 proj)	30,7	140,6	351,3	181,4	1,4	45	142	892,4
Tabel 4.4	Ondersteuning productie (33 proj)	15,4	392,1	63,6	164,4	54,6	0	14	704,1
Tabel 4.5	Institutionele versterking (35 proj)	2,1	0	142,8	207	0	0	382,2	733,6
Tabel 4.6	Sociale Sector (38 proj)	169,4	47,8	220,8	1170,4	66,8	32	287	1994,2
	Totaal (130 maatregelen + projecten)	221,2	580,5	778,5	1723,2	122,8	77,0	825,2	4324,3
	In US\$ (koers 16,3)	13,6	35,6	47,8	105,7	7,5	4,7	50,6	265,3
	in %	5,1%	13,4%	18,0%	39,8%	2,8%	1,8%	19,1%	100%
	Aantal projecten	10	12	52	38	9	3	9	133*
Tabel 4.3	Productie, export, werk	Voor 19 projecten is er al financiering, voor 5 projecten nog niet; 12 projecten reeds in uitvoering							
Tabel 4.4	Ondersteuning productie	Voor 25 projecten is er al financiering, voor 8 projecten nog niet; 16 projecten zijn reeds in uitvoering.							
Tabel 4.5	Institutionele versterking	Voor 29 projecten is er al financiering, voor 6 projecten nog niet; 4 projecten zijn reeds in uitvoering.							
Tabel 4.6	Sociale Sector	Voor 31 projecten is er al financiering, voor 7 projecten nog niet; 25 projecten zijn reeds in uitvoering.							
TOTAAL	Alle projecten	Voor 104 projecten is er financiering, voor 26 projecten nog niet; 57 projecten zijn reeds in uitvoering.							

* Er zijn hier 133 projecten en maatregelen geteld (i.p.v. 130) omdat sommigen projecten vanuit twee verschillende bronnen worden gefinancierd (bijv. Suriname moet soms een eigen bijdrage doen naast een financiering vanuit een externe lening).

Noot: Voor 2022 wordt voornamelijk uitgegaan van de voortgang van projecten op hetzelfde niveau. Omdat van de ministeries nog niet alle data is ontvangen van de uitgaven per project wordt voornamelijk dezelfde schatting aangehouden. Deel van de projectuitgaven geschat door Ministerie van Financiën en Planning.

De kosten van uitvoering van de fiscale en monetaire maatregelen (tabel 3.1) en de maatregelen in het kader van het Sociaal Vangnet (tabel 4.2) zijn hier –op enkele projecten na- grotendeels niet meegenomen. Vooral nog wordt uitgegaan van interne financiering uit de begroting en de kosten en opbrengsten zijn daarom in de begroting opgenomen. De extra kosten en opbrengsten uit deze maatregelen zijn aangegeven in tabel 1.2.

Indien er een overeenkomst komt met het IMF en er middelen van het IMF vrijkomen, zullen die aangewend worden voor betalingsbalanssteun, hetgeen zal helpen om de externe reserves op te krikken. Het IMF heeft reeds aangegeven dat er US\$ 690 miljoen beschikbaar komt indien de EFF zich materialiseert.

Indien er extra middelen van de Internationale Financierings Instituten (IFIs) vrijkomen zullen die vooral worden ingezet voor begrotings- of beleidssteun en wat grotere uitgaven zoals (een deel van) het Sociaal Vangnet en een aantal hervormingen. Dit zal een stuk verlichting brengen voor de overheidsbegroting, die dan middelen kan aanwenden voor andere noodzakelijke investeringen en voor de periode van het EFF. Van het IMF en andere internationale financieringsorganisaties (IFIs), zoals de IDB en Wereldbank, wordt de volgende extra financiering verwacht (tabel 5.5). Nu de Staff Level Agreement op 29 april 2021 is getekend zullen de gesprekken met de IFIs gevoerd worden. Normaliter kan gedacht worden aan een ondersteuningspakket van minstens US\$ 500 miljoen

Het wordt dus een stuk makkelijker voor de Surinaamse overheid wanneer er extra externe financiering loskomt, want anders zal het moeilijk worden om het gat op de begroting te dichten. Volledig eigen financiering zal betekenen dat het hele pakket van maatregelen niet zoals gepland op tijd kan worden uitgevoerd, omdat er bijv. net geen middelen kunnen zijn voor een bepaald onderdeel van het Sociaal Vangnet of voor koopkrachtversterking. De overheid zal moeten roeien met de riemen die ze heeft en het Herstelplan met de thans beschikbare middelen uitvoeren (incl. reeds beschikbare middelen van multilaterale en bilaterale financieringsorganisaties), maar het zou prettig zijn indien er extra middelen vrijkomen.

De uiteindelijke kosten en opbrengsten van het Herstelplan zullen te zien moeten zijn in de overheidsbegroting van 2021 en 2022.

5.7 Referenties

- Ajodhia, V. : EBS tarieven, Rationalisatie en Subject Subsidie Systemen (presentatie 8 december 2020).
- ASFA: Duurzame herstel en ontwikkeling (21 december 2020).
- BINI, Burgerinitiatief voor Participatie & Goed Bestuur: Reactie BINI op het Crisis- en Herstelplan (30 januari 2021).
- C'47: Hoe stoppen we in Suriname de cirkel van bloei en verval. Hoofdpijnen van het commentaar op het Herstelplan 2021-2023 en voorstellen van de vakbeweging voor wisselkoersstabiliteit en duurzame ontwikkeling (19 februari 2021).
- Caram, Anthony: Op weg naar beheersbare financiële verhoudingen (30 september 2019).
- Caram, Anthony: Effecten van ongekeerde economische schokken ombuigen (3 februari 2021).
- Centrale Bank van Suriname: Het Monetair beleid van de Centrale Bank van Suriname (6 december 2020).
- Centrale Bank van Suriname: Commentaar op het Crisis- en Herstelplan 2020-2022 (27 januari 2021).
- Consortium van Wetenschappers: Roadmap voor armoedebestrijding en introductie van een Sociaal Zekerheidsstelsel in 2013 (IGSR, 2013).
- Elias, Carlos: Suriname analysis of Subsidies, evaluation of policy of subsidies and roadmap for reform (draft report, november 2011).
- IMF: Suriname Request for Stand-By-Arrangement (18 mei 2016).
- IMF-Government of Suriname: Memorandum of Economic and Financial Policies (draft 19 april 2021).
- Federatie van Organisaties van Leerkrachten in Suriname (FOLS): Nota met aanbevelingen en kanttekeningen bij het Crisis- en Herstelplan 2020-2022 (17 februari 2021).
- Khadan, Jeetendra: Suriname in times of COVID-19, navigating the labyrinth (IDB, October 2020).
- Ministerie van Financiën & Planning: Financiële Nota 2021.
- Ministerie van Financiën & Planning: Begroting 2021.
- Ministerie van Financiën & Planning i.s.m. Lazard Frères en White & Case LLP: Situation for update for Suriname's Creditors (30 oktober 2020).
- Parrado, Eric: Macroeconomic situation and prospect for Latin America and the Caribbean (IDB, 2021).
- Planbureau: Jaarplan 2021 met Annex 2 de ontwikkelingsprojecten van de ministeries (2 oktober 2020)
- Planbureau: Ontwikkelingsplan 2017-2021.
- Presidentiële Commissie Grondconversie en Herziening Grondbeleid (A. Veldman): Revenu increasing measures, increase of the land lease fee and converting land lease title to ownership by sale (2 februari 2021).
- RAVAKSUR: Zorgpunten RAVAKSUR m.b.t. het Crisis- en Herstelplan 2020-2022 (8 februari 2021).
- Regering van Suriname: Het Stabilisatie- en Herstelplan 2016-2018, van Crisisbeheersing naar transformatie van de economie (mei 2016).
- Schaaijk, Marein & Gerard Lau: Voorzet voor doorrekening Regeringsprogramma (24 juli 2020).
- Schaaijk, Marein & Gerard Lau: Doorrekening DNA-pakket met MacroabcSU-model (Starnieuws 25 september 2020).
- Schalkwijk, Marten.: De effecten van het Herstelplan. Presentatie voor de Confederatie voor Organisaties van Landsdienaren (2 november 2020).
- Sociaal Economische Raad: Advies inzake de nota "Beleid tot Macro-Economisch Herstel" (29 oktober 2020).
- Sociaal Economische Raad: Advies inzake Crisis- en Herstelplan 2020-2022 (2 februari 2021).
- Staatsraad: Advies inzake "Beleid tot macro-economisch herstel" (27 oktober 2020).

Staatsraad: Preadvies betreffende het Crisis- en Herstelplan 2020-2022 (11 februari 2021).

Surinaamse Bankiers Vereniging: Feedback op het Crisis- en Herstelplan 2020-2022 (2 februari 2021).

Surinaamse Federatie van Belastingadviseurs: Commentaar SFB op het Crisis- en Herstelplan 2020-2022 (22 januari 2021).

Surinaams Technisch Team IMF: Policies for Stabilization and Recovery 2021-2023 Suriname (concept) (27 november 2020).

Surinaams Technisch Team IMF: Notities concept voorstel programma maatregelen Stand-By-Arrangement 2020 (27 december 2020).

Surinaamse Vereniging van Assuratie Maatschappijen: Commentaar en aanbevelingen SURVAM op het Duurzaam Herstelplan 2020-2022 (25 januari 2021).

Vereniging van Economisten in Suriname: Observaties bij het Crisis- en Herstelplan 2020-2022 (25 januari 2021).

VHP-ABOP-NPS-PL: Eenheid, samen sterk voor Suriname; Regeerakkoord 2020-2025 (14 juli 2020).

VHP: Onze toekomst maken we samen. VHP wederopbouwprogramma 2020-2025.

VSF-ASFA: Voorgestelde maatregelen voor Economisch Herstel; Facilitering van het Bedrijfsleven op kort en middellang termijn (juli 2020).

VSF-ASFA: Designing policy for Investment and Export Promotion in Suriname, the vision of the private sector (20 oktober 2020).

VSF-ASFA: Commentaar Crisis- en Herstelplan 2020-2022 (1 februari 2021).

Woodly-Sobhie, Rosita: Measuring poverty in Suriname, a systematic research on concepts and measurement methods (Brussel, 2017).

Bijlage 1: Regering krijgt toestemming in DNA voor maatregelen

(persbericht Starnieuws 19 September 2020)

Nadat de regering de financiële stand van zaken heeft voorgelegd aan De Nationale Assemblee in een marathonzitting, is iets vóór twee uur in de nacht goedkeuring gegeven aan te treffen maatregelen op korte termijn. De NDP-fractie stemde tegen de motie ingediend door de coalitie. De motie is aangenomen met 31 vóór en 14 tegen. De BEP-fractie zegt diverse maatregelen te ondersteunen, maar heeft op basis van haar strategie niet deelgenomen aan de stemming.

De coalitie vraagt in de motie, ingediend door fractieleider Asiskumar Gajadien, om zo spoedig mogelijk over te gaan tot een vaste wisselkoers. Het beleid van de regering wordt ondersteund om diverse maatregelen uit te voeren ter gezondmaking van de economie en bestrijding van de armoede. De NDP-fractie vindt dat met de maatregelen er geen verlichting zal komen voor het volk. De subsidie voor elektriciteit, water en openbaar vervoer worden opgeheven. De brandstofprijzen zijn verhoogd. Er wordt teveel weggehaald bij het volk, terwijl de compensatiemaatregelen onvoldoende zijn.

De motie die is aangenomen:

Gehoord,

- De substantiële uiteenzetting en analyse van de regering en de antwoorden op de gestelde vragen aan de regering omtrent de actuele financieel-economische situatie.

Overwegende,

- Dat de door de voormalige regering Bouterse/Adhin totstand gebrachte financieel-economische crisis door de huidige regering dringend aangepakt moet worden;
- Dat voormelde crisis verder versterkt wordt door de heersende Covid-19 pandemie;
- Dat voormelde crisis zich kenmerkt in:
 - Schuldenlast reeds boven de 100% van de BBP;
 - Overheidsuitgaven die explosief zijn gegroeid;
 - Overheidsinkomsten verder zijn afgenomen, waarbij belangrijke inkomsten onder andere uit de goud- en oliesector is verpand;
 - Dat de ontwaarding van onze munteenheid enorm is;
 - Dat de samenleving verarmd is geworden.
- Dat de regering deze scheefgroei ten behoeve van het volk serieus aanpakt;
- Dat de regering ondanks de beperkte financiële middelen al het mogelijke zal doen om de samenleving te behoeden van verdere verarming;

Besluit:

De Nationale Assemblee roept de regering op:

- om zo spoedig mogelijk 1 (een) vaste stabiele wisselkoers tot stand te brengen;
- de kwetsbare groepen in de samenleving te blijven ondersteunen, middels een goed sociaal vangnet, waarbij de volgende aanpassingen noodzakelijk zijn:
 - Algemene Oudedagsvoorziening (AOV) van SRD 525 naar SRD 750 per maand;
 - Algemene Kinderbijslag (AKB) van SRD 50 naar SRD 75 per maand;
 - Financiële bijstand voor mensen met een beperking van SRD 325 naar SRD 500 per maand;
 - Opvang van schoolvervoer;
- de fiscale heffingskorting van SRD 750 per maand te handhaven;
- de controle op prijsopdrijvingen te intensiveren, zodat de samenleving wordt beschermd;
- om voor 30-tal basisgoederen maximum verkoopprijzen te stellen;
- de aanschaf en distributie van de goederen transparant te laten verlopen;
- de inkomsten van de staat te verhogen middels:
 - Opvoering van controle en aanpassing van royalty's bij de kleinschalige goudwinning;

- Aanpassing van grondhuur tarieven en spoedige implementatie van grondconversie;
- Opvoering op de controle van uitvoer van rondhout en vis;
- de tarieven van de nutsvoorzieningen te rationaliseren, gepaard gaande met doorlichting van deze bedrijven;
- in deze crisissituatie de twee goudmaatschappijen te vragen een extra bijdrage te leveren voor een crisisheffing;
- om steeds overleg te blijven plegen met relevante groepen om de te treffen maatregelen in harmonie te doen plaatsvinden;
- om de communicatie met de samenleving te intensiveren ten einde de betrokkenheid en begrip bij de samenleving te vergroten;
- de personen verantwoordelijk voor de huidige financieel debacle binnen wet en recht te doen vervolgen
- De Nationale Assemblee te blijven informeren over de overgenomen financieel-economische crisis en de voortgang van de aangedragen oplossingen.

De Nationale Assemblee ondersteunt het beleid van de regering met betrekking tot de uitvoering van de maatregelen ter gezondmaking van onze economie en beheersing van de armoede volledig.

Statistische Annex

**(Aangeleverd door het
Algemeen Bureau voor de
Statistiek)**

Tabel 1: Exporten en importen van Suriname 2004-2019		
Jaar	Totaal in miljoen USD	
	Exporten	Importen
2004	862,7	840,9
2005	1005	1199,1
2006	1411,1	1171,9
2007	1612,5	1362,7
2008	2027,7	1813,9
2009	1688,5	1676,0
2010	2325,5	1657,0
2011	2847,8	2241,6
2012	2875,5	2593,4
2013	2594,7	2726,0
2014	2356,0	2773,1
2015	1856,4	2694,8
2016	1625,2	1721,1
2017	2195,1	1839,8
2018	2301,2	2134,4
2019	2373,4	2471,2

Bron: Website CBvS, revised figures 2006-2019

Tabel 2: Midjaarljkse Bevolking van Suriname 2000-2019	
Jaar	Totale bevolking, aantal personen, Midjaarljk
2000	463,837
2001	470,064
2002	476,374
2003	481,146
2004	492,829
2005	498,543
2006	504,257
2007	509,970
2008	517,052
2009	524,143
2010	531,170
2011	539,910
2012	541,638
2013	550,222
2014	558,773
2015	567,300
2016	575,700
2017	583,200
2018	590,100
2019	598,000
Bron: ABS	

**Tabel 3: Macro-Economische grootheden voor
het jaar 2008-2019**

Macro-Economische Grootheden x SRD 1000	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016*	2017*	2018*	2019*
Bruto Binnenlands Product (basisprijzen)	9.036.125	9.769.200	11.137.924	13.127.641	15.003.370	15.542.259	15.891.497	14.771.851	18.178.960	22.539.242	23.902.169	25.401.366
Bruto Binnenlands Product (basisprijzen; 2007=100)	7.721.515	7.953.481	8.364.226	8.765.487	8.902.072	9.156.481	9.159.421	8.884.592	8.390.626	8.538.483	8.758.765	8.782.259
Bruto Binnenlands Product (marktprijzen)	9.698.055	10.638.424	11.993.016	14.451.881	16.433.675	16.980.663	17.294.422	16.357.181	19.489.360	24.081.642	25.854.569	27.574.566
Bruto Binnenlands Product (marktprijzen; 2007=100)	8.394.993	8.648.293	9.094.809	9.626.584	9.886.206	10.175.963	10.201.811	9.853.540	9.305.701	9.469.684	9.713.989	9.740.046
Bruto Nationaal Inkomen (basisprijzen)	9.092.225	9.782.400	10.845.686	12.258.570	14.359.265	15.103.119	15.655.991	14.726.059	17.125.648	19.564.541	20.986.231	22.294.853
Bruto Nationaal Inkomen (marktprijzen)	9.754.155	10.651.624	11.700.778	13.582.810	15.789.570	16.541.523	17.058.916	16.311.389	18.436.048	21.106.941	22.938.631	24.468.053
Beschikbaar Inkomen	10.003.030	10.910.124	11.943.142	13.872.279	16.033.159	16.764.440	17.297.436	16.536.217	19.080.442	21.859.676	23.711.448	25.142.597
Midjaarljkse Bevolking	517.052	524.143	531.170	539.910	541.638	550.222	558.773	567.291	575.763	583.400	590.100	598.000
Nationaal Inkomen per Capita in SRD	18.865	20.322	22.028	25.158	29.152	30.063	30.529	28.753	32.020	36.179	38.872	40.916
Beschikbaar Inkomen per Capita in SRD	19.346	20.815	22.485	25.694	29.601	30.469	30.956	29.149	33.139	37.469	40.182	42.044
wisselkoers SRD/US\$	2,75	2,75	2,75	3,3	3,3	3,3	3,3	3,4	6,2	7,55	7,53	7,53
Nationaal Inkomen per Capita in USD	6.860	7.390	8.010	7.623	8.834	9.110	9.251	8.457	5.717	5.680	6.383	6.761

Tabel 4a: Bruto Toegevoegde Waarde tegen basisprijzen (SRD 1000) per bedrijfstak in lopende

Prijzen 2010-2019

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017*	2018*	2019*
Private sector										
Agriculture, Hunting and Forestry	842.160	886.998	1.004.206	937.749	968.022	927.153	1.359.547	1.841.339	1.991.473	1.866.911

Fishery	293.565	374.580	374.292	502.560	620.430	553.669	564.908	940.657	871.114	735.495
Mining and Quarrying	864.995	969.552	1.151.160	955.406	775.552	505.255	1.065.271	1.846.971	1.910.714	2.036.359
Manufacturing	2.516.500	3.008.418	3.499.201	3.190.332	2.828.228	1.619.399	2.617.656	3.802.721	3.795.738	3.249.911
Electricity, Gas and Water supply	255.572	263.397	305.703	338.476	344.857	521.927	445.409	612.566	698.743	696.611
Construction	579.585	832.509	838.788	994.268	1.255.249	1.485.714	1.566.732	1.826.810	2.047.435	2.181.279
Wholesale and Retail trade	2.329.591	2.679.462	3.081.879	3.177.417	3.244.113	2.993.463	2.740.458	2.773.360	2.706.342	2.930.545
Hotels and Restaurants	315.808	408.382	492.587	535.374	583.558	692.990	853.751	977.462	1.167.213	1.788.734
Transport, Storage and Communication	712.409	843.866	1.129.759	1.260.089	1.744.956	1.772.090	2.289.935	2.460.471	2.307.667	2.107.645
Financial Intermediation	596.056	738.920	772.909	993.544	746.668	744.561	1.273.653	1.711.514	2.125.082	2.221.078
Real Estate, Renting and Business activities	374.859	475.742	511.983	532.130	581.923	675.636	1.031.977	1.131.694	1.218.592	1.247.704
Education	7.891	10.126	10.967	12.927	13.250	13.061	14.050	16.604	17.533	23.620
Health and Social services	71.776	81.587	91.875	111.457	115.630	122.203	90.491	90.495	94.387	114.513
Other Community, Social & Personal services	70.871	96.446	109.507	124.838	129.112	133.834	141.346	145.939	171.763	244.589
Subtotal	9.831.637	11.669.986	13.374.816	13.666.567	13.951.548	12.760.955	16.055.184	20.178.603	21.123.796	21.444.994
Public sector										
Agriculture, Hunting and Forestry	27.046	29.036	29.997	33.937	34.821	38.395	43.328	49.840	53.298	82.875
Electricity, Gas and Water supply	10.305	11.201	13.295	15.006	15.795	17.195	16.387	18.625	18.782	23.627
Construction	11.398	12.502	10.253	10.667	10.934	10.420	10.581	10.281	14.727	20.055
Transport, Storage and Communication	25.548	25.464	27.412	29.155	29.884	38.700	42.229	45.182	48.401	79.171

Public Admin	520.319	568.448	654.330	720.526	738.539	784.621	821.364	849.689	995.946	1.633.298
Education	406.127	463.693	502.162	591.938	606.736	598.070	643.376	840.488	887.476	1.195.610
Health and Social services	305.544	347.309	391.105	474.463	503.240	523.495	546.511	546.534	759.743	921.736
Subtotal	1.306.287	1.457.653	1.628.554	1.875.692	1.939.949	2.010.896	2.123.776	2.360.639	2.778.373	3.956.372
Nominal GDP at basic prices	11.137.924	13.127.641	15.003.370	15.542.259	15.891.497	14.771.851	18.178.960	22.539.242	23.902.169	25.401.366
Indirect taxes minus subsidies	855.092	1.324.240	1.430.305	1.438.404	1.402.925	1.585.330	1.310.400	1.542.400	1.952.400	2.173.200
Nominal GDP at market prices	11.993.016	14.451.881	16.433.675	16.980.663	17.294.422	16.357.181	19.489.360	24.081.642	25.854.569	27.574.566

Tabel 4b: Bruto Toegevoegde Waarde tegen basisprijzen (SRD 1000) per bedrijfstak in constante prijzen (2007=100)										
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017*	2018*	2019*
Private sector										
Agriculture, Hunting and Forestry	717.327	750.297	854.237	721.083	743.310	801.487	781.560	874.792	917.104	962.959
Fishery	287.275	298.898	302.365	331.325	346.699	333.999	369.283	419.122	356.680	282.544
Mining and Quarrying	553.994	629.932	649.284	632.576	595.547	508.763	459.444	666.372	671.139	650.479
Manufacturing	2.050.012	2.086.441	1.708.233	1.857.020	1.705.652	1.723.729	1.848.676	2.246.604	2.343.486	2.236.869
Electricity, Gas and Water supply	142.795	164.192	166.077	179.013	177.303	171.556	147.562	157.391	161.306	164.532
Construction	397.055	443.333	444.831	465.880	557.868	650.635	541.531	555.305	660.368	686.783
Wholesale and Retail trade	1.659.079	1.707.691	1.821.825	1.876.616	1.843.378	1.649.810	1.109.109	787.899	724.298	738.658
Hotels and Restaurants	252.982	261.531	303.665	306.206	305.260	267.707	295.611	308.913	344.170	391.210

Transport, Storage and Communication	588.768	613.988	644.359	645.437	673.898	693.005	704.789	678.898	615.515	627.826
Financial Intermediation	464.051	499.119	556.736	730.434	599.934	566.054	627.593	464.677	568.351	579.718
Real Estate, Renting and Business activities	289.926	308.304	316.326	325.587	337.608	348.253	352.075	360.587	367.050	370.720
Education	6.682	6.987	7.117	6.798	6.924	6.708	5.678	5.069	4.959	5.190
Health and Social services	42.978	43.653	45.643	46.510	47.153	47.581	53.480	47.750	46.291	45.672
Other Community, Social & Personal services	53.506	71.314	74.193	76.002	78.185	77.522	79.506	69.411	68.092	72.342
Subtotal	7.506.430	7.885.680	7.894.891	8.200.487	8.018.719	7.846.809	7.375.897	7.642.790	7.848.809	7.815.502
Public sector										
Agriculture, Hunting and Forestry	17.349	16.398	16.780	18.584	18.288	19.353	17.804	16.644	13.609	15.778
Electricity, Gas and Water supply	11.552	12.368	9.629	9.835	9.446	8.694	8.904	8.309	8.128	11.618
Construction	9.070	8.682	6.790	6.927	6.834	6.094	7.771	6.281	6.608	7.691
Transport, Storage and Communication	20.198	21.010	19.995	20.519	19.214	18.759	18.804	15.176	15.479	17.757
Public Admin	346.830	339.222	366.172	364.928	450.750	393.855	462.164	393.402	422.085	461.988
Education	243.871	251.865	332.828	241.320	334.591	293.980	250.603	235.424	230.327	241.062
Health and Social services	208.927	230.262	254.987	293.881	301.579	297.048	248.679	220.457	213.720	210.863
Subtotal	857.797	879.807	1.007.181	955.994	1.140.702	1.037.783	1.014.729	895.693	909.956	966.757
Real GDP at basic prices	8.364.226	8.765.487	8.902.072	9.156.481	9.159.421	8.884.592	8.390.626	8.538.483	8.758.765	8.782.259
Indirect taxes minus subsidies	730.583	861.097	984.134	1.019.482	1.042.390	968.948	915.075	931.201	955.224	957.787
Real GDP at market prices	9.094.809	9.626.584	9.886.206	10.175.963	10.201.811	9.853.540	9.305.701	9.469.684	9.713.989	9.740.046
Reele groei	#REF!	5,8	2,7	2,9	0,3	-3,4	-5,6	1,8	2,6	0,3

Bron: ABS, Nationale Rekeningen * voorlopige cijfers

Tabel 5: Totaal en de som van Mijnbouw en Industrie BBP in constante prijzen en respectieve index cijfers 2010-2019 __

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016*	2017*	2018*	2019*
BBP in 2007 constante basis prijzen (2007 = 100) x 1 mln SRD	9.095	9.095	9.886	10.176	10.202	9.854	9.306	9.470	9.714	9.740
Mijnbouw en Industrie (2007 = 100) x 1 mln SRD	2.260	2.262	1.997	1.970	1.817	1.647	1.948	2.086	2.080	1.996
Procentuele jaar-op-jaar verandering BBP	5,2	5,8	2,7	2,9	0,3	-3,4	-5,6	1,8	2,6	0,3
Procentuele jaar-op-jaar verandering BBP Mijnbouw/Industrie	15,7	0,1	-11,7	-1,4	-7,7	-9,4	18,3	7,1	-0,3	-4,0
Index cijfers van het totale BBP (2007=100)	126	134	137	141	142	137	129	131	135	135
Indexcijfers van het BBP in de mijnbouw/industrie (2007=100)	108	108	95	94	86	78	93	99	99	95

Bron: ABS, SPS *) voorlopige cijfers

Tabel 6a: Financiële transacties van de Centrale Overheid 2010-2019 (Miljoenen SRD)

	2010	2011*	2012*	2013*	2014*	2015*	2016*	2017*	2018*	2019*
Ontvangsten	2.606,1	3.537,5	4.024,7	3.960,2	3.750,9	3.649,8	3.499,1	5.114,4	5.970,0	6.434,4
<i>Belastingen Ontvangsten</i>	1.878,5	2.667,8	3.019,3	3.133,7	2.859,1	2.720,0	2.566,3	3.544,4	4.142,4	4.716,5
Directe Belasting	970,6	1341,0	1584,7	1686,6	1449,9	1124,8	1226,3	2002,3	2190,0	2543,4
Indirecte	907,9	1326,8	1434,6	1447,1	1409,2	1595,2	1340,0	1542,1	1952,4	2173,2
<i>Niet-Belastingen Ontvangsten</i>	578,5	754,3	1005,4	826,6	891,8	929,7	932,8	1570,0	1827,6	1717,8
Kapitaal	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Schenkeningen	149,1	115,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Uitgaven	2.955,3	3.551,2	4.410,4	4.728,4	4.564,4	5.253,9	5.697,2	7.354,2	8.926,9	12.291,5
<i>Lopende Uitgaven</i>	2.402,6	2.854,3	3.680,9	3.972,4	3.671,4	4.822,9	4.960,8	6.116,7	7.706,4	10.199,7
Lonen	1075,3	1208,8	1196,1	1425,6	1373,3	1532,8	1602,2	1922,5	2414,4	3250,9
Andere Goederen en Diensten	688,6	722,0	1061,3	680,3	604,6	1272,6	1092,7	1119,0	870,8	1817,8
Subsidies	535,2	783,6	1264,3	1640,9	1540,6	1768,7	1750,0	2403,7	3500,7	4217,8
Rente	103,6	139,8	159,2	225,7	152,8	248,7	515,8	671,5	920,4	913,3
<i>Kapitaal</i>	552,7	696,9	729,5	756,0	893,0	431,0	736,4	1237,5	1220,5	2091,8

Andere/Statistische verschillen	43,5	-271,1	-59,3	-259,1	-200,3	-146,3	11,2	-87,2	-64,2	14,1
Saldo (+/-tekort)	-305,8	-284,7	-445,0	-1027,2	-1013,8	-1750,4	-2186,9	-2326,9	-3021,1	-5843,0
Overheidstekort als % BBP (marktprijzen)	-2,55	-1,97	-2,71	-6,05	-5,86	-10,70	-11,22	-9,66	-11,68	-21,19
Netto financiering	305,8	284,7	445,0	1027,2	1013,8	1750,4	2661,3	2397,9	2458,2	5017,8
Binnenlandse (netto)	184,6	413,6	347,6	554,4	258,3	267,9	4713,1	983,4	327,1	2034,8
Buitenlandse (netto)	121,2	-128,9	97,4	472,8	755,5	1482,5	-2051,8	1414,4	2131,1	2982,9
Memorandum item:										
Overheidsschuld in % BBP	18,6	20,1	21,6	29,8	26,6	43,6	49,3	75,1	72,4	81,2

Bron: **Centrale Bank van Suriname, Ministry of Finance and Suriname Debt Management Office**

* Preliminary data.

Note: Data presentation according to international definition following the methodology as stipulated in the IMF's Government Finance Statistics Manual 1986 (GFSM 1986) and some elements of GFSM 2001.

(1) Data from the balance sheets of the CBvS and other depository corporations.

(2) Data for 2011 adjusted for the January-devaluation and for 2015 adjusted for the November-devaluation.

Tabel 6b: Financiële transacties van de overheid 2010-2019 (in percentages)

groecijfers in percentages	2010	2011*	2012*	2013*	2014*	2015*	2016*	2017*	2018*	2019*
Ontvangsten	-11,5	35,7	13,8	-1,6	-5,3	-2,7	-4,1	46,2	16,7	7,8
<i>Belastingen Ontvangsten</i>	2,5	42,0	13,2	3,8	-8,8	-4,9	-5,7	38,1	16,9	13,9
Directe Belasting	0,5	38,2	18,2	6,4	-14,0	-22,4	9,0	63,3	9,4	16,1
Indirecte	4,7	46,1	8,1	0,9	-2,6	13,2	-16,0	15,1	26,6	11,3
<i>Niet-Belastingen Ontvangsten</i>	-23,7	30,4	33,3	-17,8	7,9	4,3	0,3	68,3	16,4	-6,0
Kapitaal										
Schenkeningen	-57,9	-22,6								
Uitgaven	3,4	20,2	24,2	7,2	-3,5	15,1	8,4	29,1	21,4	37,7
<i>Lopende Uitgaven</i>	6,6	18,8	29,0	7,9	-7,6	31,4	2,9	23,3	26,0	32,4
Lonen	11,1	12,4	-1,1	19,2	-3,7	11,6	4,5	20,0	25,6	34,6
Andere Goederen en Diensten	5,6	4,9	47,0	-35,9	-11,1	110,5	-14,1	2,4	-22,2	108,7
Subsidies	7,1	46,4	61,3	29,8	-6,1	14,8	-1,1	37,4	45,6	20,5
Rente	-22,3	34,9	13,9	41,8	-32,3	62,8	107,4	30,2	37,1	-0,8
<i>Kapitaal</i>	-8,9	26,1	4,7	3,6	18,1	-51,7	70,9	68,0	-1,4	71,4
Andere/Statistische verschillen	-114,1	-723,8	-78,1	336,9	-22,7	-27,0	-107,7	-876,9	-26,4	-121,9
Saldo (+=-tekort)	37,5	-6,9	56,3	130,8	-1,3	72,7	24,9	6,4	29,8	93,4
Overheidstekort als % BBP (marktpijzen)										
Netto financiering	37,5	-6,9	56,3	130,8	-1,3	72,7	52,0	-9,9	2,5	104,1
<i>Binnenlandse (netto)</i>	-1.232,2	124,1	-16,0	59,5	-53,4	3,7	1.659,6	-79,1	-66,7	522,2
<i>Buitenlandse (netto)</i>	-49,2	-206,4	-175,6	385,4	59,8	96,2	-238,4	-168,9	50,7	40,0

Bron: Centrale Bank van Suriname, Ministry of Finance and Suriname Debt Management Office

* Preliminary data.

Note: Data presentation according to international definition following the methodology as stipulated in the IMF's Government Finance Statistics Manual 1986 (GFSM 1986) and some elements of GFSM 2001.

(1) Data from the balance sheets of the CBvS and other depository corporations.

(2) Data for 2011 adjusted for the January-devaluation and for 2015 adjusted for the November-devaluation.

Tabel 6c: Procentueel aandeel van de uitgaven en inkomens categorieën binnen de financiële transacties van de Centrale Overheid

	2010	2011*	2012*	2013*	2014*	2015*	2016*	2017*	2018*	2019*
Ontvangsten	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>Belastingen Ontvangsten</i>	72,1	75,4	75,0	79,1	76,2	74,5	73,3	69,3	69,4	73,3
Directe Belasting	37,2	37,9	39,4	42,6	38,7	30,8	35,0	39,2	36,7	39,5
Indirecte	34,8	37,5	35,6	36,5	37,6	43,7	38,3	30,2	32,7	33,8
<i>Niet-Belastingen Ontvangsten</i>	22,2	21,3	25,0	20,9	23,8	25,5	26,7	30,7	30,6	26,7
Kapitaal	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Schenkeningen	5,7	3,3	-	-	-	-	-	-	-	-
Uitgaven	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>Lopende Uitgaven</i>	81,3	80,4	83,5	84,0	80,4	91,8	87,1	83,2	86,3	83,0
Lonen	36,4	34,0	27,1	30,1	30,1	29,2	28,1	26,1	27,0	26,4
Andere Goederen en Diensten	23,3	20,3	24,1	14,4	13,2	24,2	19,2	15,2	9,8	14,8
Subsidies	18,1	22,1	28,7	34,7	33,8	33,7	30,7	32,7	39,2	34,3
Rente	3,5	3,9	3,6	4,8	3,3	4,7	9,1	9,1	10,3	7,4
<i>Kapitaal</i>	18,7	19,6	16,5	16,0	19,6	8,2	12,9	16,8	13,7	17,0
Andere/Statistische verschillen	43,5	-271,1	-59,3	-259,1	-200,3	-146,3	11,2	-87,2	-64,2	14,1
Saldo (+/-tekort): % Uitgaven	-10,3	-8,0	-10,1	-21,7	-22,2	-33,3	-38,4	-31,6	-33,8	-47,5
<i>Memorandum Item</i>										
Netto financiering	305,8	284,7	445,0	1027,2	1013,8	1750,4	2661,3	2397,9	2458,2	5017,8
Binnenlandse (netto)	184,6	413,6	347,6	554,4	258,3	267,9	4713,1	983,4	327,1	2034,8
Buitenlandse (netto)	121,2	-128,9	97,4	472,8	755,5	1482,5	-2051,8	1414,4	2131,1	2982,9

Memorandum item:										
Overheidsschuld in % BBP	18,6	20,1	21,6	29,8	26,6	43,6	49,3	75,1	72,4	81,2

Source: Central Bank of Suriname, Ministry of Finance and Suriname Debt Management Office

* Preliminary data.

Note: Data presentation according to international definition following the methodology as stipulated in the IMF's Government Finance Statistics Manual 1986 (GFSM 1986) and some elements of GFSM 2001.

(1) Data from the balance sheets of the CBvS and other depository corporations.

(2) Data for 2011 adjusted for the January-devaluation and for 2015 adjusted for the November-devaluation.

Tabel 6d: Overheidsontvangsten en - uitgaven in procenten van BBP 2010-2019

	2010	2011*	2012*	2013*	2014*	2015*	2016*	2017*	2018*	2019*
Ontvangsten	2.606,1	3.537,5	4.024,7	3.960,2	3.750,9	3.649,8	3.499,1	5.114,4	5.970,0	6.434,4
Uitgaven	2.955,3	3.551,2	4.410,4	4.728,4	4.564,4	5.253,9	5.697,2	7.354,2	8.926,9	12.291,5
Saldo (+/-tekort)	-305,8	-284,7	-445,0	-1027,2	-1013,8	-1750,4	-2186,9	-2326,9	-3021,1	-5843,0
BBP (lopende markt prijzen) mln SRD	11993,0	14451,9	16433,7	16980,7	17294,4	16357,2	19489,4	24081,6	25854,6	27574,6
Ontvangsten als % van BBP	21,7	24,5	24,5	23,3	21,7	22,3	18,0	21,2	23,1	23,3
Uitgaven als % van BBP	24,6	24,6	26,8	27,8	26,4	32,1	29,2	30,5	34,5	44,6
Saldo (+/-tekort): als % van BBP	-2,5	-2,0	-2,7	-6,0	-5,9	-10,7	-11,2	-9,7	-11,7	-21,2

Tabel 7: Een selectie van indicatoren voor macro-economisch management 2010-2019

	2010	2011*	2012*	2013*	2014*	2015*	2016*	2017*	2018*	2019*
Reelee groei van het Bruto Binnenlands Product (basisprijzen; 2007=100)	5,2	5,8	2,7	2,9	0,3	-3,4	-5,6	1,8	2,6	0,3
Reelee groei van het BBP in Mijnbouw en Industrie	15,7	0,1	-11,7	-1,4	-7,7	-9,4	18,3	7,1	-0,3	-4,0
Overheidstekort als % BBP (marktprijzen)	-2,5	-2,0	-2,7	-6,0	-5,9	-10,7	-11,2	-9,7	-11,7	-21,2
Exporten in US\$	2325,5	2847,8	2875,5	2594,7	2356,0	1856,4	1625,2	2195,1	2301,2	2373,4
Importen n US\$	1657,0	2241,6	2593,4	2726,0	2773,1	2694,9	1721,1	1839,8	2134,4	2471,2
Tekort op de Goederen en dienstenbalans v/d Betalingsbalans	668,5	606,2	282,1	-131,3	-417,1	-838,5	-95,9	355,3	166,8	-97,8
Saldo op de lopend rekening	650,7	431,4	162,3	-195,9	-416,3	-786,5	-160,5	61	-117,8	-420,8
Jaargemiddelde inflatie	6,9	17,7	5,0	1,9	3,4	6,9	55,5	22,0	6,8	4,4
Point-to-point inflatie (december tot december)	10,3	15,3	4,4	0,6	3,9	25,2	52,4	9,2	5,4	4,2
Jaar-op-jaar verandering van de wisselkoers	0,0	20,5	0,0	0,0	0,0	2,4	83,1	20,2	-0,3	-0,1

Bronnen: ABS, CBvS, SPS, ** voorlopige schattingen van de BBP en -inflatiecijfers(2017) door SPS

Tabel 8: Werkzamen en werklozen en werkloosheidspercentages

Year	Werkzamen/ Employed	Werklozen/ Unemployed	Ontmoedigden/ Discouraged	Strikt Werkloosheids- percentage / Unemployment rate, Strict definition	Ruim Werkloosheids- percentage / Unemployment rate, Relaxed definition
2000	95,374	15,226	.	14	.
2001	97,872	15,575	.	14	.
2002	105,129	11,239	.	10	.
2003	111,547	7,817	.	7	.
2004	112,158	10,262	3,904	8	11
2005	117,379	14,632	6,903	11	16
2006	119,249	16,695	6,838	12	17
2007	123,796	14,806	6,304	11	15
2008	126,674	13,082	5,713	9	13
2009	132,346	12,629	7,146	9	13
2010	135,139	10,413	6,700	7	11
2011	135,820	11,084	4,560	8	10
2012	135,853	11,973	3,195	8	10
2013	140,895	9,960	5,456	7	10
2014	145,036	8,374	6,476	5	9
2015	136,447	10,621	6,616	7	9
2016	133,663	14,369	8,584	10	15
2017	138,071	11,189	6,293	7	11
2018	137,059	14,277	11,655	9	16
2019	140,037	16,440	9,882	11	16

Bron: ABS

Tabel 9: BBP naar bedrijven en overheid en arbeidsplaatsen bedrijven en overheid

Jaar	*1000 SRD					Officiële wisselkoers USD	Arbeidsplaatsen		
	Reele BBP -bp	Reele BBP - bp Bedrijven	Reele BBP - bp Overheid	Reele BBP-mp	Nominal BNP		Totaal	Bedrijven	Overheid
2004	6,400,761	5,684,325	716,436	6,911,343	4,932,189	2.77	150,318	106,261	44,057
2005	6,691,640	5,966,258	725,382	7,251,288	5,993,401	2.77	152,234	106,390	45,844
2006	7,058,803	6,275,857	782,946	7,699,468	7,061,948	2.78	152,113	104,887	47,226
2007	7,412,941	6,611,039	801,902	8,060,532	8,083,328	2.78	167,335	119,668	47,667
2008	7,721,516	6,887,131	834,386	8,394,994	9,755,601	2.78	172,036	124,131	47,905
2009	7,953,481	7,114,138	839,343	8,648,293	10,653,158	2.78	177,953	129,139	48,814
2010	8,364,227	7,506,430	857,797	9,094,810	11,700,778	2.80	183,592	132,841	50,751
2011	8,765,486	7,885,679	879,807	9,626,583	13,582,810	3.32	188,825	137,026	51,799
2012	8,902,072	7,894,892	1,007,180	9,886,206	15,789,570	3.35	194,913	142,443	52,470
2013	9,156,481	8,200,488	955,993	10,175,962	16,541,523	3.35	198,857	145,629	53,228
2014	9,159,420	8,018,719	1,140,701	10,201,809	17,061,931	3.35	200,157	146,686	53,471
2015	8,884,592	7,846,810	1,037,782	9,853,540	16,311,389	3.44	199,311	140,211	59,100
2016	8,390,626	7,375,897	1,014,729	9,305,701	18,436,048	6.33	190,292	132,988	57,304
2017	8,538,483	7,642,790	895,693	9,469,684	21,106,941	7.55	197,038	139,276	57,762
2018	8,758,764	7,848,810	909,955	9,713,989	22,938,631	7.53	196,075	138,246	57,829
2019	8,782,259	7,815,502	966,757	9,740,045	24,468,053	7.52	202,496	139,699	62,797

Bp = basisprijzen en mp = marktprijzen

Bron: ABS

Tabel 10: Totaal Import, Export en Handelsbalans, cijfers ABS en CBvS, periode 2000-2019

Year \ FLOW	Import	Totale Exporten	Handelsbalans	Import	Totale Exporten	Handelsbalans
	ABS (in mln USD)			CBvS (in mln USD)		
2000	526.9	506.9	-20.0	246.1	432.7	186.6
2001	456.5	395.7	-60.7	297.2	437.0	139.8
2002	501.9	460.2	-41.7	321.9	369.3	47.4
2003	703.9	605.9	-98.0	448.1	524.6	76.5
2004	740.1	807.6	67.5	604.4	721.4	117.0
2005	927.9	997.4	69.5	873.7	800.9	-72.8
2006	902.6	1,174.6	272.0	902.6	1,174.5	271.9
2007	1,044.9	1,359.1	314.2	1,044.8	1,359.0	314.2
2008	1,406.7	1,743.4	336.7	1,406.7	1,743.5	336.8
2009	1,392.1	1,398.4	6.3	1,390.7	1,401.8	11.1
2010	1,397.9	2,084.1	686.1	1,397.9	2,084.1	686.2
2011	1,638.7	2,466.8	828.2	1,679.1	2,646.9	967.8
2012	1,733.3	2,380.5	647.2	1,993.5	2,700.2	706.7
2013	2,309.5	2,204.4	-105.1	2,173.7	2,416.2	242.5
2014	1,826.7	1,917.7	90.9	2,012.3	2,145.3	133.0
2015	1,904.5	1,814.3	-90.2	2,028.2	1,652.3	-375.9
2016	1,174.9	1,235.3	60.4	1,252.0	1,438.7	186.7
2017*	1,209.5	2,067.4	857.9	1,362.5	2,034.5	672.0
2018	1,526.9	1,502.8	-24.1	1,582.0	2,129.1	547.1
2019	1,711.4	1,461.0	-250.5	1,813.8	2,210.4	396.6

Opmerking*: data van Newmont is er bij / Bron: ABS

CORRELATIE (ABS, CBvS)

	correlatie
Import	0.98401
Export	0.95391
Balans	0.75927